

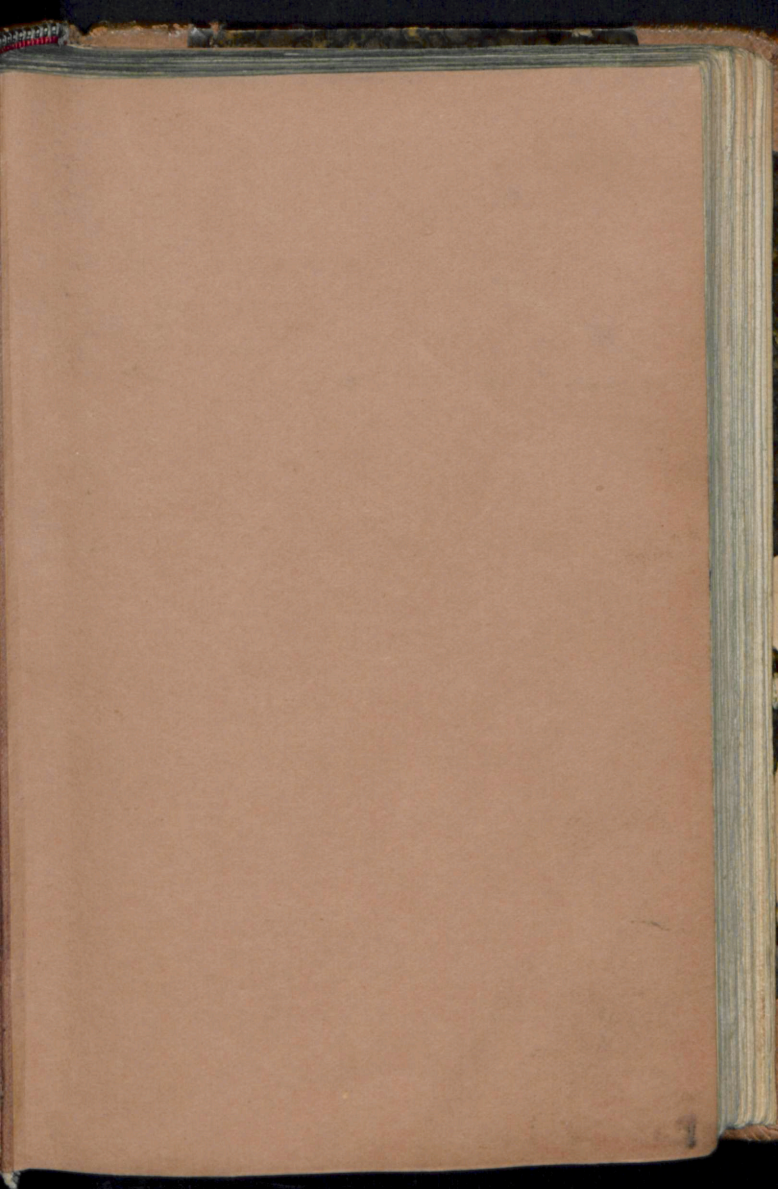
R. M. K. T.

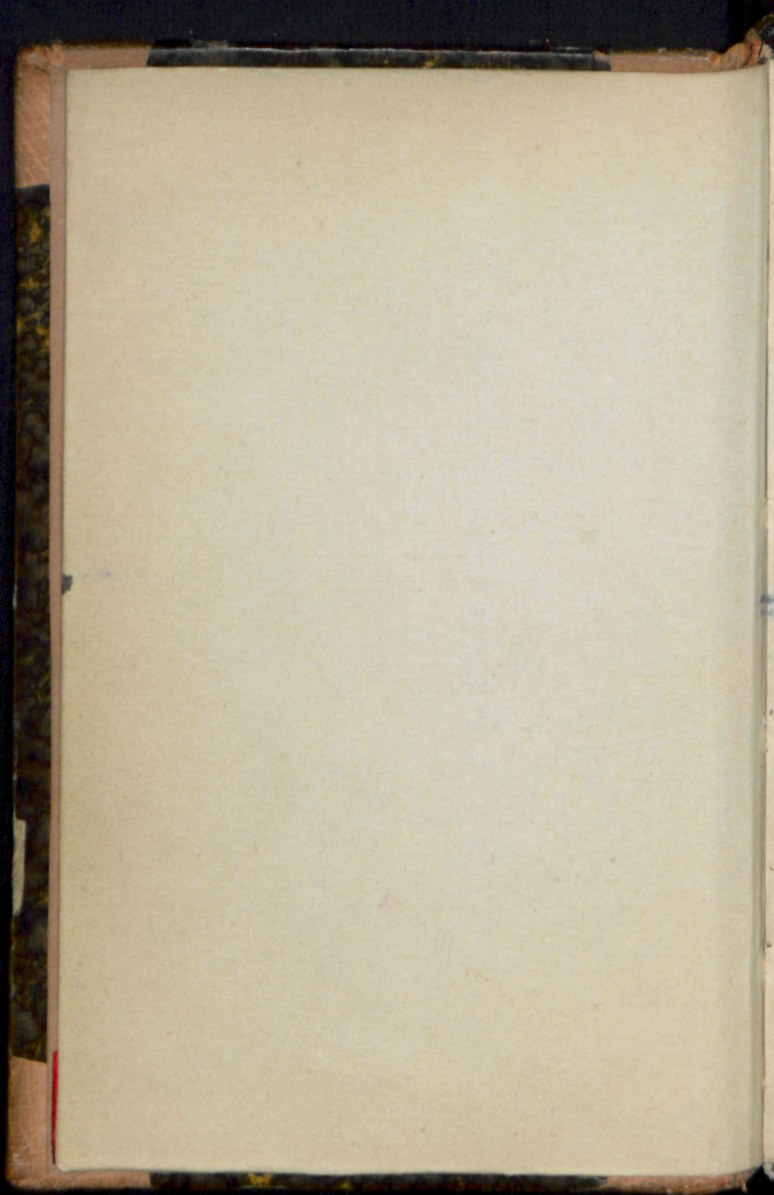
286. ^{3. riva:}

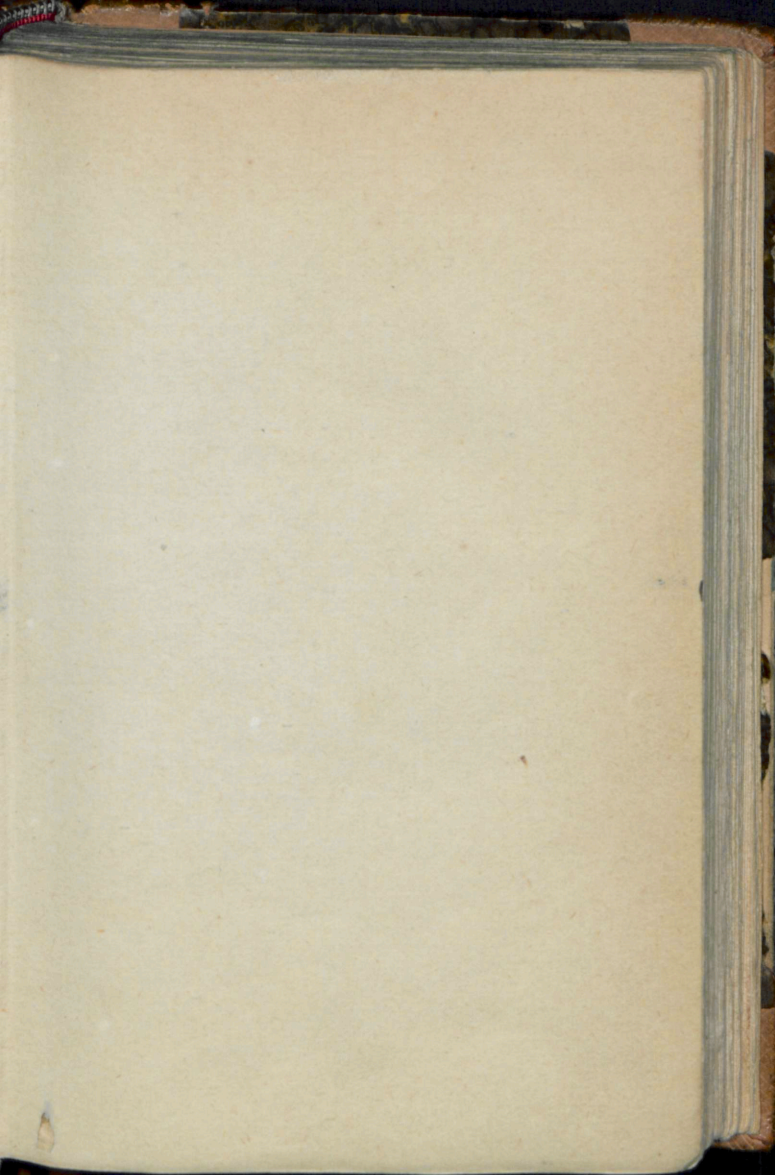
Flanýx. (81-97. lev. (An. 1. l. p. 2.
rexa fel van corsilva!)

1884.

AZCAIVS
CRISTVS SALV-
stiusnac ket Historiaia.

ELSEO.

LVCIVS CATILINANAC,
az Romai birodalom ellen valo
orßag arulasarul.

MASODIC.

AZ NVMDIAI IVGVRTA
kiralynac, az Romaiak ellen viselt hada-
rul: Had viselóknecc, es minden renbeli
embereknecc hasznokra, deakbol ma-
gyarra fordittatot.

Baronyai Detsi Janos altal.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO
Illustrissimi Principis Transilvanie &c.
Ad decennium.

NYOMTATTATOT SZE.
benben, Fabricius Janos altal.
1. 5. 9 6.

SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMI-
NO, DOMINO SIGISMUNDO DEI
Gratia Transylvaniae, Moldaviae, Tran-
salpinae Valachiae, & Sacri Romani Im-
perij Principi, Partium Regni Un-
gariae Domino, & Siculo-
rum Comiti &c.

*Hanc Salustianam coniurationis
Catilinae, & Jugurtini bel-
li Historiam nativa à se lingua
donatam.*

FN

*Publicum testimoniū gratulati-
onis de fufis fugatisq; ex Tran-
salpina copijs barbaricis, & sal-
uo ac incolumi eiusdem Princi-
palis Maiestatis reditu à Ger-
manico Imperatore.*

*Foannes Decius Baronius lite-
rarum xenij loco cum subiectissi-
ma animi promptissimi
significatione.*

D. D. D.

AZ OLVASOK HOZ.

AOL tudom en azt, hogy
az magyar nemzei nec ho
kafa berent fokban leſnec
az olvasok közzül, kik
ezt az en műkamat auag
meg vtallyac, auag vgan
megis czufollyac es ragalmazzak. De
mint hogy en io vegre tizteſſeges okok-
bol czelekedem: affele hituan itiletekkel
semmit nem gondoloc. Mert miuel hog e-
gyeb foglalatossagim közöt ezt az bölcz
Historia iro Saluſtiust magyar nyelure
forditottam vala: haſnoſnac tulle lenni,
hog ez az iras ne czac azoknac haſnalna,
kik nec főképpen es kiualképpen haſno-
kra es tanullagokra magyaraztam vala
meg: hanem minden egyeb renden valo
embereknek is, az kik nec ez könyü kezek-
ben iutna. Mert mint hog az ember nec
elere igen róuid: illic bizony, az mint v-
gyan ezen Saluſtius mondgya, hogy az
kik nec iften valami aiandekát nyuitota,
ne vigyec elereket olyan halgaraffal által,
mint az oktalan allatok, hanem tizteſſeges
dolgokban foglaltuan magokat, ne czac

(.)

eltek.

AZ IRAS GYAKORLO

eltekben, hanem még holtoc vtannis tá-
 nítzac írásokkal az embereket minden
 iora. Másodszor ezertis akaram ez bölcz
 írásnac magarázattyat egyebekkel köz-
 lenem, hog minden rendbelieket, de fő-
 keppen az Feiedelmekét, vrakat, nemese-
 sekét, es egyeb fő renden valokat edeli-
 tenem az Historianac oluásara, mely-
 lyekből mind egyeb io es tisztességes dol-
 gokat, s mind penig had viselesben va-
 lo eűfességet es io modot tanulhatnanac.
 Tudom en azt hogy azt szoktac az pa-
 razt katonac mondani, hogy nem köny-
 uekből tanullyac az had viselest. De
 sokkal külömb írtletben voltanac amaz
 regi nevezetes, bölcz hadakozó feiedel-
 mec. Amaz nag világ bíró Alexander
 nem segyenlette azt mondani, hogy ő
 minden hadi dolgokban való bölczese-
 get az Homerus könyueiből tanult vol-
 na. Ez az oka, hogy még eyelis feye alatt
 tartya vala, es mikor az Darius kincze
 közöt eg még bőczúlhetetlen ladat talál-
 tac volna, melynel dragab marhaia Da-
 riusnac nem volt, es kerdenec barati, mit
 akarna abban tartani: azt felele, hogy az
 Homerus

OLVASOKHOZ.

Homerus irását akarna. Az Scipiois ki
 Africában az Hannibalt meg győze, es
 amaz hatalmas Carthago városát róma-
 ból ki egeté, az Xenphonnac Cyrus kí-
 ralyról itt Historiáját eiel nappal mond
 gyac hog. oluasta, es minden had vifele-
 set az Herent rendelte volna. Az L. Lu-
 cullus felől azt írta, hog mikoron az
 nag Mithridates kiraly ellen el küldetne-
 semmit az had vifeleshez nem tudot.
 De az mig Asiában ere, eiel nappal az
 Gallyakon historiákat oluastuan, oly
 bölcz hadakozóua lón, hogy egnéhany
 száz ezer embert kevesed magauat meg
 vere, es sok tartományokat meg háta.
 Mely dolgoknac igazsága bizony csak
 ebből az historiabolis meg tezik, mely-
 ben az Salustius, vg mint eg tükörben
 nag ssep dolgokat ád az embereknek es
 leiben. Mint kellyen az bölcz es eses ta-
 naczoknak sllani, igen ssep meg mu-
 tattya az Iulius Caesar, Marcus Cato, es
 egyéb fő tanacz vrac peldaiban. Mint
 kellyen az nemes rendnek es fő fő em-
 bereknek vetkeket meg dorgalni, az
 C. Marius, es C. Memmius példaja-
 ban

AZ IRAS GYAKORLO

ban elege meg ielenti. Mint kellyen had
 ra keşulni, sereget gyūiteni, tabort iarni,
 sereget allatni, nepet biztatni, es minden
 dolgokban az io liadnagyoknak mago
 kat bōlczen es iol viselni: nagy eſesen
 es vilagosan mint egy iūkōrben meg iel
 lenti az Metellus, Marius, Petreius, Sylla,
 es Iugurra kepōkbē, kik feienkent, bōlcz
 orşagos had viselō feiedelmec voltak.
 De vişontag az Calphurnius, Albinus,
 Aulus, Turpiliusnac es egyebeknec ne
 ueben, ſepen ki abraza, kik legyenec
 az tudatlan es tunya had viselōc. Mint
 kellyen az nemes rendnec az kōſſeghez
 es vişontag az kōſſegnec, az felsō rend
 hez magat tartani, honnan indullyon az
 partolas, es mīkeppen kellyen annak ele
 it venni, az Roma varosnac allapattya
 bol igen ſepen meg mutattya. Az orşag
 arulasnac eredetirōlis, okairol, ki nyilat
 koztatāsarol, es būntetēserōl az Catilina,
 Lentulus, Cethegus es az tōbbinec pel
 dāiban igen vilagosan mindeneknec ſe
 mei eleiben teryeſti. Summa, valameny
 vers ebbē az historiabā vagō, anni bōlcz
 erielem es tanusag ad atic ezekbōl min
 den

AZ IRÁS GYAKORLO

den renden való embereknek. Harmad-
 sor akarecz dologgal minden rendbeli
 tudos embereknek, de főkeppen az felső
 rendē valoknac peldat adni, es vgy mint
 vrtat mutatni, mint kellene tisztelleges mu-
 latfagokkal magokat gyönyörkötteni,
 es vgy mint egyeb gongyoktól meg vgyo-
 tani. Sok bölcz es tudos ember ec vad-
 nac az mi nemzetünkben még az fő ren-
 dekennis. De azoc hegynelic es restelic
 effele tisztelleges mulatfagban foglalni
 magokat, hanem mikor egyeb dolgokat
 el vnnyac tobzodással, vadaffással, es e-
 gyeb affeleuel mulattyac ideyeket, mel-
 lyec, à mint az bölcz mongya, foglakhoz
 illendő dologoc. Nem azt czelekette Ci-
 cero, Sulpitius, es egyeb fő tanacz vrac,
 hanem bölcz könyueknec olvasafaua-
 uagy irasaua gyönyörköttenéc magokat
 egyeb gond vifelesec kőzöt. Ki lehetet
 nagyobb vr es feiedelem Iulius Cēsarnal?
 De nem hegynlet ő nem hogy hyftoriat,
 hanem még Grammaticatis írni. Tud-
 gya vala am az, hog nem árt az penna az
 kopianac, sem az könyű az paisnac. Mo-
 stis az Olasoc, Nemetec, es egyeb nem-
 zeisea.

AZ IRAS GYAKORLO

zetsegeczközöt mind Aristotelest, Cicerot, Virgiliust, es minden fele bölcz embereknek irasokat az ű nyeluekre megfordittyac, es azoknac nagy hasznatis vezik. Azokaert, az mi nemzetünkben leuó fő tudos embereknek is igen io volna tisztessleges mulatsagban auagy ideyekbē valo dolgoknak historiaiat meg irnioc, auag Iulius Cesar, Liuius, Tacitus, Curtius es egyeb effele bölcz Historicusoknak irasokat magyar nyelure forditanio. Vgy tanulnanac effesseget es vgy tudnac meg böczülleni effele munkakakar. De most sinton vgyan vagyondolgunk, kik effeleben munkalkodnannac, mint amaz bölcz Theodorus Gazanac, ki mikor az Aristotelesnac az allatokrol irt historiaiat Görögből Deac nyelure fordította volna, es nagy sēpen őssue kötetuen es kiuúl meg arannyaztatuan egy feiedelemnac be mutatata volna, azt remeluen, hogy enny meg böczülhetelen munkaiert valami nagységisseggel ayandekoztatnac meg: az feiedelem meg kerduen miben allana az könyneac arannyazasa, csak anny segisseggel

OLVASOKH ÖZ.

Reggel lón neki az menyit az könyű kőtes
 er vala, anny munkaiat olyan bölcz em
 Bernec semmire bōczúlven. Vegezetre
 karam ez zel az munkaua az en őruen
 detesslegemetis meg mutatnom ahoz az
 kereštyensegnec győzedelmehez, mel-
 lyet most az kegyelmes Isten hozzan
 meg mutatot es naponkent hatalmaual
 őrógbit. Mert miczoda embervolna az,
 akki az Isten nec ilyen czudalatos io ré-
 zemenyn nem őrűlne, es őrómet külfő
 keppennis az mint lehetne, meg nem
 mutatna? Im nem soc időtől fogua az
 vrlsten Bokczat, Varsoczot, Faczador,
 Lippat, Ienót, egeš Hauafelföldéuel es
 Moldouaua az kereštyenek nec kezek-
 ben atta, hogy az magyar oršagi győze-
 delemről semmit ne šollyunc. Kí nem
 czudalkoznec es nem őrűlne azon, hogy
 ilyen világ biro feiedelemnec, oršagos
 hadat az kegyelmes Isten az mi feiedel-
 munc által meg vereté, es meg šegyenite,
 nem külömben mint amaz nagy Golias-
 thot meg veré regen az kis Daud által.
 Mellyekből mit itilhetűnc egyebet, hanē
 hogy az hatalmas Isten czelekedic az mi
 feiedel.

AZ GYAK: OLVAS:

feiedelműnc által az pogansagnac meg
 vereseben, es az keresztýensegnec szabá-
 dítasaban. Mellyet hiszem hogy az vrlsté
 bizony ez egesz keresztýensegben neue-
 zetesse tészi es mégennelis nagyob mel-
 tosfagokra emeli, hogy ha az Istennec ily
 io tétemenyével hala adással akar élni.
 Mind ezekert az okokert akartam ezt az
 hystoriát nyelűnkön ki boczattanom,
 melyben noha sok igeket nem tellyesse-
 gel magyarázhattunk ki, minéműk az
 Consul, Proconsul, Prætor, Tribunus
 plebis, es egyéb affelec: mind az atal, az
 mint enny foglalatofsagim mia lehetet,
 azon igyekeztem, hogy igaz magyara-
 zat lenne. De ha mi fogyatkozás volna
 benne, illik hog arról boczanat adassac.
 Mellyet ha ki nem akar czelekedni, ma-
 gyarazza ű iobban, auagy mas irasnac
 fordítasaban mutassa nagob serense-
 get. Legetek egeszsegben. Da-
 tum die Diui Micha-
 elis Archangeli.

AZ CAIVS CRI-
SPVS SALVSTIVSNAC
HISTORIAIA, AZ IVGVR.

ta Kíralnac, Romaiak ellen:
viselt hadarul.

 Amíssan panaşolkodíc
az emberi nemzetseg
az ú természetirúl, hogy
erőtlen es rövid életű
leuen, az szerenczetűl
igazgattassac inkább,
hog nem mint az jószágos czelekedettűl.
Mert ha inkább visontag meg gondol-
lyuc: sem nagobbat, sem ielesb dolgot
annal nē találuc, vg hog az emberi seren-
seg fogyatkozzac inkább meg az terme-
setben, hogy nem mint ereie auag ideie
nem volna. De az emberec életenec had-
naggia, es igazgatoia az lelec, mely hog
ha az dicziretre tisztessages vton indul: e-
leg erős, eleg hathato, es neuezetes leßen,
sem penig az szerenczenelkül nē búkólkő-
dic. Mert az szerencze az iamborsagot,
serenseget, es egieb jó erkölcsöket, sem
nem adhat senkinec, sem penig senkitől
A elnem hatie

Aziana
borsag
sem nem
adatata

IVGVRTANAC HADAI

sem el
nem ue-
ethetic

el nem uehet. De hog ha az emberi elme
gonos kiuanfagoc által, tunyasagra es
testi góniőrűsegekre uetemedic: azzal az
artalmas buiasaggal ualamikeues ideig
eluen, mihelien restsege által, creiet, ide-
iet, elmeiet el vesti, mindgart a természet
nec erölde uolta uadoltatic, es kiki mind
az önön maga verket mas dolgokra ha-
ritiya. Hogy ha effele embereknek az io
dolgokra oly nagy gondgyoc uolna,
mint az eggiebekere, es hasonaltan auag
vgyan veszedelmes dolgokrais: bizony
sem az szerenczeiul nem birattatnanac,
hanē oc birnanac az szerenczeuel, es oly
nagy dolgokrais iutnanac, hogy halan-
dokbol dicziret által örökke ualoc lehe-
nenec. Mert mikeppen hogy az emberi
nemzet testből es lelekből áll: igit mindē
dolgainc es igiekezetiinc közzül nemel-
lic az testnec, nemelliec az elmenec ter-
miserit köuetic. Ez azoka hogy az šep az
brazat, az kazdaglag, testi erő, es mind
egieb effele dolgoc, hamar el mulnac: de
az elmenec ieles czelekedeti, az lelekkel
eggūt halhattatlanoc. Annac felette azte-
sti es külső ioknak mint hog elei: igit uege
is uae

AZ ROMAIAC ELLEN.

2

Is vagyons: es valamellyec ez vilagra lőte-
 tenec, azoc megis ueőnec, es ualamellyec
 öregbitternec, a zoc megis kissebűlnec.
 De az elme valtozhatatlan, örökce való,
 es az emberi nemzetnec igazgatoia leuē
 mindeneket czelekedic, es mindenekcel
 bir ű maga penignē bírattatic. Mēnel in-
 kab melto czudalatra azoknac rest vol-
 toc, kik az testi gőnyőrűsegek nec aduan
 magokat, buiasag es tunyasag által viőic
 által eleteket. Annac felette elmeieketis, *Az elme*
 melynel sem iob sem nagob aiandec az *nel*
 emberi nēzetben ninczen, restsegec es tu *nincz*
 nyasagoc által el hadgac vőőni, főkeppē iob aian
 holot az elmenec ennye soc es kilőmb ki- *dec.*
 lőmb fele mestersegi legyenec, mellyec
 által nagio hir neű talaltathallsec. *De a Tizt uis*
 zoc kőzzűl az tiztuiselesek, es birodal- *selesek.*
 mokat, es minden affele orőag gondgara
 tartozo dolgokat, ennekē ug teczic, hog
 ez mostani időbē semmikeppen ēbernec
 nē kell yen keuanni. Mert sem az iofagos
 czelekedetnec, most beczűlleti ninczē,
 azokis penig, a kic czalardsag által tizte-
 kre iutnac, sem batorfagossoc, sē beczűl-
 letesec. Mert erőuel igazgatni házadar,

IV GVRTANAC MADAI

aurag sűleidet, ha vğ lehetneis, hog fogat-
kozasokat meg iobbíthatnad, mind az al-
tal illetlen volna, főkeppen holot mindē
dolgoknac változasi, ember öldöklest,
futaft, es egeb affele ellenseghez illendő
dolgokat lattassanac iőuēdölleni. Hiabā
penig valami dologra ígekezni, es sem-
mit egebet magad faratsagauat, gúlólse-
gel nem keresni, kés bolondfag, hanem
ha valakinec oly tistessegtelen, es veszedel-
mes keuanfaga volna, hog eg nehany sa-
mos ember nec hatalmacrt, az űnnōn ma-
ga becźilletit es szabadsagat arulna el. To-
uabba azok az dolgoc kőzzűl, mellyec
elme által gyakorlattatnac, főkeppen va-
lo haszna vagon az historianac. Melynec
iőfagi felől miuel hog sokan sűltanac: en
most annac dicziretinec beket hagyoc
hog senki ne itillye, mint ha en az en mun-
kamat dicziruen keuelysegből akarnam
magaštalni. Hissemis en azt, hog sokan
lesnec, kic ily nag es hasznos munkamat
restsegnec neuezetiuel fogiac meg gya-
lazni ezért, hogy oršag gondgya viselese
kiuűl vegeštem legen elettemet által vira-
ni. Mellyet azoc kezd nec czelekedni, kik
nec

Az
historia
nac has-
zna.

nec nag' dolognac teezic, hog' ha az nep-
 nec kőőntessel hízelkedhesenec, es lako-
 dalmokkal keduet szerezhesenec. Kic ha
 meg gondollyac mind azt, miczoda idő-
 ben nye tē en az tist' vifelest, mind penig
 minemū emberec nem nyerhetec legē
 meg vgan' azont, es az vtan' miczoda rēd-
 beli emberec iutottanac az tanaczban:
 bizonyara meg itilhetic, hog' en inkab mel-
 to okert, hogy nem mint tunyasagomert
 változtattam volna meg elmemnec itile-
 tit, es hogy iob hason' szarmazic az orszá-
 gra, az en tist' vifelesemtől valo űressē-
 gemből, hog' nē mint egyebeknec orszag-
 gondgya vifeleséből. Mert en gyakorta
 hallottam hog' az Q. Maximus, P. Scipio,
 es egyeb orszagbeli fő emberec gyakran
 szoktac volna mondani, hogy midōn az
 ű elejekenec kepekre néznenec, az ű elme-
 tēc felette igē fel indittatnec, az io czeleke-
 detekre. De az az iora indito erő, nē ab-
 ban az viaşban, sem abban az ki abra-
 zatot kepben vagyon helyheztetuen, ha-
 nem az vifelt dolgoknac emlékezetiuvel
 szokor az az şikra az fő embereknec şi-
 uekben neuekedni, es addig el nē alunni,

IVGVRTANAC HADAI

az mfg io hireket neueket el nem eric. De
 uisöttag kiczioda ez mostani időbeli em-
 berec közzül, ki ne inkab uetkedne az
 ű eleiuel kazdagfaggal es hó költséget,
 hogy nem mint lamborfaggal, es seren-
 segel. Meg az uyionnā löt fő emberekis,
 kic ānac előtte iofagos czelekedetekkel
 bokrác uala az nemes rendet elől uenni:
 most inkab lopua es czalardsaggal, hog
 nem mint io erkölcsökkel iégekez nec iute-
 ni az birodalmokra, es tistekre, mint ha
 az itilő birosag es orşag előt ualo iaras,
 es egiebfelle meltosagoc ű magokban
 neuezetefec auagy nagy dolgoc uolna-
 nac. Holot azoc czac annyenac becziul
 tessene az menyé azoknac, kic azokat
 az tizteket uiselic, iofagos czelekedetec.
 De en midön az orşagnac gonoz erköl-
 czere haragşom, maid şabadosbā es mel-
 lyebben mentem el az panaşolkodas-
 ban. Azert az elkezdet dologra megie-
 Meg irom penig azt az hadat, melliet az
 Romaiac az Namidiai Iugurta kirallial
 uiseltene előşör, mert nag es isonyu,
 es nagy ualtozo giózedelemmel ment
 ueghez. Annac feleue mert akkor kezde-
 tetec.

tet ez az dolog előző, hogy a nemes rend
 kevelifegenec elei uetettetnec. Meli uizsa
 uonas, mind Isteni es emberi törüenieket
 őssue zura zauára, es oly bolonsagra me-
 neki, hogy hon ualo part útessekkkel hadac
 es pusztitasoc uernenec ueget az orsag-
 ban. De minec előtte effele dolgoknac
 elei mondgiá meg: ualami keuesetoloc
 előző nemely dolgokrul, hogy minden
 dolgoc ebben ez Historiaban az erte-
 lemre nyilubbac legienec. Az masodic
 Affricabeli hadba. Melyben az Cartha-
 gobeliék nec. Hanaggyoc az Hannibal,
 az Romaia knac mind anny neuezetes
 hatalmokbāns Olasz orsagnac ereiet fe-
 lette igen meg rötotta uala: az Numidi-
 ai Masinissa neuú kiraly, a P: Scipiotul ba-
 ratlagabā fogattatuan, ki az utā io maga-
 uiseleseert Africanusnac neueztetec ve-
 zetekül, soc ieles uitezi dolgokat czeleke-
 det uala. Melliekert a Carthagobeliék nec
 meg gőzessek, es a Siphax kirali meg foga-
 sa utan, kinec Africabā nag birodalma
 uolt: a Romaia c ualamenye uarost es föl-
 det feguerrel meg uótec uala, mind az Ma-
 sinissa kiralinac aiadekoztac uala. Azoka

IVGVRTANAC HADAI

az Mafsiníssa baratsága es húsege iol es
 uístelegeessé sokaig az Romaiakhoz meg
 marada: De az ő birodalmanac es elete-
 nec egşer s-mind az halál által vege lón.
 Az után az ő fia az Micipsa egiedül bira
 az orşagot, minec utánna az ő atiafiái
 Manastaboles, es Gulusa betegseg mia
 meg holtac volna. Micipsanac ket fia lón
 Adherbal es Hiempfal, kikkel Iugurtatis
 az Manastabales fiat, az Micipsa eg arát
 valo conduiseleffel hazanal fiaival neuel
 uala, de miuel hogy nem törüeny şerint
 ualo hazafşagbol şarmazot uala, az or-
 şag öröksegeből ki rekeştetet vala. Ez
 az Iugurta mihellien fel serdüle, noha
 erős, şep abrazatu, es fő keppen gyors
 elmeiü volna, nem ada magat az buiasa-
 gra, es túnyasagra: hanē az minemü şoka
 fa annac az nēzetsegnec uagon, louakat
 şaguld uala, lóuöldöz vala, hozza hason-
 lokkal palliat fút uala, es noha mindene-
 ket dicziretel feliül haladna, mindaz által
 mindeneknel kedues vala. Annac felette
 többire mindenkor magat uadaşasban
 foglallicia uala Orozlāt, es egyeb uadakat,
 auag leg előşör egiedül, auag az elsőekkel
 eggút

Iugur-
 tater-
 meşeti.

eggyüttől vala: sokat czelekedic uala, de la-
gen kekeueset űol uala maga felől. Mely
dolgokō az Micipsa noha leg előzőr ő-
rűl vala, itiluen hog az Iugurta lőűagos
czielekedeti az ő orűaganac iőuendőbē
dicziretire lenne: mind az által minc
utanna eőeben ueue hogy oly lffiu em-
ber ily uősegek az ő kisded fiaira inkab
inkab neukekdnec, sokat kezde elmeie bē
forgatni. lieztū uala űtet az emberiter-
meőetis, mely az birodalomnac igen ki-
uanoia, es az elme kiuanűaginac betölte-
fere igen hailando. Masodőor rettentī
uala őtet mind az ő maga, mind penig ki-
czin fiai ideieknek alkolmatosűaga, mely
mėg az mertekletes embereketis el őokta
az nyeresőegnec remenőegeuel fordita-
ni. Annac felette rettentīc uala űtet az
Numidiabeliek nec Iugurtahoz ualo fel-
geriedet iő őandekoc, melyekből fél uala
hogy ualami part űtes, auag had ne ta-
madna, ha ilyen embert czalardűaggal
meg őlne. Ily nehez dolgokkal kőrűl
uetetuen mikoron latna, hog sem erőőac,
sem leűeskedes által, mindeneknel ilyen
kedues ember el nē uőstethetnec, miuel

A s

hogy

IUGVRTANAC HADAI

hogy az Iugurta kardra io, es uitezi dol-
goknac kiuan oia uolna: uegeze magaba
az Micipsa, hog utet veszedelmekre vetne
es az Serenczet meg kifirtene. Ez lon o-
ka, hog az Numantiai hadban mikor o
Micipsa az Romaiaknac, louag es galog
segitseget kuldene, remetuen, hog auagy
magat mutogatuan, auag az ellensegnec
kegetlensegemia, könnyen el vesthetne
az Iugurtat, az Numidaknac hadnagga-
ua teue, kiket Spaniol orsagban kuld-
uala. De az a dolog sokkal kilomben lon,
hog nem mint u veli uala. Mert az Iu-
gurta mint hog gyors es eros elmeuel va-
la, mikoron az P. Scipionac termesett,
ki akcor abban az hadban az Romaiak-
nac feiedelme vala, es az ellensegnec so-
kakat essebe veue: soc munkaul es soc
gondal, az feiedelénekis nag beczullettel
engeduen, es gakran magat veszedelemre
elo viuen oly hirre neure iutot vala, hog
az Romaiaknal igen kedues, az Numā-
tiabeliek nec igen rettenetes kezdene len-
ni. Bizonyara penig. (mely dolog igen
nehéz) mind harczon io uitez, mind pe-
nig tanaczra es es vala. Azokacrt az feie-
delem

AZ ROMAIAK ELLEN.

delē többire minden nehéz dolgokat. Iu-
gurtá által czelekedic vala, barati kőz ze-
samlallya vala, es napōkent inkább inkább
megkedueli vala, vğ mint kinec sem ta-
nacza, sē semmi el kezdet dolga hiabā nē
fokot uolna lēni. Mely dolgoc által ā lu-
gurtá sokakat ā Romaiak kőz zűl nyaiaa
baratsagaua magahoz kapczolt vala. Ak-
cor az időben sokā uoltac az Romai had-
bā mind vyiōnan lőt fő emberek, mind
penig regi nēzetesec, kiknel ā kazdag-
beczűlletesb uala, az io tiztesseget, par-
tosoc hō, beczűlletesec, ā friges tarsoknal
inkab hiresec, hog nē mint tiztessegesec,
kic az Iugurtanac nagra igekezō elmeiet
guitogattyac vala, vğ hog ha az Micipsa
kiraly meg halna, az orfagot ū maga bir-
hatna, holot ū reia nag tekintet volna.
Romabā penig mindent penzen meg ve-
hetne. De minec v tana ā Numātiat el rőt
uā ā P. Scipio, az segitsegeket el boczata-
ni, es ū magais haza mēni akara: ā Iugur-
tat nag tiztessegesē meg aiādekozuan es
közönseges helyen dicziruē ā feiedelmi
Satorban be uiue es ott titkon meg inte,
hog az Romaiaknac baratsagokat inkább
akarna közönsegesē, hog nem mint kie-

IVGVRTANAC HADAI

ualkeppen kőuerni, es hogy eg nehaný
embereket kőzzűllőc ne soknec aiandec
kozni. Mert veszedelmesen nyeretetnec
az keues embertűl, mely sokake volna.
Ha megakarna az ű el kezdet io erkől-
czeben maradni, iőuendőbē mind diczi
reti s-mind oršaga lenne. Ha penig felet-
teb sietne, mind penze s-mind ű maga el
vesne. Igšoluā, az leuellet, mellyet Mi-
cipfanac adna űtet el boczata. Az leuel-
nec summaia ez vala. Az te Iugurtadnac
emberkedese, az Numantiai hadbā min-
deneknel leg nagob volt, mely dolog tu-
dom hog nekedis őrómedre vagon: Mi-
nekűnc erdeme šerent kedues, es hog az
tanacznac es egeš oršagunknakis kedues
legen, mindē ięekezetűnkel az ű lesűnc.
Teneked bizonyara az kőzönseges ba-
ratšagert őruendezűnc. Ihon vagon em-
bered, ki mind magadhoz, mind penig az
ű Eosihez Masinissahoz melto. Azoka-
ert az kiraly, mikoron azokat, mellyeket
hírral hallot vala, az feiedelem leueleből
meg erte, hog vę vadnac, mind iőša-
gos czelekedetiuel, mind penig az ű ked-
uessegeuel indittatuan, meg változtata
elme

Az Scia-
pionac
Iugurta
rol ualo
leuele.

AZ ROMAIAK ELLEN.

elmeiet, es az Iugurtat io teremenyuel AZ IUGURTA
 vegeze, hog meg győzne. Ig mindgyarast Micipsa
 űtet fiaua fogada, es testamentomban az satul fia
 tób fiaiuat orſagaban örökösse teue. De ua ſo-
 ű maga eg nehany eſtendőkkel az vitan gattarie
 betegſeges uenſeg mia eltöröduen, mikor
 ron latna eletenec ueget közel lenni, az ű
 barati es rakoni ānac felette az Adherbal
 es Hiempſal fia elöt mondgiac hoggy illiē
 igikkel ſolot uolna. Iugurta, en tegedet AZ MICIPSA
 kiczid korodban Attiad halala utan ho- nac ha-
 lot ſem remenſeged ſem kazdagſagod re- lala kor-
 uolna, orſagomban reſſelle teuelec, itilue ualo in-
 azt magamban, hog en nem keuesbe len- teſe fia
 nec nalad keduesb io teremenyemert, boz-
 mint az enſiaimnal, mintha ſinten en ſül-
 telec uolna. Mert hog en egieb nagy es ie-
 les czielekedetidet elő ne ſamlaliam: utol-
 ſor Numantiabol meg iūuen mind ma-
 gamat mind orſagomat meg ekeſitel, es
 az te emberkedeseddel az ROMAIA-
 K A T minekūnc barátinkbol ſokkal
 nagioh barátinkka teued, es SPANI-
 OL orſagban az mi nemzetünk nec ne-
 ue te altalad meg vyitratec. Vegezetre
 (mely dolog az emberec közöt leg ne-
 hezeb

IVGVRTANAC HADAI

hezéb) diczireteddel az read való irigse-
get meg giőzed. Most miuel hog az ter-
mešet az en eletemben veget rešen, ezen
az te iob karodon, es az orſagnac adot
biteden intlec es kerlec tegeted, hog eze-
ket kic te neked nemzetsegül rakonid, az
en io tetemenyem által, attyad fiaí, igen
ſerelled, es hog y idegeneket ne akary in-
kab hozzád kapczolnod, hog nem mint
vér ſerint való rakonidat, meg tartanod.

Mi ol- Sem az ſereg, ſem az kincz nem oltal-
talmaz- mazza az orſagot, hanem az io akarok,
za meg kiker ſem fegiuerrel nem kenſerithecz,
az orſa ſem arannial nem ſerezhecz, hanem czac
got. io tetemennyel es hűſeggel ſerezternec.

Ki lehet penig baratsagosb, mint attyaſt
attyaſiunac? auagy miczoda idegent ra-
lalſ hiű nec, hog y ha az tieidnec ellenſe-
ge leendef? En bizony tinektec erős or-
ſagot hagioc, ha iok leſtrec. Ha gonofoc
leſtrec, erőtlēt, Mert az eggieſſeg által az
Eggie- kiczin dolgokis nágra neuekednec: az ha
ſſeg. borusaggal még az nagiokis, ſemmi leſ-
nec. De te hozzád illic Iugurta, ki mind
időuel, mind eſeſſeggel ezeknel nagyob-
uag erre gondot uifelni, hog egieb ebben
ne le-

ne legyen. Mert midőn vetelkedesben a z
kinec nagyobb tehersege vagion, ha sinton
az boz sut senuedneis, mind az által mi
uel hogy többet hat, czelekedni lattatic.
Tü pedig Adherbal es Hiempsal ezt az
Iugurtat ilyen embert böczüll yetec, io
sagos czelekedetit köuestetec, es azon io
giekezzetec, hog ne lattassam en, mint ha
iob fiakat fogatram volna hog nem nem
zettem volna. Ezekre az Iugurta noha ero
ti vala, hog az kiraly csak sinnel so lloz
volna, es úis sokkal kilömbet forgatna si
ueben: mind a z által az idöhöz kepest nag
engedelmesen felele. Így az Micipsa egi
nehany nappal azutan meg hala. Minec
vtanna pedig kiraly modra ötet el reme
tec: az kiraly fiak eggiú ue giülenec, hog
egimas közöt minden dolgokrol vegeze
nenec. De az Hiempsal, ki leg kisebb ide
iú vala közzüllöc kemeni termeßetü leuē
es még annac előtteis a z Iugurtanac nem
telenfeget meg vraluan, miuel hogy An
nyarol nemzettel nem vala egienló, az
Adherbálnac iob keze felöl üle, hog az
harmac közöt az Iugurta közbül ne es
nec, mely az Numidaknal böczüll etnee
tartatic.

Az ki
raly fia
nac giü
tesec.

IVGVRTANAC HADAI

Az ki-
rally fi-
aknac
őßue
ueßefec

tartatic. Mind az által az után, hogy az
Iugurta Eoregb korat meg beczüllene,
az ű battiatul nag keresset intetuen, alig
ueue arra magat, hog bal kez felöl ű-
ne. Ott mikoron sokat solottac uolna,
az orßagnac igazgatafa felöl: egieb dol-
goc közöt monda Iugurta, hog mind az
előt ualo őt eztendei uegezefeket fel ke-
lene bontani. Miuel hogy az Micipsa az
uenfeg mia el töröduē, felele Hiemp: hog
nekjs ugā az ő tec zenec. Mert a Iugurta
isez előt ualo harō eßtēdō forgasabā iuto
uolna fiui fogadas által az orßagnac örök
segeben. Mely beßed az Iugurtanac siue
bē sokkal melliebben őtlec, hog nem ua-
lakiazt meg gondolhatta uolna. Azoka-
ert az időtül fogua haragtul es felelem-
tül giōtrōdretuen mind ollovakat kezd, ke-
zit, es forgat uala elmeieben, meliekkal
Hiempfalt czialardsag által meg fog-
harna. Mely dolgoc mikoron kesebben
menenec elő, sem penig az ű maga busult
siue meg nem czendefedhetnec: uegeze
azt magaban, hog ualamint lehetne az
el kezdet dolgoc veghez vinne. Az első
gyülesekben, melyet mondam hogy az
kiraly jak tōtēs vala az haborusageti

az haborusagert azt vegeztec vala kőz a
 karatbol, hogy mind az kinczet, s mind
 az orşagot egimas kőzöt meg őstana. Ig
 bizonyos idő rendeltetec mind az ket do
 logra, de az penz őstafra előb valo údó.
 Azon közben az kiraly fiac, ki ki mind el
 ősla, az kinczhez közel valo helyekre.
 De az Hiempfal Thirmida varosban, se
 renczere annac hazanal vala şallason, az
 ki az Iugurtanac leg közelb iaro es ő neki
 mindenkor igen kedues Poroşlo şolgaia
 vala. Ezt az Iugurta törtenetből talaluan
 nağ igiretekkel el hitete, hog mint ha az ű Az hi
 maga haza latni menne az Kapukra all psalnac
 kolczokat czinalna. Mert az vduar ka el arul
 puinac şokot kolczai az Hiempfalhoz vi tatafa
 tetnec vala. Ha ezt az Poroşlo meg cze
 lekedne, az mikor az idő kiuanna, ielente
 hog őis nağ haddal oda erkez nek. Az Po
 roşlo hamar ez paranczolatot meg cze
 lekede, es eyel az Iugurta vitezit az Hi
 empfal şallasara be viue. Azok mihelyen
 az hazban be rohananac, kezdec az ki
 ralt idestoua keresni, nemellyeket aluua,
 nemellyeket ele iūtókben meg őlni, el rei
 tet helyeket fel keresni, be şarlottakat fel
 B történi

IVGVRTANAC HADAI

törni, zörgessel czattogással mindenekeket
 be tölteni. Azonban az Hiempfal meg
 talaltatek magat egi szolgalo az szoni kalya
 baiaban el akaruan reiteni, ahova először
 ijetteben, az helynec iarasat nem tuduan,
 futot vala. Igi az szolgac (az mint nekic
 paranczolua vala) az ű feiet Iugurtahoz
 viuek. Azonban ily rettenetes dolognac
 hire ez egesz Africaban el hirhedek: Adher
 bal es mindnyaiankie az Micipsa birodal
 mabā valanac, meg ijedenec. Az Numidi
 abeliec ketfele szakadanac, többē allanac
 Adherbal melle: de iob vitezek kőuerec
 Iugurtat. Azokaert az Iugurta mennel na
 gob hadat tamaſchata, ollyat tamaſta, az
 varosoc közűl nemellyeket erőuel, nemel
 lyeket akarattyoc ſerint magahoz haita,
 oly ſandekkel, hog egesz Numidiat egie
 dűl birhatna. De az Adherbal iollehet Ro
 mabā kőuereket küldöt vala, kie az tana
 czot bizonyosſa tennec, mind az őcze
 meg őlese, mind penig az ű maga allapat
 tya felől: mind az által nepenec sokasaga
 hoz bizuā ſeguerrel akara meg vini. De
 midőn az dolog viadalra kele, meg gő
 zetuen az harcztul orſagaban es onnet
 Romaban futa. Akkoron az Iugurta iac

Az Hi
 psalnac
 feie ue
 sele.

Az Nu
 midia
 orſag.
 nac ket
 fele ua
 lo ſaka
 dafa.

Az Ad
 herbal
 nac meg
 giőzeſe

nézet elvegezuen, minéc vianna egeſ
 Numídiát meg háíta: űreſſege kőz őt cze
 lekedetit magában meg gondoluā kezdé
 a Rómaiaktul felni, ſemmibē az ű harag
 ioc ellen remenſegét nem vetuē, czac az
 nemellegnec fő ſuenyſegébē es az ű ma
 ga kinczeben. Azokaert keues nappal az
 vtan nag ſūma arānyal es ezűſtel kőuete
 ket kűlde Romabā, kiknec meg parāczo ^{Az ű}
 la, hog leg előſőr a régi baratit tőlczec el ^{gurtā}
 aiādekokkal, az viā vſjakatis ſerezzenec, ^{nac Ró}
 es uegezetre ualakit lelhetnec adományo ^{maban}
 kal magokhoz kapczolni ięekezzenec. ^{kűldőſ}
 De mihelyē a kőuete Romabā iutana, ^{kőuete}
 es a kiraly parāczolattia ſerint gazdaiok ^{ſege.}
 nac, es egebeknec, kiknec akkor az időbē
 a tanaczbā fő meltoſagoc vala, nag aian
 dekokat kűldenec: oly nag változas lőn
 dolgabā, hog az Iugurta az nag gűlőſſeg
 ből az nemellegnec mindgart nag kedue
 be iuta. Azokkő zűl nemelliec remēſegert
 nemellyec iutalomert eggyenkent az ta
 naczbelięet keruē azon ięekeznec uala,
 hog a Iugurta ellē ualami nehez dolog ne
 uegeſteinec. Ig midőn a kőuete elegge el
 bizakodanac: arra rēdeltetet napō minde

nic felnecc az tanaczba, audientia adatec.
 Az Ad= Akcoron mondgac, hog az Adherbal ig
 herbal= szollot volna. Tanacz keli vrac, az en A
 nac az tyam az Micipsa mikor o meghalna, meg
 tanacz= paranczola ennek e, hog en az Numidia
 ban uas= orszagnac csak gondgya viseleset itilnem
 lo k o n y magamenac lenni: de annac orokseget es
 orgefe. birodalmat tieteknec tartanam lenni: Ez
 mellett azon i ge kez nem mind beke se g b e
 f-mind penig hadnac ideien, hog az Ro
 maiaknac leg to b b e t hasznalhatnec, tite
 ket tartanalac en mind rakonim, f-mind
 fogorim helyet. Ha azt czelekednem: en
 nek e mindenkor az ti baratsagtokba ne
 pem, kazdagfagom, es orszag o nac olta
 ma lenne. Mely Atyamnac paranczolat
 rul mikoron magaban gondolkodna: az
 lugurta ki minden földön lako emberek
 nel latrab, meg vetuen az ti birodalmato
 kat, engemet, ki az Masinissanac vnokaia
 es meg n e z e r s e g e m r o l i s az Romaiaknac
 friges tarfa es barátja vagoc, orszag o bol
 es minden i o s z a g o m b o l k i u z e. Bizony en
 tanaczbeli Atyaim, miuel hog ilyen nyor
 morusagra kel vala iutn o, akarnam hog
 inkab az en mag a, hog n e m i n t e l e i m n e c

io tetemenyeiért kerhetnec tülletec segit-
seget, es hog az Romaiac igen tarto zna-
nac ennekē io tetemennel, melynelkül
bár neſű kólkódnem: hog az io tetemeny
altal, ha segítség kiuantatnec, azzal vgy
mint adóssaggal elhetnec. De miuel hog
ű magabā nem igen batorfagos az iam-
borfag, sem az en hatalmāban nem volt
minemű lenne az Iugurta:ti hozzatoc fo-
lyamottā, tanacz vrac, kiknec, (mely en-
nekē igen nag nyaualya) kenſeritetem
eleb terhekre lennē, hog nem mint haſno
kra lehettem volna. Egeb kiralyoc auag
haddal meg gőzetteruē fogattattanac tül-
letec baratsagtokban, auag az ū magoc
ketfeges allpattyokbā kiuantac az ti ba-
ratsagtokat. Az mi nem zetsegűnc ti uele-
tec az Chartagobeliekcél valo hadban
ſerze baratsagot, a mikor inkab kellett az
hiűsegeket, hog nē mint segítsegeket ki-
uāni. Azoknac maradeki holot tūis lege-
tec, ne engedgetec, hog en Masiniſſa ki-
ralynac vnokaia leuen, hűaban kertē le-
gen tülletec segítseget. Ha ennec meg nie-
refere semmi okom nem uolnais, ez nyo-
morult allapatōmal, hog eg keueſſe ez e-

IVGVRTANAC HADAI

Iót nemzetseggel, hirrel es kazdagfaggal ha-
 talmas kiraly leuen, most penig meg nyo-
 moroduan es sęeginsegre iutuan egiebek-
 nec segítseget varom: mind az altal az Ro-
 maiaknac birodalmokhoz illenec az bozşu-
 tetelnec eleit venni, es nem engedni, hog sen-
 kinec orşaga toluaisag altal neuekednec.
 De oly tartomaniombol űzettem ki, mel-
 lyet az en eleimnec az Romaiac attrac, az
 honnan az en attyam es őşóm veletec eg-
 gyűt az Siphax kiralt es Chartagobelieket
 kiűztec. Az ti adomanyotoc vétetet el en tól-
 lem, es ti illettetec bozşusaggal az en karom-
 ban. Iai ennekem nyomorult embernec. Er-
 re iutottake az te io tetemenyd, Micipsa! At-
 tyam, hog az kit te az te fiaddal egyenlőue,
 es az orşagnac örökőseue teuel, az legen-şő-
 keppen az te nemzetsegednec fogiatolia: So-
 hanem leşene hát az mi nemzetseğűnc nyu-
 godalomban: mindenkor verben, fegyuer-
 ben es futasban kezde forogni: Az mig az
 Chartagobeliec eppen valanac: meltan sęe-
 nedűnc vala minden nyaualyat. Az elleseg
 mellettűnc: ti baratinc leuen mezşe valatoc.
 Minden remenşegűnk fegyuerben vala. Mi-
 nec yűāna az āragado dōg Africabol ki uette

tec: nag vigan bekefegben lakunc uafa, v&g
mind kiknec semmi ellenfegunc nem uolna,
hanem az kit tú paranczolatoc uolna. Ime
remenfegunc kiuúl, az Iugurra túrhetetlen
vakmerőfeggel, toluaisaggal, es keuchifeggel
fel fualkoduā, az en őczemet ki nekijs ro-
kona vala, meg óluen leg előőr az ű orſa-
gat az ű maga toluaisaganac predaiaua te-
ue. Az vtan midón engemet az ő czalardsaga-
gal meg nem foghata, mikor ő semmit keues-
be nem uarnec, mint erőőakat auag hadat:
azt czelekedede, hog. az ti birodalmotokban,
az mint latiatoc házamtul es házamtul meg
foſtatuā ſűkfeggel es minden niomorufaga-
gal kórul ueteruē, akarhulis nagob batorfaga-
gal leheſſec, hog nem mint orſagomban. En
azt itilē uala, tanacz vrain, az mint hallot-
tam Atiamtul, hog beſellerte, hog az kic a ti
baratſagtokat, ſorgalmatoſo kóuetnec, az-
oknac ſoc műkat kellene fel veniec, de min-
den emberec kózzúl, leg czēdezb állapotbā
volnanac. Az miuel az minēzerfegunc birt,
az minden hadatokban ott uolt: hogy mijs
bekefeg alral batorſagban legunc az ti hata-
lomtokban uagon. Az mi Atianc minket kee-
atiafiat hagyja, harmadikat az Iuguriat,

teile, hog' iotetemenye által hozzánk kap-
 czolhatna. Edgikunc meg öletec: en ma-
 sodic leuē Istentelenfegetul alig meneke-
 dem meg. Mit czelekedgem? auag' houa
 folyamiam en bodogtalan ember? Min-
 den remensegimnec olralmi meg öletec.
 Az Attyam, az mint fűkseg volt lenni,
 meg hala: attyamfiat 'rakonom, kinec leg-
 keuesbe kellett volna azt czelekedni, to-
 uaiul meg öle: fogorimat, baratimat, rako-
 nimat, es egeb' hozzā tarto zokāt, kilomb
 kilomb halallal el veszte. Meg fogatatuan
 tolle nemellyek vadac eleiben hanyattat-
 tac, nemellyec kereft' fara fessittetec. Eg-
 nehanyan kőzzüllóc, kiknec eleteket meg-
 hatta, főtetsegre rekesztetuen banattal es si-
 ralommal vgy elnec, hog' halaloc iob vol-
 na. Ha mindenec, mellyeket auag' el veze-
 tettem, auag' mellyec iomra valokbol, el-
 lenem Valokca lóttene, eppen volnana-
 kis: mind az által, ha mi nyaualyā remen-
 segem kiuul eset volna, tū tölletec kerne-
 segitseget, kiknec az birodalomnac nagy-
 voltaert, minden törüeny es töruentelen-
 segre, illik hog' gondotoc legien. Most pe-
 nig hazambol fanki vettettuen, egedul le-
 uen,

uen, es minden tisztelleges dolgok nélkül
 búkólkóduen houa mennyec? kiket szol-
 czak meg? Idegen nepekete, auag kira-
 lyokat? Kic mindnyaian az mi nemzetse-
 günket az tú baratsagtokert gúlólik? val-
 lyon meheteke en valahoua az hul az en
 eleimnek soc ellenséges emlekezeti nem
 volnanac? vallyon kiczoda könyörülhet
 en raitam, az ki valaha tinektec ellensé-
 tec volt? Vegezetre az Masinissa min-
 ket igi tanitot, hog mi senkit ne tisztelnec
 senkinec se tarsasagat, se vy frigiet ne ven-
 nök, hanem csak az Romaiaket, eleg nag-
 olthalmunk lennemi nekünk iöuendöben
 az tú baratsagtokban. Magatoc seren-
 geböl es Isten akarattyabol elég hatalma-
 soc es kazdagok vattoc. Minden dolgok
 tú nektec szerenczesec es engedelmesec,
 hogy annyeual könnyebben az tú frigies
 tarsotokon valo bozsu tetelre gondot vi-
 selhessetek. Czak azon felec hog e gine-
 hanyat az Iugurta kiualtkeppen valo ba-
 ratsaga, melyet meg nem esmer nec, az i-
 gasztol el ne fordiczon, kiket halloc, hogy
 minden modon azon igiekeznec, iariac,
 es mindeniteket ezen farashtyac, hog az

IUGVRTANAC HADAY

Iugurtarol tauul leteben az íget meg nem ert
 uen sententiat ne mōdanatoc, mint ha en ezák
 sommal tettetnē futafomat, vg mint kinec sa
 bad volt uolna aršagomban maradni. Mel
 lyet vaiha lathatnec, hog az kinec Istentelen
 se mia erre az nyomorusagra futottā, ū is eze
 neket tettetne, es mind tū tinekter, mind az
 halhatarlan Istennec, lenne az emberek nec dol
 gaira oly gongia, hog az ki most az ū gonos
 sagauul fene es neuezetes, mindē kinokeal gō
 arettetuen, az mi Attyankhoz valo Istentelen
 segerōl, es őczem nec halalarol az en nagy nyo
 morusagimrol is meg bñntettetnec. Immar se
 relmes őczem, noha te tōlled igen ifiu korod
 ban, es az honnan leg keuesbe kellett volna e
 leted el uetetet: mind az által itilem, hog inkab
 ōrúlnóm kellyen az te eseteden hognem mint
 bankodnom. Mert nem oršagodtol foštattal
 meg, hanem futastol, šankiuetestol, šú kólkō
 destol, es mind azoktol az nyomorusagoktol,
 mellyec en raitam vadnac, eleteddel eggiūt
 meg foštattal. En penig bodogtalanb vagoc
 ki ōrōkōs oršagōbol, ilyen nagy nyomorusa
 gokra kitalšittatuan az emberi nyomorusa
 goknac vg mint tūkōre vagoc nē tuduan mī
 czelekedgiem. Az te halalodert allyake bozšut,
 holoc

holot enis segítsegnelkül sűkölcsködgiem?
 auag orsagomra viselleyeke gondot, ho-
 lot az en magam halala es eleteis egiebek-
 nec hatalmatol fűgion? Vaihaz halat az
 en elete nec tistellesges ki menetele uolna
 hog ne lattatnam utalatban elnem, ha az
 nyomorusagoc mia el faraduan boz sű-
 sagomban meghalnec: de sem nem ke-
 uanoc elnem, sem penig gyalazatnelkül
 meg nem halhatoc. Azokacrt kerlec tite-
 ket, tanacz beli Atiaim, az ti szerelmes fia-
 tokra es sűleitekre, az Romai kolssegnec
 meltosagos birodalmara, legetec segítse-
 gel ennek nyomorult ember nec, uegye-
 tec eleit ez boz sű tetelnec, es ne engedge-
 rec, hog az Numidia orsag, mely tietek, a
 mi neszetségünk nec gonossaga es uere ala-
 tal el foggő. Minec vtána az kiraly sűauat
 el vegeze, a lugurta kőuetijs az aiandek- *Az idő*
 hoz bizuan inkább, hog nē mint ígekhez *gurt*
 kőuitedē azt felelec: hog az Hiēpsal az ű kőuetia
 maga kegetlēsége mia, őleter uolna meg, *nec fűle*
 a Numidaktul: Az Adherbal penig mi- *ti*
 kor sűabad akarattya sűerent tamaštót vol-
 na hadat, meg győzetetuen azon pana-
 sűolkodnec, hog boz sűusagot nem tehetet
 volna, Az Iugurta az tanaczot az ő kera-

IV GVRTANAC HADAI

ne, hog' útet egebne ne uelne lenni, a
mint Numantianal meg esmertetet vol
na, se penig az ű ellensege ſouat nagob
nac az ű czelekedetinel ne beczü
nec. Ig' mind az ket ſel az tanacz hazbol
ki mene. Ez dolog mindg'art az tanacz
eleiben vettetec. Az Iugurta kőuetinec
io akaroi es tanaczbelieknek is nag' reſſe
keduert, az Adherbal ſouat kezdec meg
utalni, es az Iugurta emberseget diczirni
annyera hogy keduekkel, ſouokkal, es
minden keppen, az mas verkeiert es go
noſſagaert, mint egy dicziretert ugy tő
rekedne vala. De uifontag egy nehania
kikne az igaffag es tizteſſeg az kazdag
ſagnal keduesb vala, oly ſententiakat
mondnac vala, hogy az Adherbalt meg
kellene ſegiteni, es az Hiempſal halalaert
erős bozzut kellene allani. Ezek közz űl
uala az Aemilius Scaurus neu ű fő nemes
ember, ki noha ſereny, partos, es hatalő,
tizteſſeg, es kazdagſag kiuano volna:
mind az által verkeit alnakul igen tud
gia vala titkolni: ez minec utanna lata
hog az Iugurta ayandekozafa igen ny
uan valo es ſemtelen volna: ſeluen azon
(az mint

(az mint ilyen dologban szokot lenni)
 hog az fele szabadsag iriseget neki ne
 szerzene, magat az szokot a yandec uetel-
 tul meg tartoztara. Mind az által ugián
 fellieb valo lón az tanacznac amaz re-
 se, meli az iuralmat es keduet az igazpal
 fellieb beczülli vala. Vegezec azért ezt, *Aiande*
 hogy tiz kóuetec küldetnenec el, kik az *kert uae*
 Micipsatul birt orşagot, az Iugurta es *lotörue*
 Adherbal közöt meg oştanac. Ebben az *retel.*
 kóuetsegbē fő vala az Lucius Opinius,
 ki az polgarmestersegeben az C. Grachus
 es M. Fuluius Flaccus meg öletesekor az
 nemessegnec giőzedelmeuel nag keme-
 nyen elt vala az köz nep ellen. Azt az Iu- *Az or*
 gurta noha Romabānis barattia lőt vol- *şag oz*
 na: mind az által nag tiztellegeesen foga- *toknac*
 da, es fokat adakozuan, es igiruen neki, *aiande*
 el uegze uele, hog ó az Iugurta hasznat hi- *kalualo*
 renel, hitinel, es minden dolgoknal fellieb *meg cza*
 beczülné. Az tób kóueteketis azon uton
 meg kerüluen többire mindnyaiaat aka-
 rattiara haita. Igē keueffeknec uolt köz-
 zullóc, hitóc keduesb az penznel. Így az
 orşag oştafaban, az mely Numidianac
 reşe, Mauritaniaual hataros, es mind föl-
 del

IVGVRTANAC HADAI

del si-mind neppelkz dagb, az 'Iugurtanac adatec: az masic reſe mely ſínnel, inkab, hog nem mint haſonnal, laczik vala iobnac, vgy mint mely reu helyekkel es hazakcal meg ekeſitue vala, Adherbálnac iuta. Itt az dolog lattatik ki uanni, hog Africanac allafat róuidedē meg ielenczem, es azokat az nemzetſegeket, mellyekkel az Romaiaknac hadoc auagy barátſagoc volt, czak keues beſeddel ſámlal-lyam ele. De az mely helyec es nepec, az nagy heuſeg auagy hidegſeg es puſtaſag mia nem igen tudatnac: Azokrol bizonyoſt nem igen írhatoc: de egyebekröl igen róuideden ſoloc. Ez vilagnac oſtraſaban többire minden bölczec az Africat harmadic reſnec uetie: keueſen mōgac azt hog czak ket reſe volna ez vilagnac. Aſia es Europa, Africa penig Europához tarto znec: az Africanac hatara napniugot fele az; Olaſ orſagi es Oceānus tēger: napkelet fele nagala tarto ſzeleſſeg, melyet Charabarmuſnac neuez nec az ott lakok. Haboru es reu nélkül ualo tengere de io buza barō es gūmōlcz termō földē vagō. Sē ēglēſőc ſem földi folyo vizek ninczenec. Az emberek

Ez vilagnac hatara napniugot fele az; Olaſ orſagi es Oceānus tēger: napkelet fele nagala tarto ſzeleſſeg, melyet Charabarmuſnac neuez nec az ott lakok. Haboru es reu nélkül ualo tengere de io buza barō es gūmōlcz termō földē vagō. Sē ēglēſőc ſem földi folyo vizek ninczenec. Az emberek

Africanac allafat róuidedē meg ielenczem, es azokat az nemzetſegeket, mellyekkel az Romaiaknac hadoc auagy barátſagoc volt, czak keues beſeddel ſámlal-lyam ele.

emberec benne egessegesec, giorfac es mű
ka sēuedóc. Többire mind venkorok
ban halnac meg, azok kiuúl az kic fēguer
auagy vadac mia vesnec el. Mert az be
tegeseg ott igen keuesen vralkodic. Anna
selette soc aralmas allatoc vadnac ben
ne. De miczoda emberec laktac legien
leg előzőr Africat es kic mentenec oda a
uagy mīkeppen elegiettenec el egimas kő
zót, noha attol az birtól, melyet többire
mindnyan helyen hadnac, külömböz :
mind az által, az mint minckūnc Africa
beli kōniuekból magiarasztatot, melyeket
Hiempsal kiralyenac mondanac vala,
hogy voltanac, es az mint az földnec
lakoi bešellic, rōuideden meg mondom.
De annac hitele, azoke legyen, az kik ta
laltac. Africat leg előzőr birtac, az ke
gyetlen es fene Getulusoc, es Lybiesec,
kiknec eledelec vala az vad hús, es az
fő, mint az barmoknac. Ezek sem er
kőlczel, sem rōruennyel, sem senkinec
birodalmaual nem igazgattatnac vala.
Budosua es idestoua šelledue, az hull
az éy őket talallya vala, ott vala laka
soc, De minec vtanna SPANIOL or
szágban,

Kic lak
tac eleb
Africat.

IVGVRTANAC HADAI

Numi-
dac.

Bagban, (az mint Aferec itilic) az Hercules meghala: az ű soc kilomb kilomb fele nemzetsegből allo serege az Hadnag el vesuén, es sokac keuanuan közszüllőc az birodalmat, igen hamar el felledenec. Azoc közzül az Medusoc, Persac, es Armeniusoc, haiokon Africaban által vitetuen az tenger mellet valo helyeket el foglalac, de az Persac bellyeb az Oceanus tengerentul menenec. Ezec az fel forditattot Gallyakkal kalyba gannant eltenec, miuel hogy sem az mezőn erdőt nem talalnac vala, sem az Spanioloktul nem vohetnec es nem czerelhetnec vala: Az nagy tenger es az nyelűnec tudatlanfaga, egyebekcel valo tarsasagokat nem engedic vala. Ezec lassan lassan hazassag által az Getulusokat magokhoz foglalac es miuel hog mezőket probaluan kilomb kilomb helyekre mentec vala, magokat Numidaknac neuezec. Ezert meg mostis az parazt Numidaknac hazoc, melyeket őc Mapaliaknac hinac, hozsac es görbe oldaluuac, mint ha haio derekac volhanac. Az Medusoc es Armeniusokhoz allanac az Lybiesec, mere

mert ezec az Africabeli tengerhez közelb
 laknac vala. Az Getulusoc maíd inkább *Getula*
 az nap alatt vadnac nem mezse az tūrhe- *soc*
 tetlē meleg segektől, kik nec ideiēnis varo
 soc kezd lenni. Mert az tengerrel sakaš
 tatuan el Hyspaniatol azt vegeštec vala,
 hogy marhakat czerclnenec egimas kő-
 zōt. Azoknac neueket az Lybiesoc val
 toztattac el paraštul, Maurusoknac ne-
 uezuen az Medusokat. De az Persaknac *Persae.*
 birodalmoc hamar meg neuekedec, es az
 utan Numidaknac neueztetuen, es az so-
 kasag mia az ű elejjeektől el menuen azo-
 kat az helyeket foglalac el, mellyek Char
 tago mellet Numidianac neueztetnec.
 Azutan egimashoz bızuan az kie hataro
 soc valanac vele, azokat haddal es fegis-
 uerrel birodalmoc ala haitac es magoka-
 nac hirt neuet šerzenec, de főkeppē azoc
 kie az mi tengerünkhez közelb iōttec va-
 la. Mert az Getulusoc az Lybieseknel iob
 hadakozoc valanac: vegezetre az Africa
 nac belső rese többire az Numidaktol bi-
 raitatec. Az kiker meg győzenek azok
 mindnyaian, az ő nemzetekben es neuek-
 re allanak. Azutan az Phœnicesek közül
 C nemel.

IVGVRTANAC HADAI

Nemellyec sokasagoknak meg keuesíte-
seiert, nemellyec birodalónac kiutas-
gaert az kősseget fel tamasztuā, nemellyec
penig vȳ dolgoknak kiutasagaertt, Hypo-
pōt, Adrumetumot, Leptist es egeb város
sokatis építtenec az tenger partokō. Ezek
hamar meg örögbeduē, nemellyec oltari-
mot, nemellyec díczíretet szerzenec az ű
eredeteknec. Mert Carthago felől, iobnac
itilem hog halgassac, hog nem mint keue-
set hollyac, miuel hog az idő masuua int si-
enē. Azert az Catabathmusnal mely hely
Aegyptust Afrícatol el hakastrya, az tenger
menteben, első az Cyrene város, az Ther-
usoc Rajja, az utan az ket Syrtis, es azok
közöt az Leptis: annac vtanna Philenus
sok oltari, mely hely Aegyptus fele az
Carthagobeliec birodalmanac hatara
volt. Azok vtan egieb Pœnusoc város
vadnac. Ertettük hog Numidian fellyül
az Getulusoc laknanac, nemellyek kal-
yabakban, nemellyec mezókōn budosuan.
Azoc vtā az Szereczenec vadnac, es azo-
kōtul az nap meletől meg eget földet
vadnac. Azert az Iugurta hadabā az Pœ-
nusoc városit, es Carthagobelieknek ha-

Cata-
bath-
mus.

tarit.

Varit, mellyeket leg vtolb birtac volt, a Ro
maiac igazgattyac va la tiſt viſelóc által.
Az Gerulufoknac es Numidaknac nag
reſſe az Mulucha folyo vizig Iugurta bi
rodalmabā vala. Az Maurufoknac Boc
chus kiraly parāczol vala, ki az Romaia
kat neuek kiűl nē ismeri vala, ſem pedig
azok óret. De Africarul es annac lakoirul
az menyere ſű kſeg volt erre az hystoria
ra, eleg eddig ſollanō. Minec vtanna az
orſagot meg oſtuan az kóuetec Africa
bol el menenec, es az Iugurta lata, hog az
felelē helyet az ū gonofſaganac iutalmat
nyerte volna, bizonyofnac tapafſtaluan
azt lenni, az mit baratitol ertet vala Nua
mantia varofanal, tudni illik hog Roma
ban mindent penzē adnanac el, ſőt azok
nakis igiretekkal indittatuan, kiket az elót
egikeueſſel aiādekokkal be tóltóc vala az
Adherbal orſagara kezde igekezni. Eo ſe
reny es hadakozo vala: az Adherbal pe
nig, az kit kerget vala czendef, eróten,
lag erkölcsű, az bozſű ſenuvedefre alkol
matos, inkab felelmes vala, hog nē mint
kitől felni kellene. Azokaert remenſeg ki
űl nagy haddal az Adherbal hatarira

2.30

Adher
bal ter
meſetti.

űte, űoc nepet barniokkal es egeű fele pre
 daual fogdofa, hazakat egeűte, űoc helye
 ket ellenűegeűűen louagokkal eldulata. Az
 vtā midōn hadaual orűagaban teretűe
 azt, hog az Adherbal buuabā ezt az boz
 űut feguerrel torlana meg, es ez az do
 logokaleherne az hadnac. De az Adher
 bal miuel hog magat nem itili vala feg
 uerrel foghatonac lenni Iugurtahoz, es
 inkab bizic vala a z Romaiac baratsaga
 hoz, hog nem mint az Numidakhoz ko
 ueteket kũlde az Iugurtahoz ez boz űu
 űagrul valo panaűolkodafert: kiki noha
 boz űuűagos beűedekkel illettec volna:
 mind az által mindeneket inkab akara az
 Adherbal el űenuedni, hog nem mint ha
 dat tamaűtani, miuel hog annac elōttis
 abban ű űerenczetlen lōt volna. De űem
 mit azzal az Iugurta kiuanűaga nem űal
 vala, vgy mint ki az Adherbálnac ege
 orűagat elmeűuel immar el nyelte vol
 na. Azokaert nem czac toluai modra im
 mar, mint annac elōtte, hanem nag űereg
 gel kezde hadat viűelni, es nyluan valo
 keppen kiuanűi Numidia birodalmat. Ig
 valamelyre megen vala, varofokat es me
 zōket

zöket pusztit es dúl vala, az őueinec *hi-* Az Ada
 uet, es a z ellenfegnec felelmet serez vala. *herbal*
 Az Adherbal mikoron erte, hog az dolog *na* *ma*
 oda iutor uolna, hog auag el kellene or- *sodic*
 sagat hadni, auag feguerrel meg tartani, *meg ue*
 sükseg keppen neper gúite, es Iugurta e- *retefe.*
 leiben mene. Azonközben nem mezse
 az tengertúl, az Cyrtha neuú varos mel-
 let mind az ket kiraly hada meg salla, es
 miue, hog estue fele vala, az harc azon
 nap el nē kezdetec. De midőn az eczáka
 nac valami reše el mult volna, még v-
 gan sötetben, az Iugurta nepe dobot út-
 uen es trombitat fuuan, az Adherbal ta-
 borat meg útec, es nemellyeket aluuan,
 nemellyeket feguer fogasokbā öldöklec
 es kergetec. Az Adherbal eg nehany lo-
 uaggal Cyrtaban salada, es ha az Ro-
 maiak nem uoltac volna, kie az úzó Nu-
 midakat az kő falokrúl leverec, azon
 eg napō az az ket kiraly közöttamado-
 had el vegezódót volna. Az Iugurta az *Az Iu*
 varost menten meg salla, es sanczok- *gurta*
 kal, tornyokkal, es minden fele hadi sere- *mikepa*
 samokkal kórúl veue, igen sietuen az *pen uit*
 kőueteiket elől venni, mellyelyeket hal- *ta Cyr*
 lot vala, hog az Adherbal még az harc *ta uaro*
 sat.

IVGVRTANAC HADAI

az harc elöt küldöt volna Romában.
 De mihelyen az tanacz az ő hadokat
 meg erte: három Iffiat küldé követség-
 gúl Africában, kic Iugurtához ménenec,
 es az Romai tanacznac es egesz orsá-
 nac srouaua neki, meg ielentenec, hogy
 akarattyok es itiletec ez volna, hogy
 az hadat le czendesitenec. Ez illenec
 mind az két felnec. Az követe Africában
 el iutanac, annal inkab sietuen, hogy még
 Romabā, mikor indulni akarnanac, meg
 hallottac vala, hogy az harc meg löt
 volna, es az Cyrtha varosa vitatnec. De
 az az hír igen nagy vala. Az követe knec
 srouat az Iuguria meg haluan azt felelé,
 hogy ő neki az Romai tanacz meli osz-
 ganal, sem keduesb sem nagyobb semmi
 nem volna. Iffiusagatol fogua ő azon is
 giekezet volna, hog minden fő emberek
 tól diczirtetnec. Embersége nem vetke
 által voltuolna kedueben amaz ieles em-
 bernec P. Scipionac, es vgan az ő dolgo-
 kert fogattatol volna órákosse az orsá-
 bā az Micipsatol, nem hog fia né lötet
 volna. De menel több iott es vitesseget
 czelekedet volna, ā nieual keuesbe sroued
 herne ő el az bozúsagot. Az Adherbal

czalardsaggal lefeskedet volna az ú elere
vta. Mellyet midőn megerttet volna, az ű
czalardsaganac akarta volna eleit venni.
Azert az Romaiac sem nē igazan sem nē
iol czelekednenec, hogha az nēzetfegec
törue nyetől űtet meg tiltanac. Vegezetre
ielēte hog ű mindē dolgoc felől rōuidnap
Romabā kōuetekei küldene. Igēgmafiol
el menenec. Az Adherballal űembe nē le-
hetenec. Az Iugurta mihelyē erte, hog Afri-
cabol el mētec volna sem penig ā helynec
erős voltaert Cyrthat meg nē vehete: tōl-
teffet es arokkal veue kōrnyúl az kō fal-
kat, tornyokat epitte es azokat vitezek-
cel megerősite. Annac felette eyel nappal
mind erőuel s mind czalardsaggal kezdē
az varost kisergetni. Az vartakon valo
katonaknac neha iutalimat, neha felelmet
mutogatni, az őueit embersegre tanitanā
inteseuel, tellyesleggel mindeneket nag i-
gekezettel kesitteni. Az Adherball mikor
latna, hogy az ű alapattya vtolso veze-
delembe volna, es hogy az ellenseg ke-
gyetlen, azonban az segitsegről valo
remensseg semmi nem volna, az hadat
penig az ű kseges dolgoknac fogiatko-

IVGVRTANAC HADAI

zafaert nem ſenuedhetne: azoc kőz zűb
kik eggūt Cyrtaban futottac vala vele
ket ſereny embert valazta. Azokat ſoc
igeretiuel es az ű nyomorufagoknac ſa
nakodaſaual vgy rea bízta, hog az el
lenſeg taboran eiel az kőzel valo tenger
re es onnet Romabā menenec. Ig az Nu
midac róuid nap az paranczolatbā elia
ranac. Adherbal leuele az tanaczban el

Az ad- oluaſtatec mely nec ertelme ez vala. Né
berbal az en vetkem tanaczbeli atyaim, hogy
poſta- gakrañ küldőc kőnyőrgeni hozzatoc, ha
altal le- nem az Iugurtae, kinec erőltetefe kenſe
uelet- rittet engemet erre, kinec az en el ueſte
küld- ſemre oly keuanſaga iutot, hog ſem tū
Roma- veletet ſem az halhatatlan Iſtēnel immar
ban. ſemmit nē gondol, es az en veremet min
deneknel inkább ſőmiuhozza. Ez az oka
hog hat holnaptul fogua haddal varolő
ban kőrnűl vetetuen tartatom, holot tū
nektek baratotoc es friges tarſotoc le
gec. Semmit ennekem, ſem, az en atyā
nac io tetemeni, ſem az ti ſegerſegtec nē
haſnalnac. Feguer mia kenlodgame in
kab, auag ehſeg mia, nē tudō. Tőbber iro
nom az Iugurta felől az en allapatom nē

engedi. Annac előtteis meg tapasztaltam. *Az nyomorult ember neked veset*
 hog az nyomorúságba leuó embereknek *hisz*
 nem igen nag hitelec szokot lenni. De en
 vežē esemben, hog ū nagobra ígekezik,
 hog nem mint en volnec. Mert nem re-
 melheri ū azt, hog az ti baratságtokban
 nis lehetne, az en orságomatis bírhatna.
 Mellyec kőzzül mellyket itílye nehezbe-
 nec, minden ember latíya. Mert először
 meg őle az en őczemet az Hiempfalt, az
 vitan alyamtul marat orságombol ki ū-
 ze en magamat. Mellyec am bar mi rai-
 tunc tót bozhuságoc legēnec, semmit re-
 iatoc nem neztēnec. De most az ti orsá-
 tokat bírja feguerēuel, engemet, kit az
 Numidaknac előttőc íarouatettētec, va-
 rosőban be rekeštuē tart: az kőuetcknec
 bešedimēnyenec beczúlletē legyen, az
 en vesēdelmim meg mutattíyac. Mi va-
 gyon hatra, hanem csak az ū erőtőc, mel-
 lyel felindittatnec. Mert en akarnam, ha
 mind az mellyeket most íroc, mind pe-
 nig azok mellyekrűl annac előtte az ra-
 naczbān panašolkottam inkab hamíšac
 volnanac, hog nem mint az en nyomor-
 uságō hitēne el ezeket íg lenni. De mint
 hog erre ūlētē volt, hog az Iugurta

VGVRTANAC HADAI

noſſaganac peldaia lennec: nem annira ſe-
 igekezem immar az halaltul es nyomo-
 ruſagoktul, mint az en ellenſegēnec ke-
 zetul es teſtēbeli kenoktul meg ſabadul-
 ni. Az Numidia orſāgra (mely tietek) az
 mint teczic ſinte v.g viſellyetec gondor:
 Engemet az Iſtentelē kezeből, hog meg
 ſabadiczatoc, a ti birodalmatoknac mel-
 toſagara, az kőztűnc valo ſőuetſegnec
 birire, hog ha azen őſőmnec az Maſiniſ-
 ſanac valami ēlekezeti maradot meg na-
 latoc, alazatoſſon könyörgőc tinektec.
 Ez leuelet el oluafuan lőnec olliac, kie-
 oly ſententiat mondanac, hog hadat kela-
 lene Africabankūldenies mindgiart meg-
 kőllene Adherbalt ſegitteni az Iugurta
 felől az ombā lēnetanacz, miuel hog az
 kőueteknec nē engedetuolna. De ugiā
 azon elebbi Iugurta otalmazoi mindē
 ereiekkal azō leuenec, hog az tanaczbol
 ki nemēne. Igaz kőzönſeges io (az mint
 iőbbire mindē dolgokban ſokot lēni) az
 kiualkeppē valo keduert el mulattatec.

Az Ro-
 maiac
 nac 142
 gurtac

mind az által kūldetenec kőuetſegul A-
 fricabā egy nehay elemedet fő nemes
 emberek kie nagy tizteket viſeltec vala,
 kie

AZ ROMAÍAC ELLEN.

92

kic közzúl vala az M. Aemilius Scaurus hozua-
 sis kifelót oda felholanc, ki immar Con- lo kőue
 sul sagot veselt vala; es fő tanaczis vala. sege.
 Eze, miuel hogy immar az dolognac
 gonosz híre vala, es az Numidaktulis
 felette igen keseritretne vala, harmad
 nap mulva haíora úlenec. Az vtan
 igen hamar Vticaban iutuan Iugurta-
 nac leuelet küldenec hogy menne
 hamareb lehetne orsagaban vizsa terne
 ielentuen, hogy úk az tanaczeul külder-
 tec volna. Az kiraly midőn halla, hogy
 neuezetes emberec ióttec volna az ő el-
 kezdet dolga ellen, kiknec meltofogó-
 kat hallotta vala Romaban foganatosa
 nac lenni, először az felelemtől es biro-
 dalónac kiutasagatúl fel haborittar-
 uan kerfele uonattatit vala. Fel vala
 az tanacz haragiatol, ha az kőueteknec
 nem engedne. Mas felől az ő kiutasag
 mia megvakult elmeie az elkezdet go-
 noszagra ragattatit vala. Mind az által
 vegre az felgeriet elmeben győzedel-
 met vón az gonosz tanacz. Így sereg-
 gel az varost körülueuen nagy erővel
 igiekezec Cyrihabā berobanni remelue
 hogy

IVGVRTANACI HADAI

közec Cyrthaban be rohanni remeluen,
 hogy az városbelieket ideftoua oßlani
 kenßerítuen vagy eróuel vagy czalaffal
 gíozedelmet vehetne. Mely mikoron kú-
 lomben esnech hogy nem mint remellene,
 sem az mire ígíekezic vala, el nem vegez-
 hete, hogy minekelótte az kóuetekkel sñ-
 ben lenne, Adherbalt kezeben keríthetne,
 hog feletteb kesuen az Scaurust, kitől í-
 gen fel vala, inkább meg ne haragittana,
 keues louaggal az Romaiac refere valo
 Africaban mene. Es iollehet az tanacz
 sñauaal nagy fenyegetessel haggíac vala
 neki, hog az város viuaftol meg sñűnne:
 mind az által soc sñauok vtan az kóuetec
 ha sñontalanul menenek el. Azokat miko-
 ron Cyrthaban meg hallac az Olasoc,
 kiknec embersegekkel oltalmaztatnac va-
 la az vartac bizuan hogy ha az varost
 meg adnak, az Romai dirodalomnac
 nagy voltaiert nem bantatnanac az Ad-
 herbálnac tanaczul adac, hogy magat es
 az varost Iugurtanac meg adna czak ele-
 tet nyerne meg tólle: egiebb dolgokra az
 tanacznak gongjá lenne. De az Adher-
 bal noha semmihez keuesbet nem bízi-
 c vala,

vala, mint az Iugurta hűtihez: mind az al- Adher
tal miuel hogy vgyan a zoknac az kic- bal Cyp
naczul aggiak vala, tehersegekis vala az tbat 118
kenferitteis ha ellenec mondana: az gurta
mint az Olasoc adat tanaczul az varost nac meg
megada. Az Iugurta legelőször is az Ad ada.
herbalt nagy kinokcal meg öle: azutan Adhera
minden ember korban iutot Numidakat bal meg
es kereskedőket valagatafnelkül, vala kik öletefe.
fegiueres kez zel eleiben mennec vala, le
vagata. Mely dolog minek vtanna Ro
maban el hirhedek, es ez dolog az tanacz
bannis hanyattatni kez derec: vgyan az o
előbbi kiraly solgai kez ala soluan es ne
ha keduesseggel neha feddessel az üdöc
vonuan ez dolognac iszonyu voltat küf
sebbitik vala. Es hogha az C. Memmius,
ki, költség dolganac gonga uifelőieue tetet
tet vala, es kemeny elmeiü ember leuē az
nemes rendnek hatalmat igen bannia va
la, az Romai költség nec eleibē nē atta vol
na, hogy nemelleyek nec igiekezetök ez vol
na, hog eg nehany partosoknac arulasoc
altal az Iugurta gonoszsaga büntetteilen
menne el: bizonyara annac az dolog
nac mindē nehefflege az tanaczko zasnac
halogataf

IVGVRTANAC HADAI

halogatafaual semmielót volna. Oly nagy ereie vala az kiraly keduenec es penzenec. De midőn az tanaczbeliec lelkec esmeretiből kezdenec az kősségűl felni: az Sempronia rórueny herent ez ket orşagot az iőuēdő eştendőre ualopolgarmesternecc adac. Akcor polgar mesterőkce tetetenec P. Scipio Nasica es L. Bestia Calphurnius: Az Numidia Calphurniusnac, Olaş orşag Scipionac iustasorfa. Az vitan nepec gyűitetenec, kiket Africaban küldenec. Soldor es egyeb hadra valo şűkşeges dolgokatis rendelenec. De az Iugurta remenşege kiűl ezeket meg ertuen (vg mint ki magabā elhitte vala, hog mindeneket penzel Romabā elkőthetne) az ű maga fiat es azzal ket barattyat az tanaczhoz küldē kőuetşegűl, es ezeknec, az mint azoknakis, kiket az Hiempfal meg őlese vitan küldőc vala, meg paranczola, hogy minden embert penzel probalnanac meg. Kik mikor Romaban kőzelgetnenec: az tanaczot az Bestia meg kerde, hogy ha kelencie az Iugurta kőuetit Romaban befogadni. Az tanacz azt vegeze, hogy

Nagy
ereie ua
gion az
penze
nec.

Iugur
tanac
Roma
ban ua
lo kő
uetşege

ha

ha azért nem iúttec volna, hog magae
 es orſagat Iugurra meg adna, tiz na-
 pig Olaz orſagbol ki mennene. Ezt az
 Consul az Numidaknac tanacz uegeze-
 seból meg izene. Ig az kóuetec semmi
 veggel haza menene. Azonközben az
 Calphurnius nepet keſituen, valaſta ma-
 ganac oly partos fő embereket, kik nec
 meltosag aual, ha mi vetket tenneis, meg
 oltalmazhatna, kik kózzúl lón az Scau-
 rus, kinec termeſetirül oda fel ſollanc.
 Az Calphurniusban ſoc ieles elmeie-
 ben es teſtebē ualo dicziretes dolgot ua-
 lanac, mellyeket a z főſuenſeg mind meg-
 rutit vala. Munka ſenvedő, eles elmeiü,
 eſes, io had uifelő, es minden veſedelmec
 es leſelkedec ellen alhatatos ember va-
 la. De az legio ſeregec Olaz orſagbol
 Rhegiumban, es onnet Siciliaban, Sici-
 liabol touabba Africaban vettetenec al-
 tal. Az okaert az Calphurnius eletet ſe-
 rezuen leg előſör nag kemenyen mene-
 be az Numidiaban es ſoc nepet es varoſt
 von meg ſeguerrel. De mihelyen az I V-
 GVRTA penzel útet kóuetec alhat
 kerſergetni, es az hadnac, mellyet viſel
 vala

L. Cal-
 phurnia-
 usnac
 terme-
 ſeti.

IVGVRTANAC HADAI

vala, folyosságat mutogatni kezdé az
főuenfeg mia ugyan meg betegedet el-
meie könnyen elterítettéc. De ű minden
tanaczanac tarsaua es űolgaiaua ualásza
az Scaurust, kit noha leg először, az ű par-
tyan ualokis többire mellőlle mind el al-
uan, erőllen az királyra nehezedet uolna:
mind az által nağ summa penzel az io-
rul estizieslegtől gonosra haitatec. De a
Iugurta először csak az hadban ualo ke-
fedelmet ueűi uala meg penzen, itiluen,
hog ű magais azonközben penzel auag
baratfaggal Romabannis ualamit cze-
lekedhetnec. De minéc utanna meg ere-
te, hog ez dologban fő uolna az Scau-
rus, az bekesegnec meg nyereferől nagy-
remensegben iutuan, uegeze azt, hog
minden dolgokrul ielen űollana ű uel-
lőc. Azonközben zalagul az polgarmes-
ter az Sextus kencz tartot küldé Iugur-
tához vacca neuú városban, mely do-
lognac űine uala az buza uetel, melynec
meg űerzeset az Calphurnius ny luā biz-
ta uala az fő hadnagyokra, miuel hog az
maga meg adafnac kesedelme alatt eg ne-
hány napig ualo friget tőttek uala. Ig az
király

király az mint vegezte vala az taborban
 iűue, es keueset ſoluan azoc előt, kic az
 tanaczban ielen valanac, az ű czelekedes-
 tinec gonos̄ itileti es magaban meg ada-
 sa felől, az tób beſedit Beſtiaual es Scau-
 ruffal vegeze el titkon. Masod nap vgy *iugurta*
 mint az Saryra törue ny ſcrint ſententia *tetteres*
 kat kerduen, az király magat meg ada. *keppen*
 De az mint az tanaczban meghattac va *magat*
 la neki, harmincz elephantot, ſoc louat, *meg ada*
 es naḡ ſumma penzt ada az kincz tarto-
 kezeben. Az Calphurnius Romaban
 mene, hogy az tiſt viſelőknec ertelmeket
 meg kerdezne. Azon közben Numidia
 ban es az mi hadunkban bekeſſeg vala.
 Minec vtanna az Africaban viſelt dolgo-
 kat, es mi modon löttec volna azoc, az
 hir el ſeleſtet uolna: kezdenec Romaban
 minden helyeken es minden gyűleſekbē
 az polgarmeſter czelekedeti felől beſel-
 getni. Az kőſleg igen haragſic vala, az
 tanaczbeliec igen ſelnec vala, es ioual-
 lananac illyen rút dolgot, auagy az
 Consul vegezefet fel bontanac, igen
 keſſegefec valanac felőlle. Mert űket fő-
 keppen az Scaurus hatalma, Ki az Beſti-

ana tarfa estanacz adoia vala, az igas-
 sagtol igen el vonsa vala. De az Caius
 Memmius (kinec szabados elmeie es ne-
 mes rend hatalmahoz valo giulölsege-
 rol oda felis folanc) az tanaczbeliekne-
 ketelkedevec es kesedelmec kó zór kezd-
 kó zónseges keppen az nepet inteni, hog-
 az ő szabad sagokat el ne hadnac, az ne-
 mes rendnec soc keuely es kegetle dolga-
 it kezd eleiekben adni, es minden mo-
 don az kó sleg akarattyat giuyogatni.
 De miuel hogy abban az udoben az
 Memmiusnac ekesen valo folasa hires
 es neuezetes vala: illendonec itilem len-
 ni, hogy ha az ő soc oratioi kó zó l egis-
 giet meg ír nec, fő keppen azt, mellyet
 kó zónseges helyen orsag elót az B E A
 S T I A haza ió uetele vtan illyen igikkel
 mondot. Sok dolgoc el idegeníthetne-
 engemet tú lletec, tú R O M A I biros-
 dalom nepe, hogy ha az en orsaghoz va-
 lo ió akaratom mindeneket meg nem
 giózne. Azok kó zó l vagy on az par-
 tolok nac gazdag sága, az tú tú restec, az
 ió roentelenség, es fő keppen hogy az
 aradansagnac nagyob veszedelme va-
 gyon.

31. Az Mē
 niusnac
 nem es
 vendel-
 len ual-
 oratio-
 id.

gyon, hogy nem mint az tíftefleget.
Mert azokról szollanom is szegienlem, ez
el mult tizenöt estendő forgasaban me-
nemű czufiai voltanac egy nehany em-
ber ec keuclysegenec, mely rutul es mely
fokan vesztenec el az tû oltalmazoitoc
közszûl, es mikeppen veszt meg, az tû
batorfagtokis restseg es tunyasag mia,
kic még mostis az tû ellensegitec alá vet-
retuen nem akartoc fel kelni, es még
mostis féltec azoktól, kik nec felelmekre
kellene lennetec. De noha ezek így
vadnac: mind az által engemet az en
szíuem kenferit, hogy az partosoc ha-
talmanac, eleit vegyem. Bizony meg
kesertem az en szabadsagomat, mely at-
tyamról maradot ream. De heaban cze-
lekedgieme azt, auagy hasonnal az tû
hatalmatokban vagyon? Nem arra int-
lec en tûrôket, (mellyet az tû eleitek giak-
ron czelekedet) hogy az bozszusag te-
tel ellen fegiuverrel tamadnanac. Sem-
mire nem szûkség sem az erô, sem az par-
tolas mert szûkség, hog ô magok az û sz-
kasoc szerent veszelsec el magokat. Meg

ōluen az Tyberius Gracchust, kűzzel
 vadolnac vala, hogy orşagot akarna
 maganac űzerzeni, az Romai kőlleget e-
 rőssen meg kinzak. Az Caius Gracchus
 es Marcus Fuluius meg őlese vtan, főc
 rendeteken valo emberek őletenec meg
 tőmlőczben. Eggic veşedelemnec űm
 az tőrueny vete veget, hanem az ű ki-
 uanşagoc. De am bár orşag foglalas
 es partolas lőt legien az kőllegnec az ű
 tőruenyet meg adni, es mind tőrueny
 űerent czelekedtetet legien az, valamely
 lyet orşagunkbelieknek neuekcel meg
 nem torolhattanac. Az felső eűrendő-
 ben magatokban bozűonkottoc vala,
 hogy az orşag kincze el tikozlattatnec,
 es hogy az kiralyoc es űabad nemzeise-
 gec egy néhány nemes embernek fizete-
 nenec ador, es hogy vgyan azonoknak
 volna mind az fő meltoşag, mind penig
 az leg nagyob gazdagşag: mind az ala-
 tal keűesnek tartottac űk azt hogy ily
 nagy dolgokat bűntetetlen czelekette-
 nec meg. Im most vegezetre orşag-
 nac tőrueny az tú birodalmatoc, es
 minden I S T E N I, es emberi tőru-
 enyet

venyec az ellensegnec arultattanac el
 ő tollóc. Es ezeket, az kik czelke-
 dic ingyen sem nem segyenlic, sem
 nem bannyac, hanem nagy frissen tar-
 nac szemetec elot, mutogatuan papi
 meltsagokat, polgar mestersegeket, es
 tryumphalafokat, mint ha tistessagnec
 tartanac azokat, nem praedanac. Az
 penzen vót raboc az ű vröknac mel-
 tatlan birtokokat el nem senuednec.
 Tú R O M A I ország nepe, kic biro-
 dalomban sűletetec, io keduel senued-
 heuteke el az rablagot. De kiczodac
 azoc az kic az országot magoknac fog-
 laltac. Igen lator, vér onto, fösüeny, ar-
 talmas, es keuely emberec, kic hűtökccl,
 tistességekccl, Isteni tisteletekcccl, es ve-
 gezetre minden tistessages es tistessagte-
 len dolgokkal kereskednec. Diczeked-
 nec sokan kőzűllóc, hogy auagyaz or-
 szag nepe oltalmazoit őltrec volna meg a-
 uagy titöket kenzottac es öldöklöttrec
 volna. Azokaert mennel lairabbul cze-
 lekedet valaki, annyeual batorfagosb.
 Felelmeket az ű magoc verkeröl az rü-
 anyasagtokra harittottac, kiket az fele-

IVGVRTANAC HADAI

Törve
nyelkel
büntet
ni.

lem egy arant kenőserittet azon dolgokat
keuanni, giulólni, es rettegni. De ez
az eggiefseg az iok, kőzöt baratsag, az
gonosoc kőzöt parolas. Hogy ha tú
az szabadfagra oly gondot viselnetec,
az mint ok az vralkodasra felgyulat
tac, bizonyara sem az orşag nem pus
titatnek (mint most) es az tífte vifele
sekis az iamborokon forognanac, nem
az vakmerókön. Az tú elejtők igaz
sag es birodalom szerzesnec okaert ket
ser foglaltac el az AVENTINVS
hegyet part útfessel hadat tamaştuan tú
az szabadfagert, mellyet rólloc vőtte
tek, nem azon igyekezettel lestek? An
nyeual peniglen inkab, menyeeul na
gyob gyalazat az keş talaltattat el ves
teni, hogy nem mint vgyan nem talal
ni. Mondhatna valaki: hatt mi tana
czot adcz? Az en sententiam ez, hogy
azokon, bozşut allyatoc, kic az orşa
got az ellensegnec el arultac, nem kez
zel, sem erő şakcal, (mellyet inkab nem
illik túnektec czelekedni, hogy nem
mint azoknac şenvedni) hanem törue
nyel bel

beli kerdesekkel, es az IVGVRTANAC itéletuel, ki ha magat meg adta, bizonyara az ti paranczolattoknak engedelmes leßen: Ha peniglen azokat meg vtallia, abbol itilhetetec meg, minemü bekefeg auagy maga meg adas legyen az, melyből az IVGVRTANAC az ű latorfaginak büntetetlenfeg, egy nehany hatalmasokra nagy gazdagfag, orſagunkra kar, es gyalazat következie. Hanem ha netalam meg ti az ű vralkodasokkal nem elegeztetec meg, es amaz idők inkább teozenec, hogy nem mint ezek, az mikor az orſagoc, tartományoc, törvényec, igazfagoc, iteletec, hadac, es bekefegec, vegezetre minden ISTENI es emberi dolgoc egy nehany ember hatalmaban valanac: Ti pediglen ROMIAAC kik az ellenſegtül győzhetetec nec valatoc, es minden nemzerſegeknec fejedelmi, elegnec tarriyatoc uala, ha lelke tökkel bírhatnatoc. Mert az rabsagor, ki meri vala közzülletec meg vetni: Es

D + noha

IVGVRTANAC HADAI

noha en azt itilem, hogy az gonos emberen büntetés nélkül kellyen az bozstetelnek lenni: mind az által en örömet meg engednem, hog az gonos embereknek, miuel hogy országunkbeli ec, am bar uetkeket meg engednetec, czac hogy az irgalmassag uestedelemre ne fordulna. Mert azokis az minemü modnelkul ualo emberek keuesnek tartiac hogy gonosul czelekedhettenec, hogy ha az utan azon czelekódetre valo szabadsag túllóc el uetetic, es tú mind örökké meg baniatoc mi koron esetekben uestitóc, hogy auag rabrabtságban kellyen elnetec auag kezertek tartanotoc meg szabadsagtokat. Mert hitte es eggieslegóc felöl mi remenségünc lehet: Azoc uralkodni akarnac, iú szabadosoc lenni: Azoc bozstetennitú meg tiltani, vegezetre az tú frigies tarsatokat ugy tartiac, mint ellen segeket, es az iú el segteket, mint tarsokat. Leheté ily külembózó el mekben bekefeg auagy baratsag. Azert inilec es kerlec tútöket, hog ily nag uetket büntetetlen ne haggiatoc. Nem az ország kēziebē eset lopas, sem eröuel országoktól frigies tarsainc meg nem foztat

tac, mellyec noha bizony igen nagyoc,
 mind az által szokasbol immar maid ugiã
 semminec tartatnac. Hanem nagellentec
 nec arulratot el az tanacz meltoſaga, bi-
 rodalmunc arulratot el, es orſzagũc mind
 hon, ſ-mind az hadban aroſſa teterõt.
 Mellyec ha rea nem kerestec nec, es ha az
 gonofoc meg nem bũntethet nec, mĩle-
 ſen hatra, hanem hogy azoknac bata-
 ma alat ellyetec, akkic ezeket czeleke-
 tec. Mert kiralyhoz illic az hogy akki
 mit akar, azt bũntetefnelkül meg czele-
 kedheſſe. Es nem arra intlec en tiõket,
 R O M A I A C, hog inkább akariatoc
 az tũ feleltõk nec veſedelmet, hogy nem
 mint iouat, de hog az gonofoknac vet-
 ket meg engeduen az iokat el ne ve-
 zefsetek. Annac felette ſokkal iob az
 orſzagban valakinec io teremenyrũl el
 feletkezni, hogy nem mint gonof czele-
 kedetirũl. Mert az io ember csak meg
 roſul, ha iutalmat nem acz neki: de az
 gonof bũntetefnelkül latrab leſen. Ve-
 gezetre ha bozſu tetelec nem volnanac,
 nem gyakran ſũkõlkõdnel ſegitſegnek-
 kũl. Ezeket es czelekhez haſonlekar gya-

IVGVRTANAC HADAI

korta fülőkben raguan az C. Memmius
 az ország nepevel el hitete, hog az L. Cas-
 sius, ki akkor ország biroia vala Iugur-
 tához küldenec, es útet közönseges hit
 alat Romában hoznac, hog annyal kö-
 nyebben az királnac saubol az Scav-
 rus es az többinec, kiket az kiralytul fel-
 vót penzert vadolnac vala, vetkóc ki-
 nylatkoznac. Midőn ezek Romá-
 ban viseltetnec, az kik az BESTIA-
 TVL Numidiában hagyattatuan, az
 sereget igazgattyac vala, az ű feiedel-
 mec sokasat követuen sok rut dolgokat
 czelekednec. Voltac köz zúlóc ollyac,
 kik fizetefert az Elephantokat az Iugur-
 tanac vizsa adnac: nemelylec az pribe-
 keket arulnac penzen, sokan az bekefe-
 ges tartományokban toluailananac, Oly
 nagy ereie fogta vala meg őket az fős-
 uensegnec vgy mint egy dögös beteg-
 seg. Azomban az Calsius Romai itiló
 biro leuen, az Memmius töruent vege-
 uen arrul, es az egeß nemességes meg ijed-
 uen, az IGVRTAHOZ mene
 es vele noha igen felne es lelki esme-
 retiből igazsagához nem biznec, mind
 az a le

az atal el hitete, mint hogy magat az
 Romaiaknac meg atta volna, ne akar-
 na inkább ereieket azoknac, hogy nem
 mint irgalmaslagokat meg probalni.
 Maga semelyere nezueis kiualkeppen
 hitit ada, mellyet az kiraly nem keuesb-
 nec bózcúl vala, az közönsegefnel oly
 hire vala am akkor az időben, az CAS-
 SIVSNA C. Azert az Iugurta az
 kiraly meltosaga ellen gyaz ruhában ol-
 tózuen Cassiussal ROMABAN
 ióue, es noha ű benne nagy batorisag
 volna, főkeppen azoktul batoritatuán,
 kiknec hatalmabol, es arulasabol cze-
 lekette vala mind azokat, mellyeket o-
 da fel meg bešellertűnc: Mind azon al-
 tal az Caius Bebiust az nepnec gond-
 gyauisfelóiet nagy summa penzel, meg
 fogada, kinec semtelensegeuel min-
 den törüenyec, es bozšuc ellen olral-
 maztatnec. De az Caius Memmius az
 oršagot őšue híuan, noha az kőšleg fe-
 llette igen haragšic vala az kiralyra, es ne-
 mellyec kőzzűlőc meg akariac vala fo-
 gatni, nemellyec ha az ű vetkenenec
 aršait ki nem akarna mondani eleinknec

Az Ca-
 siusnac
 tekelle-
 tessége
 rólu-
 lo hire
 Iugurta
 bit alatt
 Roma-
 ban iú.

Bebiust
 penzel-
 fogag-
 gia, meg
 az Iu-
 gurta.

IVGVRTANAC HADAI

Sokasoc szerint mint egy ellenfelet sin-
ten ug meg akariac valaolni. Mind az al-
tal u inkab meltofogat tekintuen meg,
hog nem mint haragiat: kezde az nep nec
fel busult elmeiet czende sirteni es mon-
dani, hog az kozonsleges hut o miatta se-
mikippen fel nem bomlana. Minec ura-

Az iu na az nep halgatni kezde: elo hozuan az
gurtas Iugurtat kezde elo samlalni az u Roma-
nac tor ban es Numidiaban tor gonos czeleke-
uenybe detit, es mind atyahoz es atyafiahoz va-
u lo istentelen seget. Kinec legusegekbol es
meg ker solgallattikbol czelekerte legen azokat.
detese.

Noha az Romaiac immar azt eitenec:
mind azon altal ny luaban meg akarnac
tolle erteni. Ha Igazan meg mondana az
Romai birodalonac hitib es kegelme-
segeben nagy reminsege lehetne oneki.
Ha Ki nem mondana, nem haznalna az-
zal az o tarsainac, hanem mind magat es
mind egyeb remensegit el vestene. Az
vtan mikor az Memmius sauat el vege-

Iugurta ze es az Iugurta kenzeritertec meg felele-
ne felel. ni. Az C. Bebius, kit penzel fogadot vala
meg, meg hagyta az kiralynac, hog halgat-
na. Es iollett az sokasag mely az gyu-

lesben

lesben vala, felette igen meg haraguan
 ijegeti vala ötet kialtatsal reiaia valo hu
 nyorgatással, es rohanással, es egebekcel,
 melyeket az harag szeret: mind az által
 az Bebius semtelensege azoknál fellye
 valo lón. Ig az nep meg czufoltatuan az
 gyűlesből el oálla. Az Iugurtanac es az
 többinec, kik abban az törvényben fo
 rognac uala, batorlagoc meg öregbült ua
 la, Akcor Romaban eg Masinua neuú Gu *Masinua*
 lussa fia Masinissanac vnokaia, ki miuel
 hog az kiralyoknac haborusagaban az
 Iugurta ellen vala, az Cyrtha meg adasa
 es Adherbal meg oltse vtan Africabol el
 futot vala. Ezzel az Spurius Albinus ki *Albinus*
 az kóvetkezendő estendőben az Bestia *Consul*
 vtan az Q. Minutius Rufussal polgarme
 sterseget viselendő vala, el hitete, miuel
 hog az Masinissa nemzetsegeből volna,
 es az Iugurta gonofsaga mia gyűlölsége
 ben es felelembé volna: az Numidia or
 sagot az tanacztul kerne meg. Ez az pol
 garmester had viselet keuanuan, inkab
 akaria vala ezt az dolgot indítani hogy
 nem mint czitítani. Mert ú neki az Nu
 midia, Minutiusnac az Macedonia iu
 tot

IVGVRTANAC HADAI

tot vala: Mellyeket minec vtanna az
 Massiuakezde forgatni, es az Iugurta-
 nac az ű baratiban nem foga eleg oltal-
 ma lenni miuel hogy azoc kőzzűl ne-
 mellyeket, lelki esmereti, nemellyeket go-
 nosz hir neű es felelem furdal vala, ha-
 gya az Bomilkarnac, ki ű neki igen hű
 embere vala, hogy penzel (az mind soc-
 dolgokat el vegezet vala) az Massiua
 vtan leselkedőket szerzene es igen igen
 titkon czelekednec. Ha az dolog elő-
 mehetne, valamint es vala hogy az Mas-
 siuat meg ölne. Az Bomilkar gyors-
 son az kiraly paranczolattyaban el ias-
 ra es effele dolgokban ualo mesterse-
 ges emberek által annac vtait es iarasat
 es minden helyeit es ideiet meg kimle-
 te. Azokaert egy azok kőzzűl, kic az ő-
 lesre kesittetec vala, maid bolondabul
 reaia rohanuan űtet le vaga. Azt az ő-
 dōklőt meg kapuan, sokaknac intese-
 bōles főkeppen az Albinus Consul biz-
 tatásabol, az dolgot meg ielente. Ig meg
 kōteleztetec a Bomilkar igazsagbol in-
 kab hogy nem mint nemzersegec tör-
 uenyeből vgy mint ki annac volna tar-
 ta,

Massi-
 ualeua
 gatic Iu
 gurtata
 naczbol

Insens-
 tium.

sa, az ki orſág hiti alat iút volna Romában. De az Iugurta illyen nag vetekben talaltatuan, nem eleb ſűnec meg az igaz ellen tufakodni, hanem az mikor oſton eſeben veue, hog ernek az ű czelekedetie nec haragia az ű baratsagat es pēzet meg halatta volna. Ezokaert noha az elſő be altasbā barati kōzzúl őtuen kezeſt adot vala, mind az altal inkab gondolkoduā az ű orſágauāl hog nē mint kezeſiuel, titkon az Bomilkart Numidiabā ki kűlde, azon feluen, hog az ű alatta valói nē kez denenec ű neki engedni, ha az Bomilkart meg őlnec: ű magais eg uehany nappal az vtan Africabā mene, holot az tanacz meg paranczolta vala hog Olaſ orſág bol ki menne. De mikor Romabol, ki ment volna mondgac hog magaban hale gatuan es gākorta vízſa tekenreluen ve gezerre mōdta volna, hog az varos aroſ ſa tetetet volna, es igen hamar el veſne, ha io aroſſa talalkoznec. Azonkōzbē az Albinus az hadat meg vjtuan, előſor ſoldot es egyebeket, az mellyec az had nac haſnara lennenec: Siete Africa ban vitetni es mindgyart ű magais el mene

Romā
aros.

Albinus
Iugurta
ellen ha
dat ke
ſit.

IVGVRTÁNAC HADAI

mene, hogy az iőuendő giűles napia előtt.
(mely nem mezze vala) auagy fegiuerrel
auagy az királnac maga meg adasual,
auagy valamint leherne az hadat el ve-
gezne. De az Iugurta viſontag minde-
Mint neket halogat vala, es neha eggiet, neha
kellyen mast vét uala kesedelemnec okul, maga
az has meg adasat igiri vala, az utan felelmet
dat has mutat vala, ha vtanna menne, előtte el
logatni megien vala, viſontag hogy az ű nepeis
ketsegeben ne esnek ellene all vala, így ne
ha hadnac, neha bekessegnec kesedelme-
uel iaczottattya vala az Albinust, es vol-
tac ollyac kic azt itiltek, hogy az Albinus
az kiraly tanaczat iol ertette volna, es
nem hibetnec el, hog illyen giorson keze-
det had tunyasaga mia haladna inkab,
hogy nem mint arulasa mia. De minec
vtanna az űdő el muluan az giűlesnec
napiael közel gete: az Albinus, az ű ő-
czet az Aulust helyette tistiben hagiuan,
Romaban mene. Akkor az űdőben az
kőseggongia viselőjienec haborgasi mi-
a nagy zurzauarban vala az ország. Mert
az P. Lucius es Lucullus Annius, kic az
kőseggongia viselői valanac, az ű tiste-
beli

beli tarsoknac akarattyoc ellen touab
 akarnac vala az uisiben meg maradni.
 Mely haborusag az egesz estendobeli giu-
 lest el halaftotta vala. Abbol az kesede-
 lembol io remenssegeben iutuan az Aulus,
 (kit mondanc hogy az taborban feiede-
 lem helyet hagiator volna) hogy auagy
 az hadat vegezhetne el, auag az seregnek
 felelmeuel valami penzt vehetne ki az
 kiraltol. Az vitezeket bodog az szony ha-
 uaba az telelo helyekrol ossue hiva, es hoz
 szu vtako, eros telen Suthul neuu varos-
 hoz iura ahol az kiraly kencze all vala.
 Mely varost noha mind az udonec ke-
 gietlen voltaert, mind az helynek erosse-
 geiert, sem meg nem salhattyac vala,
 sem meg nem vehetik vala. Mert az ma-
 gos hegien valo ko falac korul az faros
 ter helyen az telicsoc tauat czinaltac va-
 la: mind az altal auag tettetesnec okaert,
 hogy az kiralt meg ijesztene, auagy az
 kencznek kiuanfaga mia meg vakuluu,
 hogy az varost meg vehetne, kezde nagy
 sietseggel tolteseket haitani es egiebeket
 kesziteni, mellyec az el kezdet dologra
 hasznosoknac laczananac. De az Iugur-

Bolond
 had-
 nagy tel
 be kezd
 az hada.
 hoz.
 Suthul
 uarat
 bolon-
 dul meg
 szallia.

IVGVRTANAC HADAI

ezekben veue az hadnagynac bolond
 fagar es tudatlanfagar, czalardul kezde
 annak bolondfagar öregbiteni, kóueteket
 küldőzű hozza könyörgeni, ű maga pe
 nig, vgmint czauaroguā erdős helyké
 az Aulus szerződésnek remélegeuel oda
 haita, hog az Suthul varosat el haguā bel
 lieb valo tartomanyokra mene ű vtanna
 hog az vetekis nagob reitekben lene. Az
 zonkőzbē rauas emberc altal eyel nap
 pal az sereget kefergeti vala, es az szaz
 dosokat es louag hadnagokat hitegeti ua
 la, hog auag ű hozza szoknenec, auag az
 ieget latuan az harczon helyeket el had
 nac: Mellyeket minec vtanna kiuanfaga
 berent veghez viue, es elikor nag hirtelen
 Nimidaknac sokasagaua az Aulus tabo
 rat körül veue. Az Romai vitezec ily szo
 katlan zurzauarban meg ijeduen kezd
 nec feguerőket kabdosni, nemellyec ma
 gokat elreitni, nemellyec az meg ijette
 ket batorítani, mindenűt az tabor retteg
 ni. Soc vala az ellēleg az ég es felhőc mia
 homalyos vala, kesleges veszedelē vala.
 Sūma nem tudgac vala, hog ha batorsa
 gosb volna el futnioc, auag meg marad
 niok. De azok kőzzűl kiket mondcc hog

Ingurta
 az Ro
 maid
 kra űt.

el hitettec volna, eg Liguriai cohors, ket Romai
seregbe
 Traciai louag zaslo alliaual es eg nehany ualo as
 köz darabátokkal az kiralyhoz futanac, rulas.
 es az első rendē volo szazadosis, ki az har
 madic legiobā vala, az töltesen, melynec
 olalmazasara ot hagatot vala, az ellen-
 seget az tabornban be boczattya. Arra az
 Numidac mindnyaiā be rohananac. Az
 Romaia undokul el futuā es feguereket
 el hanyuan az közel valo hegre futanac.
 Az ey es az tabornac el rablasa keslele
 meg az ellenseget hog az gőzedelemmel
 ne elhertnenec. Masod nap az Iugurta az
 Aulussal bešedbe iutuan ezt ielente hog
 noha mind ű magat, es mind az sereget
 ehseggel es faguerel körniül vette volna:
 mind az altal ű az ēberi változasrul meg
 emlekezuen, ha ű velle friget tenne mind
 nyaiat bekeuel boczatana el iga alatt, ig AZ ROO
mai se-
reg iga
alatt bo-
czattas
tic el.
 hog tiz napig Numidiabol ki mennyen.
 Mellyec noha nehezec es rutac valanac:
 mind az altal miuel hog az halaltul valo
 feltókbē ketsegesec valanac az bekeşegre
 az mint šintē az kiraly akara, vg reaia al-
 lanac. De mikor azokat Romaban meg
 hallac, felelé banat šalla az egez orşagra:
 nemellyec bankodnac uala a birodlōnac

IVGVRTANAC HADAI

galazattyan, nemellyec hadi dolgoknac
 sokatlanfagabol szabadsagokat felric va
 la. Az Aulusfra mindnyaian haragugnac
 vala es főkeppen, kic fő hadakozo embe-
 rec valanac, hogy fegiueres leuen inkab
 szorzet volna galazattal maganac meg
 maradaft, hogy nem mint kezzel. Ezo-
 kaert az Albinus Consul az ű óczenek
 vetkeből feluen haragiol es veszedelétől
 à frig felől az tanaczot meg kerde. Mind
 az által azonközbe több nepet szerez vala,
 az frigés tarsasagtol es Latinusoktol se-
 gitseget gúit uala, es minden módő igen
 siet uala: az tanacz (az mint illet) azt vege-
 ze, hog az kőssseg es tanacz akarattyan el
 kül az frig nem lehetet volna. Az Con-
 sul meg tiltuan az kőssseg otalmazoitól
 hog az mely nepet gúitót uala, magauál
 el ne uinne, nag hamarfagal Africaba me-
 ne. Mert az egesz had, (à mint az szouetseg
 uala) Numidiabol, ki hozatuā à Romai
 ac tartomanyabā telet vala: minec vtan-
 na oda mene, noha igē kiuā nya vala hog
 az Iugurta utan meheine, es az ű óczere
 ualo haragot meg lagithatna: mind az al-
 tal latuā hog az sereget az futas kiuül az
 szabac

Sabadfag, buiasag, es mindē dologbā va-
 lo bűseg meg veštőt volna, azt vegeze-
 hog semmihez ne kezdene. Azō közben
 Romabā. Az Brachy Mamillus Lemita-
 nus, kikőseg part tartoia vala, tőrüint a-
 da ki az nepnec, hog azokra tőrüeni lēne
 kiknec tanaczabol az Iugurta a tanacz
 vegezefet el mulatta volna, es kic vőtec
 volna attol penzt kőuetsegekbē auag tist
 uifelelekbē, kic attrak volna vízsa az Ele-
 phantokat, es a pribekeket, vegezetre kic
 tőtec volna az ellensegel hadrol auag be-
 keffegről valo vegezefeket. Ennec az ve-
 gezesnec nemellyec lelkek ismeretiből, ne-
 mellyec veszedelemtől ualo feltekben, mi-
 uel hog nyluā ellene nem alhatnac vala,
 hog azt mondanac, hog y az az vegezes o-
 nekic nem teczenek, titkon barattyok es
 egeb emberec által annac meg gatolasa-
 ra valo dolgokat keresnek vala. De hihe-
 tetlen az kőfseg menemū forgalmatos
 volt es mely nag erőuel erőstette legien-
 ezt az vegezest inkab az nemessegre va-
 lo giűlősegeben kikre az az bűntetes se-
 restetik vala, hog nem mint az orsa gra-
 valo gondgiok uifelelefeből, oly nag par-

Mamille
 u tőr-
 uenye.

IVGVRTANAC HADAI

tolas vala kőztoc. Azokaert egiebek el
 ijeduē az M. Scaur9, ki az Bestia fő had-
 nagyá volt, az mintoda fel meg mon-
 doc, az kőfeg óróme, es az ű partyan va-
 loknac futása közben meg akkor el ijedu-
 uen az város, (miuel hogya Mamillus
 törüenyéből három köz bírac rendeltet-
 tec vala) mondō az M. Scaurus el vege-
 te vala hog őis az harō köz bíroc közibē
 samlaltatnec. De midōn az az törüeny
 igen erősen es keményē az hírek es a kőf-
 seg kívansága betent lattatnec, az mint
 giakorta ez elōt az nemesseg: így akkor
 az kőfeg az io ferenczeben igen el hitte
 vala magat. De az kőfeg es az tanacz
 közöt valo partolas, es minden egieb go-
 nof ertelem egy nehany estendōuel az es-
 lōt tamadot vala Romabā az bekesseg-
 ból azoknac az dolgoknac búuōlkōdese-
 bōl, mellyeket az emberec leg inkab be-
 czūlnec. Mert az Carthagonac el rōrása
 elōt az tanacz es az kőfeg nag eggiesse-
 gel igazgattyac uala az orfagot, sem dia-
 cziretnec sem vralkodasnac vetelkedese-
 kőztoc nē vala az ellēsegtől valo felelē az
 orfagot io rend tartasbā tartya vala. De
 mihe-

Az par-
 tolasa
 mac ere-
 deti.

mihelyen attól az felelemtől meg menek-
 denec, mingiart buiaság és keueylség ta-
 mada kőstőc, mellyeket az 10 szerencze
 sokot szerzeni. Ig az bekesseg, mellyet az
 haboru allapatban kiuantac vala, mihe-
 lyen azt meg nyerec, menten keseruesse
 és karosza változek. Mert az nemesseg
 az méltosagot keueylsegre, az kőstőc
 az szabadagot gonosz kiuanfagra kezde
 fordítani: ki ki mind maganac kezde kap-
 dosni, keresni, ragadozni, és vgy mind-
 nyaian ket fele szakadanac, az ország mely
 az ket rend között, köz el sagattatec. De
 az nemesseg partya erős vala, az kőstőc
 ereie az sokasagban el osholuan keuesbet
 hat vala. Az ország egy néhány embernee
 akarattyan viseltetie vala, mind hon, és
 mind hadban. Azok hatalmaban vala az
 ország kincze, az tartományok, tisztet, di-
 czi retet, és tromphalafoc. Az kőstőc had
 viselelssel és beginseggel sorogattattic va-
 la. Az hadi nyeresetet az hadi feiedelmec
 egy néhány magokal el ostryac vala. Az
 zönközbē az hadbā leuó köz eberekne
 sūlei auag kiczin fiai, a mint ki ki közül-
 lóc az hatalmasbakhoz közl vala, ha-

IVGVRTANAC HADAI

hazokból ki vette nec vala. Így az főse
 ueny hatalmasoc modnelkül mindene
 ket pusztitnac, vesztenec süllyeshtenece vala
 es semmiuel semmit nem gondolnac va
 la, az mig magokatis el nem vesztet, mert
 mihelyen az nemesseg közül talaltata
 nac, kic az igaz dicziretet az hamis a
 rukkodasnal nagyobnac böczülleneiec:
 Meg kezdé az ország haborodni es a köz
 tót való partolas, vgy mint egy föld in
 dulas, kezdé meg indulni. Mert mince v
 tanna az Tyberius es C. Gracchus kik
 nec eleiek az Africabeli hadban es egeb
 hadakban igen öregbittetec vala az orszá
 got, kezdé az kősseget az szabadsagra
 vizssa teriteni, es eg néhány emberec vet
 ket meg ielēteni: Az nemesseg miuel hog
 vetkes vala, es azertis fel vala, neha a z fri
 ges tarsoc által, neha az Romai köz ren
 den való nemesseg által (kiket az tarsa
 sagnac remensége az kősségiül el haka
 tot vala) az Gracchusoc igyekezetinec
 eleit vōtte vala: es leg először az Tyberia
 ust, a z vtan eg néhány estendőuel, vgan
 azonra ígekező C. Gracchust, holot egik
 kősség gondgya viselőie, az masic varo
 soknac

soknac rendelőie vala, az M. Fulvius
 Flaccussal edgyűt feguerrel az nemesség
 megőle. Es bizonyara az Gracchusoc az
 győzedelemnec keuanfaga mia el hittec
 vala magokat. De iob az io dologbanis
meg győzetteitnűnc, hog nem mint go-
 noşul bozşunkat allanunc. Ig az nemes
 rend azzal az giozedelemmel az ű kiua-
 faga şerint eluen, soc embereket feguer-
 rel es kergetessel el uezte, es tób felelmet
 şerze maganac iouendőre hog nē mint
 hatalmat. Mely dolog nag varosokat
 veştet el, midőn edgyc fel az masikat a-
 karia valamint es vala hog meg győzni
 es feletteb azon bozşuiat allani. De az
 partolasoc felől, es az orşagnac minden
 erkölcszi felől, ha rend şerent akarnec şol-
 lani az időből hamarab ki fog nec, hog
 sem mint ez dologbol. De az el kezdet
 dolograterec. Az Aulusnac frigye es az
 Romaiac seregenec rút futasa vtan az
 Q. Metellus es M. Syllanus, kie polgar
 mesterekce tetettec vala, az orşagokat eg-
 masközöt meg oştuan, az Numidia az
 Q. Metellusnac iutor vala, ki igen ke-
 meny ember vala, es noha az nep partya

IVGYRTANAC HADAI

ellen vala, mind az által io hire neue va
Metela la. Ez mihelyen az tistet fel veue, egyeb
lusnac dolgokat az ű tistubeli tarsauak közöl
lugurta uen, az hadhoz mellyet viselni kel va
ellenua la, valoban hozza foga. Azert kessege
io kesu ben esuen az előbbi sereg felől, kezde vi
letti tezeket valasztani, nepet szerzeni, segitse
get kerni, feguereket, louakat, es egyeb
hadi szerzamokat kesiteni. Annac felet
te eletet, es mindeneket, melyeknelkül
az had nem lehet szerzeni: Ezeknec pe
nig meg szerzesere az tanacz meltofaga
bol az orsag frigyos tarsai, es az Latio
nusoc es kiralyoc segitseget küldnec va
la, es az egesz orsag minden ereieuel rai
ta vala. Így keuanfaga szerent el vegez
uen minden dolgokat, es Numidiaban
mene, az egesz orsagnac nag remenfege
uel, mind azert, hogy ű igen ieles ember
volna, mind penig hog az gazdag sag el
lengyözheretlen elmeuel bír vala, holot
az előt az tistuiselőknek fősuensége mia
kűsebedet vala meg az Romaiaknac es
reiek Numidiaban es vgyan az mia ő
regbedet vala meg az ellensag hatalmas
is. De mikoron Africaban mene, az ta
bort

bort kezehez ada neki az Spurius Albinus Proconsul, meliben az nep tunya, és róclen vala, és sēmiuefedelmet, sem munka né senuethet uala, nieluel kezel-liuē hogy sem mint kezel, friges tarsoknac praedaloia, és úis az ellenfegnec praedaloia, vğ mint kit modnelkül igazgatat volna. Ig az vy feiedelemnec nagjobbua vala, az gonosherkölcsözömia, hog né mint segítse auagyio Remensege az nepnec soc voltabol. Mind az által vegeze azt Metellus, hogy noha immar az nyarnac nagreget az giúles mia valo kefedelē elmulatta volna, es tudgias uala hog az ēberecigē uarnac az ó had vifeleseknek ki menetelit. Mind az által adig az hadhoz né kezdene az míg az nepet az elebi iorend tartas szerint munkara nem szoktatna. Mert az Albinus az űóczinec az Aulusnac és az nepnec vegefedelmen meg ijeduen mikoron el vegezte volna, hog az Romaiac tartományabol ki ne menne, az mi nyarnac rege tisztiben hatra vala, az nepet csak egy taborbā tartya vala, hanem csak az mikor auagy az búdóseg, auag az louak etelenec búkfegekne.

IVGVRTANAC HADAI

Hadi
nepnec
uerke.

Mint
kellyen
az bads
nagy
mac nem

kenferiti vala az helynec meg változa-
sara. De sem az vigiaza loc nem va-
lanac regi mód szerent, es kiki mind a
mini tezie vala, az az zlohoz nē tart va-
la, az louasokot vitezehcel őzue elegyed
uen cyel nappal idestoua futaroznac va-
la, es czoportonkent maiorokat fel ver-
nec vala, mesoket pusztinac vala, bar-
mokat es rabokat haitnac vala, azokat
masunan hozor boron es az felen el cze-
relnec vala az kalmaroktul. Annac fe-
lette az kőz őnsleges keppen ostot buzat
el adgac vala, es kenyeret eg naprul ma-
sra penzen vesnec vala: Summa szerent
valami buiasagnac, auag tunyasagnac
gyalazattat mondhat ember, auag gon-
dolhat, ebben az seregben azok mind
meg valanac, es azoknal többekis. De
az Metellust, nem keuesbe talalom nag-
es ieles embernek lenni ezekben, mint az
ellenseg ellen valo dolgokbanis, holot
az tisztesség kiuanas es kegyetlenseg kőz-
zót illyen mertekletes lőt legyen. Mert
azt mondgac felölle hog leg először meg-
kiaktatta, hogy minden tunyasagnac eze-
köziaz a taborbol ki vitetnenec, hog sen-
ki os

ki ot kenyeret auag egyeb fót erket ne a
 tulna, hogy az sütő főző mosó emberec
 az tabort ne kőuetnec, hog köz katonac
 nac az taborban auag seregben rabia
 auag terhes marhaia ne lenne: egeb dola
 gokbanis modot saba. Annac felette ke
 reztül koful valo vtakon hordozza va
 la az tabort minden nap, es ha mint az el
 lenseg iclen volna, sinton vg veteri vala
 környül az tabort ióltesszel es arkokkal,
 gyakor strasakat vet vala, es azokat ü
 maga kerüli vala meg, az fő fő hadna
 gyokkal. Hasonlatos keppen az serege
 bennis ha el indulnac vala, neha elől ne
 ha hatul, neha közben megen vala, hog
 senki rend kiüül ne menne, hanem mind
 nyaiā zazloioiokhoz tartananac, es hogy
 az gyalogok az eledeleket, es fegyueret
 ket ü magoc vinnec. Ig az verkektől
 valo meg tiltással inkab, hog nem mint
 büntetessel erősite meg csak hamar az ne
 pet. Azonközben az Iugurta mikoron
 megertette vala postak által mit czele
 kednec az Metellus, es meg annac előtte
 Romaban bizonyossa tetetuen az ü te
 kelletessége felől ketsegeben kezde esni az
 ü dola

pet kda
 tonai
 Benue
 desre ta
 nitani.

46

IVGVRTANAC HADAI

az ű dolga felől, es akkor kezdde vegre va
 iugurta lobā magat meg adni. Azokaert kōuete
 magat ket küldē, az Metellushoz ily kōnyōrgefe
 meg a fel, hog csak maganac es fiainac nyerye
 karia a nec eleret, mindent egicbeker a Romaiak
 dni. nac igirnenec. De az Metel: meg annac
 elōtte immar meg probalta vala, hog az
 Numidiay nemzerfeg hitōden, alharat
 lan, es vy dolgoknac kiuanōia volna. Az
 zokaert az kōuereket eggiēkent felre hi
 ua, es latsan latsan ōket kefergetuen, mi
 nec vtanna lata hog ō neki engedelmesce
 volnanac, sok igiretiuel ōket arra haita,
 hog az iugurtat ha lehetne elcuenen,
 ha az nem lehetne, meg ōlue hoznac ű
 hozza. De nylyuannis izene az kiralnac.
 keduefferint valo dolgokat. Az vtan ű
 maga, egy nehany nappal nagy busult
 hadaual Numidiaban mene, ahol az had
 nac ſokafa ellen az emberec kalybak
 ban, az barmoc penig es az ſanto ve
 tōc az mezókben valanac. Az varo
 lokbol es mezókōn valo mayorokbol
 az kiraly tistartoi Metellushnac eleiben
 iū nec vala, keſōc leuen buzat es min
 den

den eledelt hozni, es mindeneket, va-
lamellyec paranczolatnac vala, meg
czelekedni. De az Metellus azért nem *Mint*
külömben, mint ha az ellenség ielen *kellyen'*
volna, ssep rendel megyen vala *ellenseg*
kemlet vala, es mind azokat az maga *földere*
meg adasanac iegyecit, csak kep mutatá-
nac hísen vala, es elől iaroc alral kefer-
geti vala, az les helyeket. Azokaert ú-
magais valogatot fegyueresekkel es pa-
rittyásokkal, keziasokkal az sereg előt fo-
rog vala. Hatul az Caius Marius loua-
gok hadnaggya vala, mind ket felől se-
gitó seregül louagokat oštót vala el, az
gyalog es louag hadnagyoc melle, hogy
ezekkel az ú kónyú sserrel leuó louag-
iok el elegytteruen, valamely fele fog-
nanac, az ellenség louagiat meg úšne.
Mert az Iugurtaban oly nagy czalardsag
es mind helyeknec, es mind had viselese-
nec tudomanya vala, hogy tauul lete-
ben, auagy ielen leteben, hadat viselhet-
ne, auagy bekefeget igiruen volna,
veszedelmesb, ember nem tudhattya va-
la. Vala nem mezše attul az vitul
mele

IVGVRTANAC HADAI

mellyen az Metellus megien vala egy
 Vacca neuú varos, mely az egeş orşaga-
 ban hires sokadalmas hely vala, ahol
 soc Olaş sokot vala lakni es kereskedni.
 Ide az Metellus kefergetes nec okaert
 őriző nepet helyhez tete. Annac felet-
 te paranczola nekic hogy buzat, es egeb
 hadra valo şükseges dolgokat hozna-
 nac itiluen azt, (az mint az dolog vgian
 vgy valais) hogy az soc arros ember ele-
 dellen az sereget meg segithetne, auagy es
 gieb hasonnalis lehetne. Ez dolgok kö-
 zöt kezde az Iugurta inkab inkab küle-
 dözni könyörgő kőueteket: es az oc ala-
 tal bekeşseget kerni, es az ő maga es fia
 elete kiüül mindeneket az Metellusnac
 meg adafra igirni, kiket hasonlatos kep-
 pen az Metellus, mint az előbbiekcélis el-
 hitetuen, hogy ütet el arulnac, hozza bo-
 czat vala. Az kiralnac penig az bekeş-
 seget mellyet ű kiuan vala, sem nem igeri
 vala, sem azt nem mondgya vala, hogy
 meg nem adna, hanem az kesedelē köze-
 ben az kőueteknec igiretit varia vala.
 48 Az Iugurta mikoron az Metellus şauat
 az ű czelekedetiu el őşue vete es eşeben
 hogy ütet az ű maga mestersegiuel.

uel kefergetne, vgy mint ki ſoual bekeſ-
 ſeget igitne, de valofaggal nagy hadat
 viſelne, az leg nagj ob varoſa el foglalta-
 tot volna, az földet az ellenſeg meg ta-
 nulta volna, az ű hozza tartozoknac a
 karattyokat keſfergette volna: az ſűk
 ſegtűl kenſerittetuen azt vegeze, hogy
 meg vina. Azokaert meg kenletuen az
 ellenſeg vtat, es az győzedelemnec remē-
 ſegere vitetuen az helynec alkolmatof-
 ſagabol mennel nagyob hadat tamazta-
 hata ollyat tamaſta, minden rendbeli em-
 berekből, es titkos által vtakon az Me- *Azt ſu*
 tellus nepet elől veue. Vala abban az *gurtan*
 Numidianac reſeben, mely az oſtáſkor *nac les*
 Adherbalnac iutot vala dél felől tamad *belie.*
 uan eg Muthul neuú folyo víz, kiűl né-
 mezſe vala egy kyetlen es puſta, hog-
 kinec közepiből egy nagy hozſu halom
 tamad vala, mellyen Olai, borſtyan, es
 egyeb fele fakcal, mellyec az ſaraz, es fő-
 uenyec földben teremnec, kórnyűl ve-
 tetet vala. Az kőzből valo terhely penig
 az viſnec ſűk voltaert puſta vala, azok
 az helyec kiűl, mellyec az folyo víz
 mellet valanac. Mert azokat miűel hog-

IVGVRTANAC HADAI

fák termettek vala fel, barmoc es embere
 berec gyakorlyac vala. Azert az Iuguro
 ra azon az halmō mellyet mondanc, hog
 az vton egyenesen által megyen, nepet
 el felestruen lesben alla. Az Elephantokat
 es az gyalog seregnek valami reszet az
 Bomilcarra biza, es annac meg haga, mit
 czelekednec. Eo maga az heghez közelb
 aluan minden louagiual es gyalogiual
 onnan az sereget el rendele. Az viā mind
 az gyalog es louag seregeket el iardan,
 kere es inte űket, hog az clebbi emberse
 gekrűles gőzedelinekrűl meg emleke
 uen magokat es oršagokat az Roma
 iaknac fősuenységekiűl meg oltalmaz
 nac. Ollyakkal lenne az viadal, kiket az
 elót meg győ zuen iga alat boczattac vol
 na el. Czac hadnagyoc valtozot volna
 el ű nekic, nem űiuóc: az mit az feiede
 delemnec meg kellett volna czelekedni,
 űis gondot vifelt volna az okra, tudni il
 lic hog az ellenszeg felet volnanac, hog
 lesból űtnenec az ellenszegre hog az el
 lensegtób auag lattatabis ne lenne. A
 okaert rea vigyaznanac, hog az trombi
 ta űót haluan, az Romaiakra űtnenec.

Az Iu-
 gurta-
 nac les
 uetese.

Az Iu-
 gurta-
 nac ne-
 pehez
 walo biz
 tatasa.

Az az nap lenne, mellyen minden munka-
 kainkat es győzedelmünket meg erősít-
 tenőc auag nagy nyomorúságunc kő-
 uetkezne. Annac felette eggyenkent ű-
 ket, mint hogy sokakat közzúlóc gaz-
 dagfagra es tisztessgre emelt vala, az több-
 binekis azokat mutogattya vala. Ve-
 gezetre kinec kinec természetit ferent igi-
 uen, fenyegetuen, könyöröguen az ne-
 pet kilómben kilómben batorította va-
 la. Azonban az Metellus az ellenseg-
 leset nem tuduan az hegy mellől el men-
 uen az ű hadauat meg teccet. Előfer-
 nem tudhattya vala az **METELLVS**
 mi dolog volna ez az sokatlan latas,
 (mert az bokroc kőzör louag es **N V.**
MIDAC allottac vala be, így hogy
 az fáknac alacsonyfagamia nem tellyes-
 seggel reitettetec vala el magokat: de
 mind azon által miczodac volnananac,
 az ellenseg nem tudhattya vala, mind
 az helynec természetiert, mind peniglen
 az ellensegnec rauallagaiert, kic zaflor-
 kat es egyebeket el reitettetec vala) de
 mind az által hamar eseben veuen Me-
 tellus az czalardsagot, egy kevesse az

IVGVRTANAC HADAI

Az Me-
tellus se-
reg alla-
tasa.

sereget meg allata. Ott meg változtata-
uan az helyeket, job kez felől, mely res-
sintén az ellenséghez közel vala, három
segítő sereget rendele. Az gyalogoc kő-
zöt az parittyasokat es keziasokat el o-
ta, az louagot pedig mind két felől sara-
nyul rendele. Iga z vitezeket az idő nec-
mi voltaert rövideden intuen kezdé az
ter helyre le szállani. De midőn lata hog-
az Numidiai louagoc, czendesseghē vol-
nanac es az halomrul ala nem iunenec:

Az Me-
tellus a
harcz
előt
tabor
heliet
foglal.

feluen azon, hog az melegség es sōm-
iufag mia az tabor meg ne fogyatko-
nec: az Ruilius hadnagyot valogatot
louagokkal es gyalogokkal, előt el kü-
de az folyo vizhez, hog tabor helyet fog-
lalnanac, itiluen azt, hog az ellenség gya-
kran valoraioc ütfessel es keresztül koful-
valo harcokkal akarna az ű vtat meg-
keslelni, es miuel hogy feguererekhez nem
biznanac, farsztalsal es sōm iufaggal a-
karnac az tabort meg keserteni. Az va-
tan ű magais az mint az dolög es az
hely kiuannya vala, kezdé lassaban, az
mint az hegrűbala út vala, elebeleb mē-
ni, es az Mariust haruliaroban hadni, ű

maga az bal kez felől való lovagokkal
 lenni, kic az seregben elsőke leuec va-
 la. De mihelyen az Iugurta lara, hogy
 az Metellus, vti laro nepe az ű sereget el-
 haladta volna: menten két ezer gyalog-
 gal azt az hegyet elfoglala, ahonnet az
 Metellus le szállt vala, hogy ha oda vize-
 sse keşdenenec menni, oltalmokra az ne-
 kic ne lenne. Az vti nag hirtelen trom-
 bitat futatuan az ellensegre rohana. Az
 Numidac közzül nemellyec hatul, ne. *Az iu-*
 mellyec bal es iob kez felől keşdenec ű. *gurtas*
 ni reiaioc, es nagy haraggal vtannoc len- *nac Me-*
 ni, es minden helyeken az Romaiac ren- *tellustat*
 dit meg şaggatni. Kic közzül még az *ualo űt*
 kic batrab şuel mennec valais, az ellen- *kezeti.*
 seg ellen, meg azokis az bizontalan har-
 czon, iaczottatuan tauul az ellensegtől,
 meg sebesitetnec vala, ók pedig nem
 harczolhatnac vala, sem az ellenseget ne
 vaghattak vala. Mert meg annac elő-
 te megtanitatuan az Iugurtatul az ű lo-
 uagi, mikor az Romai lovagoc keştec va-
 la űket űzni, ne şorittak vala őşue ma-
 gokat, hanem az mint lehet vala eg ma-
 şul tauul iarnac vala, hog az elsőc, ha
 az el-

IVGVRTANAC HADAI

az ellenséget az üzeftől el nem ijeszthetie
 vala, hatul auagy oldalul veszic vala kór-
 nyúl, ha pedig az halō alkotmatosb vol-
 na futasokhoz, hog nem mint az mező-
 odais az halomra az Numidac louai, az
 vitezek kőzöt könnyen az előbbi szokas-
 bol fel mehetnec vala: az Romaiakat pe-
 nig az nehez es szokatlā hely meg tartoz-
 tattya vala. Így az egez harczt változo,
 bizonytalan, rut, es keferues, vala. Az ű
 magoc feleitől el szakaduan nemellyek
 futasban, nemellyek űzesben valanac,
 es sem zašlohoz sem rendekhez nem tart-
 hatnac vala, az ki hol veszedelemben eset-
 vala, ott kel vala meg allani es magát ol-
 talmazni. Fegiuerec, es haito šeršamoc,
 louac, emberec, őšue elegietec vala, sem
 mitanaczbol auag hagiaból nem visel-
 tetec vala, mindeneket az šerencze igaz-
 gat vala. Azokert immar az nap io mo-
 don el mult vala, hog megis az győzede-
 sem ketsegeben vala, vegezetre mikoron
 immar mindnyáian az munka es meleg-
 seg mia, el űkkattac volna: az Metellus
 mihelyen lata, hogy az Numidac nem
 annyira volnanac vtannoc: lešsabban
 az gya

az gyalogokat öfuegyüite, az rendeket
 előbbi helyre allata, es négy legiobeli se-
 reget az ellenfegnec gyalogiellen allata.
 Az ellenfegnec nagyob része el faraduan
 az hegyeken le ültet vala. Akcor kezdte
 az Metellus az vitezeket kerni, ne allana-
 nac el, ne engednec az futo ellenfegnec
 az győzedelmet, azoknac sem taboroc
 nem volna, sem egieb erősegec ahova
 vizsa mehetnenec, csak fegiuverckben
 volna minden remensegec. De az I V.
 GVRTAIS nem aluzic vala azonban
 hanem nepet kurnyúl iaruan es int-
 uen harczot kezd vala, es ű maga va-
 logatot vitezekkel, mindent probal
 vala, az őueit fegiu vala, az meg ij-
 etteket űzi vala, az erősbeket tauola-
 ban harczoluan tartoztat vala. Illyen
 modon viaskodic vala, egy mas közöt
 ket ieles főfeiedelem, kic egy mas közöt
 egienlőkvalanac, de nem vala egyaran-
 valo allapattyoc. Mert az Metellusnac
 io viteziz valanac, de gonos helye: az Iu-
 gurtanac mindē egieb kedue strint vala
 a vitezec kiüül. Vegezeire mikor ű latac
 F 4 az Rq

IVGVRTANAC HADAI

az Romaiac, hogy ók sem meheinenec el,
 az ellenseg sem adna harczot, es immar
 az estueis el kőzelgetne, az meredec ha-
 lomra, (a mint nekic paranczolta vala)
 vegre felmenenec. Így el veštuen az fel-
 ső helyet az Numidac, meg űzetenec, de
 keuesen halanac meg, sokakat kőz űllőc
 az gyorsasag es az helynec mi volra meg
 mente, melyhez az Romaiak sokatlanoc
 valanac. Azonban az Bomilcar kire az
 Elephantokat, es az gyalog seregnec eg-
 gik rešet bišta vala az Iugurta, mihelyen
 űtet az Rutilius meg halada, lassabban
 az ű nepet tgr helyre hozta ala. Es miko-
 ron az hadnagy az folyo višhez, ahova
 küldetet vala, sietséggel menne: mentes-
 ben, az mint az dolog kiuannya vala, az
 sereget Bomilcar reudre allata, es azon-
 ban meg nem űnec kimlelni minden se-
 le, mit czelekednec az ellenseg. Minec va-
 tanna erte hogy az Rutilius immar meg
 űallot volna, es semmit nem felne, es egy-
 űersmind az Iugurta harczoltabolis az
 kialtras őregbednec: feluen azon, hogy
 az Rutilius meg ertuen az dolgot segit
 segűl oda ne menne, az sereget, mellyet
 az

az előt nem igen bizhatuan az vitézek
 hez sürőn allatot vala, (hogy az ellenseg
 vtanac artana) ki terjeste, es vgy kezde
 az Ruilius taborahoz menni. Az Ro- 53
 maiak remensegec kiuúl nagy port veue
 nek ežekben. Mert hogy mezše nelat-
 hatnanac, az mezon valo fák alnac vala
 előttoc. Előzőt azt itilec, hogy az föld-
 nec ošalsaga mia szerzene az šel port. De
 mikoron lattac volna, hogy egy arāt ma-
 radna az por, es a mint az sereg ingadoz
 vala, inkab inkab közelgetne, meg ere-
 uen az dolgot, nagy sietséggel fegiuert
 ragadozanac, es az tabor előt, az mint
 nekic hagiua vala, meg allanac. De mi-
 helyen közelb iutanac mind az ket fél
 nagy kialtasal ošue roppana. Az Nu-
 midac csak addig allanac šemben, az
 meg remenlec, hogy az Elephantokban
 volna segítsegek. De mi helyen lattac
 hog az Elephantok az faknac agaibā aka-
 doznanac, es šakadozua őlettenenec,
 menten meg futamanac, es többire mind
 nyaian fegiuereket el hanyuan, az halō-
 nac es eynec cnyeben, mely immar
 jelen vala, bekeuel el menenec. Negy
 F 5 elephana

IVGVRTANAC HADAI

Elephantot foganac az Romaiac az több
 bit vñ mint sam herint neguenig mind
 megölec. De az Romaiac noha az vt es
 tabor czinalas, es annac felette az harcz
 mia, igen el farattac es epettec volna:
 mind az által miuel hogy az Metellus fe-
 letteb lattatnec kesni: felkészüluen nagy
 vigyazással kezdene elciben menni.
 Mert az Numidaknac czalardsagoc nem
 haguala nekic restelkedniec. Es leg előser
 az homalyos eykor midön immar eg mas
 hoznē mezse volmanac, es nag zenebor
 nauatellenfeg modgara közel getmenec,
 es eg mast ijesztene, tudatlanfagbok im-
 mar bintē őšue mentec volna, hog ha az
 elől iaro. louagoc, eg mast meg nem is-
 mertec volna. Ig az felelem helyet nagy
 hirtelen öröm tamada közöttec. Az vité-
 sec kezdec eg mast neueken neuezni,
 az lőrdolgot bešellenni es halgatni: ki ki
 mind, az ű maga vitezseget egig magas-
 talni. Mert az emberek nec dolgoc oly
 hog az gőzedelemben még az rozšakna
 kis šabad diczekedni: de az gonosš
 renczeben még az iok sem akarnac re-
 šellec leni. Az Metellus abban az tabor-
 ban

Az 220
 20. d. ele
 kor min
 den di-
 czeke-
 dic.

ban negyed napig mulatuan, az sebese- Harcz
urā had
nagy-
nac ual-
tuzti.
ket fogalmatoson gyógyította, az melto-
kat vitezi szokas szerint meg aiandekoza:
az egész hadat közönfeges helyen diczi-
re, es meg kösszöne foglalatnyokat. Annac
felelte inais hog az több dolgokrais, mel-
lyec könnyebbec valnanac, hasonlo ba-
torisagot viselnenec. Eleget hadakozta-
nac volna, immar az győzedelemert,
az több munkat praedaert kellene fel ven-
ni. Mind az által azonban az Metellus
pribekeket es egyeb alkotmatos embere-
ket el küldé kimleni, hol volna a Iugurta,
mit czelekednec, keuesed magauale auag-
haddal volna, mint viselne magát, minec
vtanna meg gőzetteit volna. De az Iu-
gurta ligetes es termeszet szerint valo erős
helyekre ment vala es ott gúyt vala hadat
mely az emberek nec samokhoz kepest
eleg nag vala, de erőtlen, rósz, es inkab pa-
rast emberből, hog né mint had latot em-
berekből áll uala. Ennec oka ez vala, hog
az kiraly louagi kiuál senki az Numidac
közűl az futas vtan az Iugurtat nem
kőueti vala, hanem kinec kinec a houa-
teczic vala, oda mennec vala. Nem tar-

IV G V R T A N A C H A D A I.

Harex
melkül
való ha
dako
zásnac
modya.

tyac űkezt gyalazatnac, mert ott olyan
fokas vagyon. Azokaert mikoron az
Metellus lata, hogy az kiraly meg bize
nec, es hadat vjtana, melynce viseles
nec ű akarattya serint, valo helycken es
erdőkben kellene lēni, annac felette hog
artalmas viaskodasa volna ű neki az el
lenfeggel, holot külsőeg karral győzete
tetnec az ellenfeg meg, hogy nem űk le
hetnenec győzedelmese, el vegeze hog
nem harczal, sem sereggel, hanem mas
modon viselne az hadat. Azokaert az
Numidianac leg gazdagb resere mene,
földeket pusztita, soc castelyokat es hitua
nul epitót, auag oltalomnelkül valo va
rafokat, meg veue es meg egete, minden
fel serdülteket le vagata, egyeb prædat
ot az vitezeknec engede nyereségül. Ea
zekrül valo felelemben sokan magokat
meg adak, zalogokat, buzat, es egeb sűke
seges dolgokat bőuen adanac. Metellus
sis ahoua kiuantatec nepet hagyta az meg
vót helyeken. Mely dolgot inkább retene
tic vala az kiraly, hogy nem mint az ű
nepenec serenczeilen harcza. Mert ho
lot ű neki minden remensege az futase
ban

ban vala, ken szerittem vala vtannoc mē-
 ni: es holot az ű maga helyet meg nem
 oltalmazhatna, mas ember földet kel-
 vala hadakozni. Mind az által miuel hog-
 egyeb nem vala, mely teozenec, oly ta-
 naczo fogamaganc. Az sereget többi-
 re mindenkor azon helyen varakoztate *Hatalo*
 ty vala, ű maga valogator louagokkal *mas belo*
 Metellus vtan megyen vala, cycli nehez *len seg*
 vtakon lesből az el szelledet Romaiakra *gel ualo*
 ű vala nagy hirtelen. Azok közzöl so- *uadal*
 kan feguertelenec leuen meg olerenec, *nac mod*
 sokan megis fogatanac, senki sebnelkül *gya.*
 el nem salada. Így az Numidac minec
 előtte az taborbol meg segittetnenc,
 az mint nekic hagyua vala, az közel
 valo halmokra menenec. Azonban
 meg ertuen Romaban az Metellus vi-
 felt dolgait nagy öröm tamada rayta,
 tudni illik mikeppen viselne mind
 magac smind nepet, elejeknec soka-
 so szerint, es mikeppen nehez helyen
 csak viesselleg által győzte volna meg
 az ellenseget, mikeppen az ellenseg
 földet el foglalta volna, es az IV.
 GVRTAT, ki immar az lugurra ta-
 nyasac

IVGVRTANAC HADAI

nyasagabol, ſaruat emelt valamaganae,
 arra kenſeriteite volna, hogy minden
 meg maradaſanac remenſeget puſtaſaga
 Azio ban auagy futasban helyheztenne. Eze
 ſerena okaert az ſerenczeſen viſelt dolgokert
 ezeiert az tanacz Iſtenhez valo könyörgése
 közön ket es halaadaſokat, hirdettete: az egeſt
 ſeges orſágis, mely annac előtte az hadnac
 kóniör ki meneteletől retteg vala, kezde vigada
 geſt hír ni, es az Metellus io hirt neurt ma
 detnec. gaſtalni. Azokaert annal ſorgalmatoſa
 ban kezde az Metellus az győzedelema
 re igyekezni, minden modon ſietni es
 mind az által igen elkerülni, hog az ellen
 ſeg vala hog reya ne venné. Emlekezik
 vala rea, hog mindē dicziretet irigſeg kő
 uetne. Így menyecuel hiresb: annyeual ſor
 galmatosb vala. Az Iugurta leſe vian nē
 Zakma az egeſt ſereggel megien vala prędalni.
 laſnac Ha buza auagy zab es arpa kel vala az
 moggia gyalog ſereg az gyalogokkal egyyút all
 Miert vala itraſat: eggie reſet az hadnac ű
 kőlaz maga, az maſikat az Marius igazgato
 hadnac ty vala. De tűzzel puſtitratie vala in
 kilőmb kab az mező, hog nem mint prędalalſal.
 kilőmb Kéthelyen iarnac vala tabori nem mező
 taboral egy
 iarni.

egy mestol. Ha szükség kiuannya vala,
mindnyáian eggyüve mennec vala, Le
hog az futas es az felelem kúllyeb teryed
ne, azért valanacket felé. Olyankor az
Iugurta az hegyeken követuen úket via-
dalra való údór es helyet keres vala, az
mely fele hallotta vala, hog az ellenség
jűne az touak eledelit es kút feyeket el
vest vala, Neha az Metellusnac, neha
Mariusnac mutattya vala meg magat. Az
vtol iarakra út vala, es menten ísmeg az
hegyekre fel águld vala. Neha eggiket,
neha masikat fenyegeti vala, de sem meg
nem harczol vala, sem né nyughatc va-
la, csak az ellenséget akarja vala rartoz- *Az ellé*
tatni. Az Romai fejedelem mikor lata, *segnec*
hog csak czalardsággal akarna útet az *harcz-*
Iugurta farságní: vegeze azt, hogy egy *ra ualo*
Zama neuú városat állana meg, mely *neuejse*
azon az rešen eggyic bastiaia vala az
oršagnac. Mert azt ísili vala, hogy az
Iugurta (az mint az dolog keuannya
vala) azokat meg segítene, es oit meg
vina. De az Iugurta az pribekc által a-
zokat meg ertuen, nagy sietséggel az Me-
tellust elól veue, es az városbelieket inte,
hog

IVGVRTANAC HADAI

hogy az kő falokat oltalmaznac, segítse
 gul aduā nekic pribekeket, kic az kiraly
 hadaban leg erős bek valanac, miuel hog
 immar amoda nem alhatnac vala. Igire
 is hogy hamar ūdön ūket haddal meg se
 gitene. Így dolgat el vegezuen, mennel
 tirkosb helyeket talala, oda mene, es né
 sokkal az vran meg erre, hogy az Mari
 us egy néhány zászló alliaual eledel keres
 ni Sicca neuú varoshoz küldetet volna,
 mely varos az szerenczetlen harc vran,
 leg először az kiraly mellől el allot volna.
 Oda mene azért eyel valogatott louagi
 ual, es mikor immar sinton az Romaiac
 ki ünene az varosbol, az kapuban ve
 lek meg harczola, es egižersmind nagy
 fel sūual az Siccabelieket inti vala, hogy
 az gyalogokat hatul meg kerülne. A
 dot volna nekic az szerencze ieles dolog
 ra valo alkolmatossagot. Ha azt czele
 kedne, ez vran mind ū az orşagban,
 mind penig azok az şabadşagban fele
 lem nélkül elhetnenec. Es ha az Marius
 az zászlót ki nem hoşta volna, es az va
 rosbol ki nē sietet vlona: bizony mind
 nyaitan auagy nagy része az varosbeliek
 nec

nec hitók mellől el állottac volna. Oly
 alhatatlanoc az Numidac. De az Iugur
 ta vitezi egy keuefse tartoztatuan az kí
 raltol, mihelyen valoban hozzáioc keze
 denec az Romaiac, egy nehany kőzüllőc
 el esuen, el futanac az Marius Zamahoz
 iura. Az a varos mezőn vagyon es me- *Zama*
 sterseg által inkább, hog nem mint terme- *uarofoa*
 set serint erős, semmi oly io nélkül nem *nac alla*
 bú kőlkődic, hadi sersemokkal es neppel *sa.*
 kazdag. Azokaert az Metellus az üdős
 nec es helynec miuolta serint hozza ke-
 búluen, minden felől az varos kő falait
 körül veue. Az hadnagyoknac az var- *Zama*
 takat el ošta, ki ki mind hol forgodnec. *uarofoa*
 Az vtan trombitat fuuan minden felől *nac me g*
 rettenetes kialtas lón. Nem íješte meg az *ballafa*
 Numidakat az dolog. Mert neki busul- *es uinas*
 uan, nag figelmetelleggel mindē zurza- *sa.*
 uarnelkül helyeken maradnac es har-
 czot kezdenec. Az Romaiac ki ki mind
 termesetihez kepest, nemellyec tauol le-
 uē samseriggel es kőuekkel uinac vala,
 nemellyec kőzelb mennec vala, es az kő
 falokat vagdalliac vala, neha laitoriakat
 allatnac vala melleie, es kardal kiuannac
 G vala.

IVGVRTANAC HADAI

Vala viaskodni. Visontagá varosbeliee
 az közel valokra kőueket, rudakat, es haj
 galo heršamokat rašigalnac vala: annac
 felette kén kőuel es fenyőuel őšue elegi-
 tet šurkot haigalnac vala reaioc. De még
 azokis felnec vala, kik tauolb maratnac
 vala. Mert sokakat kézből auagy valami
 hadi heršābol boczatot haíto heršamok-
 kal meg lónec vala, es egielő vešedelēben
 de nē egienlő hirben valanac az iok es ru-
 nyac. Mikor Zamatigy vīnaci: à Iugurta
 remēšeg kiuul az Romaiac taborara úte
 nag haddal: Midőn az ſtrašac el batorot-
 tac volna, es ſemmit keuesbe nem tudna-
 nac varni az harc zna, à tabor kapuiā be-
 rohana. De á Romaiac ez herтелен dolog
 mia meg ieduē, ki ki mind šokafa šerint,
 kezdē magara gondot viſelni, nemellyec
 futaffal, nemellyec fegiuer kapaffal, tób-
 bire mind meg ſebesitetenec, auag le va-
 gatanac. Touabba mind enny ſokafaš
 kőzüllis negiuēnel tōbben nem valanac
 kik az Romay io hīrről neúról meg emle-
 kezuc es őšue czoporto zuan valami ma-
 gashelyre mennēnec. Ezek ſoha ſemmi
 peppē onnan le nem ūzethetenec, hanem
 az raioc

Iugurta
 az uar-
 uokra
 ſt.

az raioc bort hajtó sersamokat vizsá bo-
 czattyac vala, es holot keuesbē valanac,
 az sokasag közze hajtua hibát nē igen te-
 snec uala. Ha pedig a Numidac közelb-
 űttec volna, ott mutattyac vala meg ere-
 yeket, es az ellēseget vagiac es kergetic va-
 la. Azonban az Metellus mikor ott sin-
 ten kemenyen forgodnec az kialtast es
 czatet patet hatul meg halla. Menten
 louat fordituan ešeben veue hogū feleie-
 furnanac. Mely dolog ielenti vala hog
 az ű feley volnanac. Azokacrt az egēš
 louagot menten az taborra vizsá bo-
 czata, es C. Mariust az frigyestarsoknac
 hadaural küldē es siruan kerē űtet az ba-
 rasfagert, es oršag oltalmaiert hogy ne
 hadna az gyalazatot maradnē ez győze-
 delmes seregen, es bozšū allasnelkül az
 ellenseget ne boczatana el. De az Ius-
 gurtá az tabor töltese mia meg tartoztat-
 uan, midōn nemellyec az töltesre esnenec
 nemellyec az šorošsagra sietuen egimast
 el nyomodnac, sokat nepē közül el vesse-
 uen erős helyekre terē vizsá, Az Metel-
 lus mikoron az ešfaka el közelgetet vol-
 na taboraban, nem nyeruen meg azt az

IVGVRTANAC HADAI

mire ígekezeic uala, hadaual vízű tere. A

Zama zokaert masod nap minec vtanna az va
mac mas rosnac ostromlasara ki mene, az louago
sodic of kat a felé, az mellyen az kiraly iúuetele
troma. vala, az tabor előt hagyta vigyazni, az
 kapukat penig es azokhoz közel valo
 helyeket az szadosoknac el ošia. Az
 vtan u maga az varosra mene, es (az
 mint az előbbi napon czelekedet vala)
 az kőfalakra rohana. Azonközben az
 Iugurta lesből hirtelen az Romaiakra ú
Iugurta te. Az kic közel valanac, eg keuefle meg
masod rettenenec, az többi nag hamar uket meg
foris az segitec. Touab penig az Numidac az
Zama ut Romaiac ellen nem alhattac volna, hog
uoira ha az gyalogoc az louagokkal őűe ele
űt. gyeduen nag kart az űközben nem
 tettec volna. Mellyekhez azoc bizuan
 nem az mint louag harczon szokot lenni,
 űzik vala az ellenfeget es az vtan harat
 adnac vala, hanem louan menuen őűe
 az sereget meg szaggattiac vala. Ig az ű
 gors gyalogokkal az ellenfeget meg gő
 zik vala. Vgyan akkor Zama varosnal
 nagy erőuel viaskodnac vala. Ahol kiki
 mind az hadnagyoc es zászlósc között
 hely

helyheftetet vala: ott erőssen forgodí-
 vala, es senki egyebben remenséget nem
 veti vala, hanem csak magabā. Haso-
 latosképpen az városbeliek is czeleked-
 nec vala, az ellenség ellen viaskodnac
 vala, auag midőn ű magokat keşitgeric
 vala, es örömesben eggic fél az malikat
 meg sebesíti vala, hog nem mint magát
 oltalmazza vala. Az kiáltas negatásal,
 űuólteffel es siralommal elég vala. Ha-
 sonlatos képpen az hadi őrşamoknac
 őrşegese czattogása csaknem az égig fel-
 megyen uala, es az lóueseket egymásra
 minden felől vgan őrşiac vala. De az
 kic az városot oltalmazzac vala, mihelyē
 az ellenség eg keuesse az harcztot meg la-
 gítottta vala mindnyaian az louag har-
 czot nezik vala. Azok az mint az lugur-
 tanac állapotja vala, neha vigac neha
 felelmesecc valanac, es vğ hogy az ű ho-
 zaioc tartozoktul meg lattathatnanac es
 halhattratnanac, nemellyec az ű hozza-
 tartozokat intic vala, nemellyec kezzel
 auag testeknec ideştoua haniásaua, mint
 ha tauoztatni auag hajtani akarnac, ma-
 gokat vğ hannyac vetic vala. Mellyet mi-

IV GUR TANAC I HADAI

koron az Marius meg lata: (mert ű az ű
 à helyen forgodic vala) akarattya űerent
 lagabban kezdé fogni az dolgot, es ket
 segben esest tetetni, es meg engedni, hog
 az Numidac űabadon nezherne az ki
 raly harczat: Ig midon űk az űuekhez va
 lo io akaratt yokbol figelmetesec volna
 nac hertelen nag erouel az kofalra roha
 na az Marius, es immar lautoriakat ta
 maztuan oda az vitezec, az va takra fel
 mentec vala, mikoron az varosbeliec
 űűue futanac, es kűueket, tűzer, kezd
 nec reaiok űorni, es egyeb hanro űerűa
 mokat. Az Romaiac elűűer ellenec ala
 lanac vala: de mihelt eg auag ket laitor
 ia alattoc el tűrec, es az kic azon alnac
 vala, mind el vesenec: az tűbbi, az mint
 lelete el űaladanac, bekeuel keuefen,
 hanem nagyob reűe mind meg sebes
 denec. Vegezetre az harczot az ey
 valaűta el. Az Metellus, minec vran
 na lata, hogy minden el kezdet dolga
 heiaban volna, es hogy sem az varost
 meg nem vehetne, sem az Iugurta, nem
 akarna, hanem csak lesbűl auagy io
 helyen, meg harczolni, es immar az nya
 ris el

ris el mult volna, Zamatul el mene, es Zama
 azokban az varosokban, mellyec az ki- uiuasa-
 ralytul el allottac vala, es termeket se- nac el
 rent valo helyel auagy kő falokkal meg bagiasa
 erősitue valanac, őriző neper hagyta.
 Az tob hadat az NVMIDIA mel-
 let valo Romaiac tartományaban hely-
 heztete telelésre. Azt penig az téli ű-
 dőt nem nyugodalommal auagy buia-
 saggal mulata el, az mint egyeb feiedel-
 mec sokiac czelekedni, de miuel hogy
 haddal igen lassan mehet vala elő, ke-
 de lest vetni az kiraly vtan az únón
 maga barati által, es azoknac monda-
 siual élni fegyuer gyanant. Azokaert az
 BOMILCART, ki az Iugurtaul
 volt Romaban, es onnet kezefeket ad-
 uan az Mafsiua halala felől, titkon az
 töruey előt el futot vala. Kesse űtet
 foc igiretiuel hitegetni, miuel hogy az
 ű kirallyal valo belső baratsaga által nag-
 alkolmatossaga lehet vala az czalaf-
 ra. Leg előser peniglen, csak arra ve-
 ue űtet, hogy bešelgetesne okuert tit-
 kon ű hozza iúne: az vtan meg eskü-
 uen neki, hogy ha az LVGVRTAT

lo had-
 naginac
 mint
 kellien
 az telet
 mulatni

IVGVRTANAC HADAI

vagy elue, vagy halua neki adhatna,
 az tanacz ű neki büntetetlen seget,
 es minden iofagat meg engedné, kóna
 Az Bo nyen el hitere azt az Bomilcarral, ki al-
 milcar- hatatlan elmeuel leuen, ezen fél vala, hog
 nac ki- ha az Romaiakkal frig lenne, űtet az ki-
 raly ellē raly halakra adna az Romaiaknac az
 ualo aru frig kötése űerint. Ez, mihelyen alkolma-
 lasa. tofsaga lön, az Iugurtához mene, ki igē
 busul es allapattyán űankodic vala, intē
 es sirua kerē űtet hogy immar valaha
 mind magara, semind fiaira, es ű vele iol
 töt Numidia nemzetsegerē vifellyen gō-
 dot. Még midōn harczokon az ellenűeg
 tül meg gyozettettec volna, mezōiōk el
 pusztittattac volna, űantalan nép rabba-
 cset es meg űletet volna, az orűag ereye
 meg keuesebbedet volna, eleggē immar
 mind az vitezeknec ereyek, mind az űes-
 rencze meg probaltatot volna, venne es
 leit, hogy az Numidac az ű kesedelme a-
 lat magokra gondot vifelnene. E-
 Az Iu- zekkel es effele egyeb beűedekkel az ki-
 gurta- ralt maga meg adasara haita. Igy az Iu-
 nac ba- gurta kōueteket kōlde az Romay feiede-
 ratia lemhez, kik mondanác meg, hogy az Iu-
 altal ua lemhez, kik mondanác meg, hogy az Iu-
 lo meg gurta

gurta kétféle volna meg czelekedni, az mit
 ű paranczolna, es minden kötetlenkül Metel-
 magat es országát hatalmában bízni. Az lusta-
 Metellus naghamarsággal minden ta- naczbol
 naczrenden valokat az telelő helyekről czelekő-
 be hívata. Azokkal es egyebekkel, kiket dic.
 alkalmatosoknak itil vala, felőlle tanacz
 közec. Igaz ű eleieknek szokása szerint ta-
 nacz vezetéséből követecek által az lu- Iugurta
 gurtatul ket száz ezer gyra ezüftöt, min- magat
 den Elephantit egezzen, es valami ke- megas
 ves lovakat es fegyvert kívana. Mel- karta
 lyec minéc vtanna minden kesedelem- adni es
 nélkül meg lennenc: paranczola, hogy az utat
 az príbekekis oda ű hozza kötözve ho- abban
 zatnanac. Azok közöttül sokan (az uizza
 mint hagyva vala) oda vitetenec, egy- all.
 néhányan mihelyen az Iugurta kezdet-
 te volna magat meg adni, az Bocchus
 királyhoz futanac Maurítaniában. Így
 mikoron az Iugurta, fegyvere, nepe, es
 penz nélkül hagatatott volna, mikoron
 ű magais az Metellushoz hívattatnec Ti-
 sidiumban, késő dé- vésontag, akarattat
 meg teríteni, es gonosz lelki esmereiből
 büntetéstől felni. Végezetre soc napot

IVGVRTANAC HADAI

mulatuan elkerelkedesben, holot neha az
gonosz ferenczetul valo felieben minde-
neket inkab feretne az hadnal, neha ma-
gaban meg gondolna mely gonosz es ne-
hez dolog volna, kiralyfagbol rablagba
jutni: lok es nagy oltalmit betaban el vest-
uen, vionnan kezdde az hadhoz. Azon-
ban az tanacz Romaban az tartoma-
nyoknak igazgatasarul meg kerdetuen,
Numidiat Metellusnal hatta vala. Vgan
azon idoben midon Marius tortinetbol
Vticaban aldoznec, az iouendo mondo,
nagy es czoda dolgokat igirt vala neki.
Azert az mit forgat vala siueben, azt is-
stenhez bizuan kezdené el, ferenczet ga-
kran probalhatig minden igyekezeti bo-
dogul vedhez menne. De az Mariust az
polgarmesterseg meg nyeresenec nagy
kuanfaga izgatty vala, soc idotul fogua
melynec meg nyeresere, nemzetsegenec
nemessége kiul mindcnnel bouelkedie
vala, vg mint serenseggel, iamborsaggal,
hadi dolgoknak tudomanyaua, bator
siuel, hon merckletességgel, buiasagnac
es gazdagfagnac vialasaua, csak hogy
mind ezek kozor, az diezirenc nec igen
nagy

Marius
nacio
erkule
zet.

nagy kiutanoia vala. De cz megmondot
dolgokra szünetuen es gyarmeksegetul
fogua Arpinumban neuekeduen, mihe-
lyen az katonasagra elegendendó ideie
lön nem Görög nyelunc ekeessen valo
bolafaban sem verosi czifrasagban, ha-
nē vitezkedesben gyakorlotta vala ma-
gar. Ig io erkölcszók közöt neuekedéc fet
az ű elmeie. Azert mihelyen hadnagfa-
got kere az Romaiaktul, noha űtet ke-
uesen ismeric vala eg előfer: mind a z a
tal igen könnyen ismeretsegben iuta,
minden rendeknec. Ostan atul az tist-
uifeléstul el kezduen eggye vtan mast
mast kezde maganac szerzeni, mellyekbē
mindenkor vg viseli vala magat, hogy
nagyobra lattatnec meltonac, hogy nem
mint az mellyet visel vala. Mind az által
ily ieles, ember leuen (mest az vtan tist-
tesleg kiuanasa mia magat el veste) az
polgarmesterseget még sem meri vala ker-
ni, mert akkor az időben az kősség eo-
gyeb tistuiifeléseket, az nemesség az pol-
garmesterseget biria vala, es vg y mint
kezrül kezre adgya vala eg masközöt.
Senki az kőz rend közzül oly neue-

Marius
nacult
zimo-
draud-
ol neuel
tete se.

Marius
nac tize
uifeles.

IVGVRTANAC HADAI

64
 Betes es ieles viselt dolgu nem valic vala,
 ki melatlannac es vgy mint iunyanac
 nem itiltetic vala az tist viselesre. Azo
 kaert mikoron Marius latna, hogy az io
 uendó mondo hauais oda nezne, ahova
 útet az ú siuenec kiuanfaga visí vala, az
 Metellustol az polgarmestersegnec keres
 seert haza menetelre valo szabadfagot ke
 re. Mely Metellusban noha, iambor fag,
 dicziret, es minden egyeb io emberek
 hez illendő dolgot bõuen meg talaltat
 nac vala: mind az által egiebeknec vtala
lafa es keuelység vala benne, mellyec kó
zónseg es vetkek, az nemese knec. Azert
 először meg haboroduā ez sokarlan dol
 gon kezde czudalkozni az ú tanaczan,
 es útet vgy mint barattyat inteni, hogy
 ilyen modnelkül valo dologhoz ne keze
 dene, se allapattya felet valo kiuanfagot
 ne viselne. Nem mindent kellene min
 den embernek kiuanni. Meg kellene ú
 neki az ú forsauaal elegedni. Vegezetre
 meg lassa, hogy ollyat az Romayneptól
 ne kerne, mellyet ú neki meltan meg ta
 gadhatnanac. Minec vtanna ezeket es
 hasonlokat mondot volna neki, az Mario
 us aka

Az ke
 ueliseg
 az ne
 messseg
 nec so
 kot uet
 ke.

Marius
 iregi ca
 maczla.

us akarattya penig, még sem enyhítettethet volna meg: megígíre Metellus, hogy mihelyen az közönfeges dologot mia lehetne, mindgiart meg czelekedne az miere útét Marius kerne. De midőn ostan giakron kerne útét vgyan azon dologra: mongiac hogy Metellus azt mondta volna neki: ne sietne oly igen el menni: eleg ideyen lenne, hogy ha az ű fiaualkerne az Consulfagot. Az akcorő azattyau al hadakozic vala, vgy mint ki 20. esic dős iffiu volna. Mely dolog az Mariust, arra az tistre, mellyet kiuan vala, az Metellus ellen feletre igen fel gyulaštót vala. Így az kiuanfag es harag mia, melyec gonosť tanacz adoc, kezde Marius ellen tusakodni, es mind czelekedetuel smind bešedeuel azon lenni, hogy maganac tistesseget kereshetne. Az viteze ket, kiknec az telelésbē hadnaggya vala, nagio b šabadfagban kezde tartani, hōg nē mint az elōt. Az aros embercknel, kic Vticaban sokan valanac, ez had felōl vģol vala, hōg Metellust šidalmazna, magat magaštalna. Mongia vala, hōg ha az nepnec felēt reia biznac: rōuid nap még

Az ki-
uanfag
es ha-
rag go-
nosť ta-
nacz ad-
oc.

lugurtat

IVGVRTANAC HADAI

Iugurtatis meg fogna. Az feyedelemtől az had szabad akarattya szerint vonattatnec, miuel hogy fel fuualkodot es kiralyokhoz illendő keuelysseggel leuen az birodalomnac igen örülne. Mellyec azokual annyeual bizonyosbaknac lattatnac vala, mert ez hozzu hadban iofagokat el vesztegettec vala. Mert a kiuanlag eleggé soha nem liethet. Vala annac felette az Romay hadban egy Gauda neuú Numidais, Manastabalesnek fia, Masinisanac vnokaia, kit á Micipsa el betegesfúluen, es az mia efebennis valamennyre meg fogyatkozuan, testamentomaban masodic örökösene tött vala, Kinec az Metellus, midón kerné, kogy az kiralyoc sokasa szerint, sekit az ű magaye melle tenné, es annac felette hogy maga oltalmaert Romay louagokat adna, eggic kesrefet sem czelekette volna meg. Az maga melle ültetesnec tistefsegét ezert, hog az csak azokhoz illenec, á kiken az Romai ac á kiralsagot hattac volna: Az őrizetre valo louagokat ezert, hog gyalazatosnac tartana, ha az Romai nemes emberec haczzerül solgalnanac, eg Numidanac. Ez mikoroll

mikoron magaban busulna: az Marius
keзде azt inteni, hogъ bozsuia az ű sege
sege által az Metelluson allana meg. Ke-
de űter, miuel hogъ az beregség ma fel-
eű ű vala űep űauual magasztalni, hogъ
kiraly, ieles ember, es Malsinissanac vno
kaia volna. Ha az Iugurta meg fogattat-
nec, auagъ meg űlettenec az Numidiai
birodalom kefedelemmelkűl űue lenne.
Es iglehetne igen hamar meg, ha ű pol-
garmesterre ieretuen annac az hadnac
gűduisfelésere kűldetnec. Azokaert mind
azt mind az Romai nemes embereket,
katonakat, es kereskedű nepeket beregs-
nec remeűsegeuel arra viue, hogъ Romabű
tokonoknac kemenyen irnanac az Me-
tellusra az had fel felűl. Igaz Mariusnac
űoc emberek nec tűrekedése által kerette-
tic vala az feiedeleműeg. Vgan akkor pe-
nig az kűűseg az nemes rendet meg gűz-
uen, az Manlya tűrueny által kűz rűdbűl,
lűt űű emberek magasztal vala fel. Igъ
Mariusnac mindē dolga űerenczesen me-
űen vala elű. Azonban az Iugurta, minec
vtűna az maga meg adalt felben haguan
hadat indita: keзде mindenekre nagъ űor-
galma-

Az Iu-
gurt
adat
meg
tyd.

IVGVRTANAC HADAI

RZTua
gurtu
hadat
meguy
tya.

galmatos gondot viselni, sielni, es nepet
gyúiteni. Az varosokat mellyec ű túlle
el űakattrac vala, keűde mind felelemmel
ű-mind iutalomnac igiretiuel hitegetni,
varait eróűsíteni, hadi es hajto űerűűa,
mokat, es egebeket, mellyeket az beke-
űegnec remenűege mia el veűtet vala, he-
lyere allatni, auag penzen venni, az Ro-
mai rabokat hitegetni, es az vigyazaűra
el oűtot nepet penzel keűsergetni, űemmit
probalatlan es czendeűen nem hadni,
minden dolgokat indítani. Azokaert az
Vaccabeliec kózzúl (à houa Metellus
legelőűer az Iugurta bekeűseg keresekor
nepet helyheztetet vala) az kiraly kóű
nyórgesiuel el farasztatuan, holot még
az elót űem idegenettec volna tellyeűűeg-
gel akaratt yokcal, az kiraltul el, az fő fő
emberec óűue eskúuenec. Mert az kóű

Az kóűűeg, az mint többire űokot lenni, főképe
űeg al- pen az Numidac kóűót, alhatatlan, ha-
hatatlá borgo, es vizűa vonyo leuen, vy dolgo-
kat kiuan vala, es az bekeűseget nyugo-
Vacca dalmat gyúlóli vala. Ig eűmas kóűót ve-
uarafa gezuen, harmad napra hagyac az tama-
nacRo- daűt, miuel hog a zt az napot az egeű or-
maiak= űul ualo űagban

ſágban meg illenec, es azon az napon
 latekban es buyafágban volnanac inkab
 az emberec foglalatosok, hogy nē mint
 felelemben. De mihelyen ideye lón: az
 ſazadasokat, hadnagyokat, es az város-
 ban valo tiſtartot az Titus Turpilius
 Syllanust, külömb külömb fele hazak-
 hoz hiuac. Azokat egygyűl egyg az
 Turpilius kiűl az lakozas közben le va-
 gak. Azutan az köz katonakra rohana-
 nac, kik mint ollyā innep napon fegiuer
 es hadnagyfagnelkül valanac. Azőt cze-
 lekedē az kőſsegis, holot nemellyeket a-
 zok közül az nemeſec arról bizonyoſsa
 rőttek vala, nemellyec penig effele dolgo-
 kat vgyan kiuannac vala, kik ha ſinten
 az dolgotes tanaczot nem ertettec vol-
 nais: mind az által megis az haborufágba
 es vy dolgokban elegge gyönyörköttec
 vonla. Az Romai vitezec ily hertelē meg-
 teduen, es nem tuduan mit kellene czele-
 kedniec, kezdenec az városbeli varhoz,
 ahol az zaſloc es paifoc valanac, futni: de
 immar oda az ellenſeg be ſaluā, es kapu-
 kat fel vonuā űket oda nem boczattyac
 vala. De az azſony allatokis es giemekec
 H az haz

el ſaka
daſa.

Halalos
nendeg
ſeg.

99

IVGVRTANAC HADAI

az haz heikra aluan kőueket, es vála
mit kaphatnac vala, sűntelen rayoc hañ
gallyac vala. Így sem az ketseges nyaua
lyatul magokat nem ohattyac vala, sem
az erős ferfiac leuen, az erőtlen Azsoni
allatoknac ellenec nem alhatnac vala.
Egy arant mind iok es gonosoc, erőse
sec es erőtlenec soká le vagatanac. Ol
lyan nehez allapatban es Numidaknac
kegyetlensegeben az varos kapui minden
felől fel vonatuan, az egy Turpilius neo
uú tistarto salada el bekeuel mind anny
Felel
mes had
naginac
peldaia

Ola kőzűllis. Az az dolog az ellenseg
kőnyőrületeksegeből lótté, auagy kő
tesből, auagy penig törtinetből, bizo
nyoson nem tudhattyuc. De mint hogy
ű illyen nagy vesedelemben inkább szeret
te rút eletet, io hirenel, neuenel, hit
uan es gyalazatos ember nec laczik hog
volt. Az Metellus minec vianna à Vac
ca varosban lótt dolgot meg erte: egy
keuesse buuaban maganac lón. De mi
helyen haragya es banattya őšue elegie
dec: kesde erőšű sietni, hog bozšuiat al
hatna. Az Legio sereget, mellyel eggyűt
zelel vala, es Numidiai louagokat kesit
uen

ten sinton nap nyugotkor vtra indala.
 Masod nap, vgy mint harom orakor egy
 tér helyre iuta, mely valamen yere magas
 halmokkal körül véteit vala. Ott mi-
 dón az vitezek az nagy iarással el fa-
 rattrac volna, es immar touab menni
 nem akarnanac: meg ielente, hogy
 az Vacca varasa egy kús melföldnel me-
 seb nem volna. Azert sükseg volna, hog
 az több munkatis órómett fel uennec hog
 az ű tarsoknac, ieles, es Sanafra melto
 viteseknec buzsiokat meg allanac.
 Annac felette kezdé az nierefegetis nekie
 nagy embersegesen igerni. Igy elmeieket
 meg batorituan, hagyta hogy az louag
 sereg elől lappagna az gyalogoc igen
 sörössan mennene, es az zázlokot el
 titkolnac. Az Vaccabeliec mikor meg
 ertec, hogy az sereg ű seleiec tartana,
 először itilue azt, hog az Metellus volna,
 (az mint ugian űis vala) az kapukat fel
 vonniac. De midón latic, hogy az me-
 zót nem puzitanac, es az első louagoc
 Numidac volnanac, visontag Iugur-
 tanac itiluen lenni, nagy órommel ele-
 tekbe menenec. Az gyalogoc es louagoc

IVGVRTANAC HADAI

menten trombita söt haluan, kezdéc az
 ki omlo tkölseget erőssen vagni, nemcl-
 lyec az kapukhoz sietni, nemellyec pe-
 nig vartakra futni. Az haragnac es nye-
 reség remen segenec nagyob ereie vala,
 hog nem mint az faratsagnac. Ig az Vac
 cabelyek, csak két nap örülenec az ű
 magoc hitetlensegeken, es az az egész nag
 kazdag varos büntetefre es praedara ke-
 le. Az Turpilius, kit ielentenc oda fel hog
 egedül sálat volna el, törüenben hiuata-
 uan, minec vtāna nem igen kezdhete ma-
 gat menteni, halakra itiltetec es meg ves-
 rettetuen főuel fizete. Mert űis Romal
 birodalombol valo uala. Vgan akcor az
 Bomilcaris, kinec izgatasabol az Iugurta
 vegeste vala magat meg adni az Metellus
 nac, midön mind ű az kirallyal, mind pe-
 nig az kiraly ű nala, kezdet volna gyano-
 sagban esni: kezdé vy dolgokat keuanni,
 es az ű veszedelmere czalardsagot keres-
 ni, es eiel nappal elmeiet abban farazta-
 ni. Vegezetre mindeneket meg kesertuē
 tarsul fogada magahoz, eg Nabdalsa
 neuū nemes, kazdag, es az ű feleinel sa-
 gen kedues embert, ki többire az kiraltul
 min-

Az Vac
 ca uaras
 el rabla
 sa.

Ros
 had
 nagy
 nac bun
 tetese.

Az Bol
 milcar
 nac kira
 ly ölese
 re ualo
 zande-
 ka.

mindenkor kilomb taborban iár vala, es
mindē dolgait az űokot vala veghez vin-
ni, mellyekhez az Iugurta, auag faratfa-
ga, auag nagyob dolgokban valo fogla-
latossagi mia nem erkőzic vala. Ebből
annac nag diczireti es gazdag sága neue-
kedet uala. Azokaert kőz akarathol az les-
nec bizonyos napot hāganac, es egyeb
dolgokatis, az mint űinten kiuantatnec,
mentē el kesitenec. Az Nabdalsa az ű ha-
dahoz vizűa tere, mellyet az Romaiae
teleles kőz őt tart vala Iugurta hāgasabol
hog az mezőt az ellenszeg űabadō puztit
hatna. Ez minec vtāna az arulasnac nag
voltan meg űjeduen az hāgot napra el nē
iőue, es az felelem az el kezdet dolgot elō
nem hagyja menni: az Bomilcar kiūāuan
az el kezdet dolgot veghez vinni, es az ű
tarfanac felelmesslegen busuluan, hog az
elebbit el ne haguā vy tanaczot ne keres-
ne hū emberec által leuelet küldē ű hoz-
za, melyben vadollya vala annac lagsa-
gat, es tunyasagat, es az Istenreis kerűeriti
vala, mellyen meg eskūt volna, hogy az
Metellus igiretit, magoc veszedelmere nē
forditana. Az Iugurta balala immar nem

Az Bomilcar-
nac arn
lo tarfa
hoz uas-
lo leucla

IVGVRTANAC HADAI

mezſe volna, de az dolog csak abban
allana, hogha magatul ueſneie el auag az
Metellus által. Azokaert iol meg gondol-
na magaban, hogha iutalmat akarnai-
inkab venni auag kent ſenvedni. De az
mikor ezt az leuelet hozac, ſerenczere
az Nabdalsa teſte gakorlaſa mia el farad-
uan az agban nyugſik vala ahol, Bomila-
car akarattyat meg ertuen, előſer ūtet
nagy gond, az vtan (az mint bus ember-
nec ſokot lenni) mely alō fogakórul. Va-
la ū neki eg hū es kedues gond viſelő-
ie, ki minden tanaczaban reſes vala, ez
az vtolſo ki viuólón. Ez minc vtan-
na halla, hogy leuelet hoztac volna,
es ſokasbol itiluen, hogy tanacza auag
munkaja kiuantatnec: Az ſatorban be-
mene, es midōn NABDALSA a-
lunnec, az leuelet, mely az feienel az
vankofon teretert vala le, fel veue, es el-
oluaſa. Menten az arulaſt meg ert-
uen nagy ſietſeggel az kiralyhoz mene.
Az Nabdalsa egy keues vartatua fel ſer-
kenuen, mikoron az leuelet ott nem ſe-
te volna, es minden dolgot, az mint
lōt vala, ſolgaitul meg ertette volna:
előſer

Az Bo-
milcar
arulaſ-
nac ki
eudafa.

először azon igyekezec hogy azt vtaban
 elerne, de midőn abban valo munkata
 heiaiban löt volna, engedtelesnec okaert
 Iugurtához mene, ielentuen hogy az
 mit ű akart volna czelekedni, azt az ű
 űolgaianac arulasa vötte volna elől. Sir-
 ua kőnyörge, es űtet az köztöc valo ba-
 ratfagra es elebbi hű űolgalattyara kere,
 hogy ilyen nag vetekben hozzaia gya-
 nos ne lenne. Arra az kiraly kilömben,
 hogy nem mint űiueben vala, kegyet-
 mesen valazt tön neki. Az vtan penig az
 Bomilcart es sokakat egyebeket, kiket
 megtudot vala, hogy az arulasban reűe-
 űec löttec volna, meg öletuen haraga-
 iat meg tartoztatta vala, hog valami
 part űtes abbol az dologbol ne tamad-
 na. Soha az vtan az IVGVRTA
 űem eiel, űem nappal nem nyughatic va-
 la, űem helyhez, űem időhez, űem űem-
 minemű emberhez nem bizhatic vala. Az kegye-
etlen űe-
iedela-
meknee-
gonoz-
lelki űfa-
mere-
töc.
 Ellenűegitül es magához tartozoktul egy
 arant fél vala. Mindeneket nézel vala
 es akar minemű kiczin űörgesreis ret-
 teg vala. Kilömb kilömb helyeken ha-
 vala gyakran kiraly meltoűaga ellen. Ne-

IVGVRTANAC HADAI

ha almabol felserkenuen es fegiuert ra-
gaduan tusakodic vala. Igy azselelem
mia, vgy mint egy bolondlag mia, haniat
tatic vala. Azokaert az Metellus mikor
az Bomilcar esetit, es az lefelkedesnec ki-
tudasat pribekektol meg erte: visontag
mint egy vy hadra, minden dolgokat el-
keszite nagy sietseggel. Az Mariust, mi-
don otet suntelen farastana az haza bo-
czatas felol, itiluen hogy ha akaratty a el-
len meg tartoztatnec, es haragunne-
reia nem igen hasznos lenne, haza bocza-
ta. Ezeket az kossleg Romaban meg erte-
uen azokbol az leuelekbol, mellyec az
Metel: es Marius felol kuldettec vala, min-
denic felol, oromest hallottac vala. Az
Metellusnac nemessege, holot az elot eke-
segerelot volna, irigsegre kezde lenni, az
Mariusnac az u netelensege keduet szerzet
vala neki. De mindeniknec inkab hasznal-
vala az partolasoc io akaratty a, hog nem
mint az u magoc io auagy gonos volta.
Annac felette az haborusag szerzo tist vi-
selesekis az kossleget izgattyak vala: az
Metellust minden kozonsleges helyen va-
lo beszelgetesekben seben iaro totuen-
nyel

AZ ROMAIAK ELLEN.

61

nyel' ijegette vala, az Marius emberse- AZ Ma-
riusnac
Consul
laualo
tetete
get magastallyac vala. Vegezetre az
kőseg vgy fel gyulada, hog minden mi-
yes es paraszt ember ec, kik nec mind mar
hayoc s mind hitoc kesec munkayaban
all vala, dolgokat el hagyuan az Mari-
us vtan iarnanac es az onnen magoc
szukseges dolgait annac tistefsegeiert
hatra hadnac. Így meg ijeduen az ne-
messeg sok udó vtan az polgarmester-
seg köz rendből löt fő emberre bizat-
tatec. Az vtan az kőseg az Lucius
Manlius Mancinus neuú kőseg gon-
gia viselőierút meg kerdetuen, kit akara-
na hogy az Iugurtaual hadakoznec, kő-
zönseges akaratbol Mariust vegeze.
De aztanac egy keuessel az előt az Me-
tellusnac engette vala az Numídiat. Iar-
eomannac gögia viseletet, mely dolog be-
aban lön. Vgan akcor az Iugurta baratt-
tol meg fostatuan, kiket többire mind ú-
maga óletet vala meg, az többi közúl ne-
mellyec á felelő mia az Romaiakhoz, ne-
mellyec á Bocchus kiralyhoz futottac va-
la, holot hadat sem viselhetne szolgaknel-
kül, es az vyaknac húsegetis az előbbie-
k.

H. 5

nee

IV GURTANAC HADAI

nec ily nagy hitetlenségben vesse delmese-
nec itilne kísergetni bizonytalanul budor-
sic vala. Sem tanaczú neki, sem ember,
sem semminemű dolog, nē teczik vala:
vrait es tistartoit napōkent változtattya
vala, neha az ellēseg ellē, neha pedig puz-
taságban megien vala, gyakorta futasbā,
es keues vartatua is meg fegiuereben veti
vala remen seget, ketelkeduē benne hogy
ha az ű hozza tartozoinac hitekhez biza-
neke keuesbet, auag viteşkedesekhez. Igl
valamire igiekezic vala: mindenűt şeren-
czerlē vala. De ez kesedelē kōzōt hirtelē
magat az Metellus hadauat meg mutata.
Az Numidac Iugurtatol az ű dō. rōuid
voltahoz kepest neki kesittetuen, harcz-
hoz kesidenec. Az mely felōl az kiraly se-
regben vala, ot valameny ideig tarta az
harcz: de az többi az ű nepe kōzzul, első
utkezetten menten el futanac. Ig az Ro-
maiac soc zaslokat, es hadi şerşamokat,
es embereket foganac. Mert az Numi-
dak at többire minden harczokon inkab
olalmaztat az ű laboc, hogy nem mint
feguerek. Az mia az furas mia sokkal in-
kab ketsegeben esuen maga allapattya fe-
lōl lu-

Az Iu-
gurtan-
ac, es
Metel-
lusnac
utkeze-
ti.

löl ugurta, az pribek köet es louagínae
 valami rešéud az puštaſagban mene,
 és onnet Th. laban. Az nagy es kazdag
 varos vala, es többire az királnac min-
 den kencze es fiainac draga öltözeti ott
 valanac. Mellyet mince vtanna Metel-
 lus meg ertet volna: noha az Thala kő-
 zót es folyó viz közót, őtuen olaš mé-
 földnyre meg ertette vala hogy nagy ſa-
 raz es pušta helyec volnanac: mind az
 által az had veghez vitelenec remenſe-
 geiert, ha azt az varost meg vehetne,
 minden nehezſégeket el ſenuedni, es az
 helynec terméſetitis meg akara-gyózni. *puštaſa*
 Azokaert meg paranczola, hogy az ter- *gon*
 hes barmokat tíz napra valo eledeltől *ualo*
 ki valua minden terhektől megkönnyes- *nepnec*
 bitenenec, hanē csak tómlóket es egyeb *uitele.*
 viznec valo edenyeket kešbitenenec. An- *Vizre*
 nac felette az mezőkön, ſoc ſilig bar- *ualo*
 mokat keréſtete, es azokra minden ſe- *gond*
 le edenyeket fel rakata, de főkeppen ſa *uifſeſe*
 edenyeket, mellyeket az Numidac ka-
 libaiokból hordotac vala ójue. Ez ſe-
 let az közél valo nepeknekis meg hagy-
 tik az király futala vian magokat az Me-
 tellusnac

IV GVRTANAC HADAI

tellusnac meg attac vala, hogy kiki mind
köz zúlóc soc vizet vinne, es arra napot
es helyet rende le hol lennenec ielen az
zal. Eo magais az folyo vizből az bar
mokat meg terhele. Ig reia keşûluen Tha
lahoz indula. Az v tan mikoron oda iu
tot volna, ahova az Numidakat el kûlte
vala, es tabort iartatot es erô sîteret vol
na: oly nağ zapor eşô şakada le nağ hîrte
len, hogy csak azis eleg lôt volna az
nepnec italara. Annac felette eledeleis re
remenşegenel bôueb lôn, mert az Nus
midak (az mint az û magoc meg adafas
ban şoktac az emberec czelekedni) şok
Az had galattyokat valoban meg mutattac va
eşô ui la, De az vitezec az eşô vizet inkab iuak,
zel el es az az dolog nekik nağ batorşagot adot
bet. vala. Mert az bô eşôból azt itilic vala,
hogy reiaioc az Iştennec gondgya vol
na. Masod nap az Iugurtanac velekedese
kiuûl Thalahoz iutanac. Az varosbeliec
kik az helynec nehezşegehez biztanac
vala ily nağ es şokatlâ dologtul meg şed
uê, mind az altal kezdec magokat anny
ual inkab az hadra keşiteni, es vgan azôt
az Romaiakis czelekedni. De az kiraly
iûl

tlluen, hog az Metellus immar mindent
 meg czelekedhetnec, vg mint ki minden
 hadi sersamokat, feguereket, louago- *Az ki*
 kat, helyeket, idoket, es meg az egeb dol- *rally*
 goknac paranczolo termeszetis, seren- *Thala-*
 seguel meg gyozet vala: fiaival es pen- *bolki*
 zenec nagyob resseuel, az varosbol eiel *fut.*
 ki futot vala. Soha az olta fogua eg nap-
 nal, auag eg einel touah nem mulat vala,
 eg helyen, hanem azt tettet vala, mint
 ha valami dologert sietne. De arulastul
 fel vala, mellyet itil vala, hogy gyors- *Az arm*
 saggal el tauoztathatna: Mert affele ta- *las idot*
 naczoc uresssegbol soktanac kesdetni al- *kiuan.*
 kolmatossag adatuan reia. De midon az *Thala-*
 Metellus latta volna, hogy az varosbe- *nac meg*
 liec harczra kesulnenec, az varosis pe- *zallasa.*
 nig, mind czinalassal, mind penig hel-
 lyel eros volna: toltessel es arokkal veue
 korul az varos ko falait. Az vran kesde
 az helynec alkolmatossagaert sanczo-
 kat hanni, es az felet toltett czinalni, es
 tornyokat emeltetuen azokon mind az
 czinalt erossegeket, s mind penig az ben-
 ne valo orizokek oltalmazni. Eze ellen
 az varosbeliekis sietnec, es magokat kefi-
 tic va-

IVGVRTANAC HADAI

Tbala
megue-
teit.

Az pri-
bekec
magos-
kat meg-
ölte.

Leptis
varosa-
nac ol-
talma-
kasa.

tic vala, vğ hog eggiec fel sem hadna sem-
mit hatra dolgaban. Vegezetre az Ro-
maiak soc munkakcal es harczokkal meg
annac elötte el faraduan, 40. nappal az
vtā, hog oda iutottac vala, az varost meg
veuec. De az nyereseger az pribekec
mind el veštettec vala az Romaiac elöt.
Mert minec vianna latic ezek, hog az kő
falat kosokkal verni kezdec, es hog nē iol
volna dolgok: aranyat, ezüstöt, es egyeb
draga marhakat az kiraly hazaban őšue
hordanac, ott borral, es etellel iol lakuan
mind az marhat s-mind az hazat magok
kal eggyüt meg egetec, es az mely elleno
segnec büntetésetül meg gőzetteuen fel-
nec vala, az ű magoc akaratiyabol fia-
zetec meg. De az Thala varasnac meg
veteleuel eggyüt, kőuctec iūuenec az Me-
tellushoz az Leptis varosabolis könyő-
rőguen azon neki, hog oda otalomra vas-
lo nepet es tistartot küldene. Mert ott eg
Hamilcar neuū nemes ember volna, ki
vizša vonasbol vy dolgokra igyekeze-
nec, ki ellen sem az tistuiselők nec, sem
tőruenyek nec ereie semmit nem teberne.
Ezzel hanē sietne, mind az ű elete, s-mind
az ű

az ű hozza tartozok nag vesedelemben
 esnenec. Mert az Leptitanusoc még az lu
 gurtauai kessdet hadnac elein a Bestia ne
 uú polgarmesterhez, es az vtrā vgan Ro
 mabannis kő ueteket küldöttec vala, es ba
 ratfagot es tarsafagot keritec vala túlóc.
 Az olta fogua, minec vtrāna ezt meg nyer
 tec volna, mindenkor iamborul es hiuen
 meg marattac vala az frigben, es Albi
 nusnac, Bestianac, es Metellusnac min
 den paranczolatit sorgalmatoson meg
 czelekettec vala. Azokaert az mit kere
 nec igen könnyen az Metellustul meg
 nyerec. Így küldé az feiedelem ű hoz
 zaioc negy zaslo allya Liguriai gyalog
 sereget, es tistartoul vellec az C. Anni
 us. Ezt az varast az Sidoniusoc raktac,
 kiket hallottunc, hogy eg mas közöt va
 lo haborusagert haíokon ide iöttec vol
 na. Vagyon az az varos ket Syrtis neuú Leptis
 tenger szakadec közöt, kiknec neuókis a uarosa
 zoknak természetekből talaltator. Mert nac he
 ket szakadec vagyon Africa vegeben ter
 meserttel egenló, de nem nagysaggal, kik
 köz zúl az mellyc az föld mellet vagyon,
 magasb, az masic nem annyra magas,
 de ga

IVGVRTANAC HADAI

de garos es ragadalo selueses vizben va
gyon. Mert mikor az tenger neuekedni
es az seluesec mia haborogni kezd: sa
ros földet főuent, és rettenetes kő síkla
kat hanyóúe az hab. Így az helynec sí
ne egyyút az selekkel el változic. Syrtis
seknec az vonastól neueztetnec Góro
gúl. Annac az városnac csak nyelue es
sólafa változot meg az Numidakcal va
lo hazasulafokert, detóruenyec es óltó
zetec többire Sydonbelieknec modgyoc
serent vagyon, mellyec annyeual kón
nyebben tartatnac meg, miuel hogy az
király birodalmatol mezse laknac vala:
Az Leptis város es az lakos Numidia kő
zót nagy pústa helyec vadnac. De mi
uel hogy az Leptitanusfoknac alkolma
sítósaga által, ezekre az tartományokra
itűnec: nem laczik meltatlannac lenni ha
két Carthagobeli emberek nec ieles es em
lekezetre melto czelekedeteket meg írűc
mely dologra minket a hely inte. Az mi
kor az Carthagobeliec többire az egeff
Africat biriac vala: Az Czyrenēbeliek is
hatalmasoc es igen gazdagoc valanac.
Vagyon kőzöttóc mind egy modu ho
mokos

Mi legi
en az
Syrtis.

Hazanc
serete
senec
Bep pel
daia.

mocos meſſő, ſem folyo viz, ſem heg nē
 vala, mely az ű hatarokat meg valaſta-
 na. Mely dolog űket nag es hozſu had
 viſelésre indította vala. Minec vtanna
 mindenic partyabol ſok ſeregec es vizi
 erőc veſtec volna el, es eggye az maſi-
 kat valamenyere el tekitette vala: ſeluen
 azon, hogy mind az győzedelmefeket
 ſ-mind az gőzetteket maſ ellenſeg el ne
 veſtene: fríg altal ily kőteſt teueneć egy
 maſ kőzöt, hog bizonyos napra minde-
 nic feltűl kőueteć iőnenec onnat hazol
 eg maſhoz, es valamely helyen egyben
 találkoznának, ot lenne mindenic vaſoſ
 nác kőz hatara. Chartagobol küldete-
 nec ket Philenus neuű atyafiác, kik nag
 ſietſeggel el menénec. Az Cyrenabelieć
 keſőbbben iaranác. Tunyafagbol lőtté az
 a dolog, auag törteneiből, meg nē tud-
 hattam. De azon az földön az ſel veſ
 ſinten vğ megſokra az vton iárokat tar-
 toztatni, mint ſinten az tengeren. Mert
 mikor az tér es ſouany helyeken az ſel
 veſ az homokot fel veſi, az ſőueny ide-
 ſſoua hanyattatuan ember nec ſemet ſa-
 iat be ſokta tőltetni: Ig ſemec vilagat es
 lara

IVGVRTANAC HADAI

Iatásat el veuen, az vton iarokat meg
 sokta keslelni. Minec vianna az Cyrene
 beliec latic, hog ok valamenyere hatra
 marattac volna, es ezert az kar tetelet
 hon valo büntetéstől felnénec: kezdec az
 Carthagobelieket vadolni, hogy idő előt
 indultac volna el onnan hazul, es az dol
 got fel haborítani, es mindēt inkab akarni
 kezdenec, hogy nem mint győzedelem
 nélkül haza menni. De mikoron az Po
 nusoc egieb io modon valo kőtesnekis
 keşec volnanac allani: Az Cyrenebeliec
 valasztasra valo szabadşagot adanac az
 Carthagobelieknek, hog auagy azoc tes
 mettenénec el eleuennē ott, ahol az ű va
 rosochatarat akarnac lenni, auag okis va
 gyan azon okalat, mēnénec touabā mig
 akarnac. Az Phylenusoc iaualuā ez ve
 gezeit magokat es eleteket hazaioknac
 aiādekul adac, es igr eleuenē el temettetē
 nec. Az Carthagobeliec ott az helyen az
 Philenus neuū attyafiaknac oltarokat es
 melénec, es hōnnis egeb tistessegeketis rē
 delének. De most az dologra vizşa me
 gec. Az Iugurta minec vtāna ā Thala el
 veşrese vtā lata, hog semmi ereie az Metel
 lus el

AZ ROMAIAK ELLEN

66

lú ellen nem lehetne: kevesed magaua ^{Parazt}
 nag pušrakon menuen az Getulusokhoz ^{nepnec}
 iuta, kic vades fene emberec valanac, es ^{hadra}
 még akkor az Romaiaknac neueket ^{uolota}
 sem hallottac vala. Azok között nagy ^{nitafa.}
 sokasagot őšue gyűite es lassan lassan
 rend tartasra zašloc vian valo menes-
 re, es egyeb hadi dolgokra kezde űket
 űoktatni. Annac feleűte az Bocchus ki- ^{Boe}
 ralnac baratit nag aiandekokkal es na- ^{chaskia}
 gyob igiretekkel baratsagaban iuttata, ^{ralynac}
 es azok által űter arra veue, hogy az ^{felta.}
 Romayac ellen hadat tamasztanana. ^{maszta}
 Ezt ezert czelekedheté meg könnyen, ^{sa.}
 mert az Bocchus az hadnac kezdetikor
 kőuetekeket küldöt vala Romaban hogy
 azok által frigyet es baratsagot kerne.
 Mely dolog noha az el kezdet hadra
 igen alkőlmaros vala: mind az által az
 egy nehany űőšueny segről meg vakult ha-
 talmasoc, kik minden tištesseges es tištes-
 segtelen dolgokat penzen űoktac vala el-
 arulni, nem hattac vala veghez vinni.
 Annac etőte penig az Iuguria leanya-
 ts az Bocchushoz ment vala ferhez. De
 ez az űőuetség az Maurusoknal es Numi-
 daknal

IVGVRTANAC HADAI

Pogani daknal igen kiczinnec tartatic vala.
 sok fele Mert kiki mind gazdagfaga herint sok
 seggel feleseget tart, nemellyek tizer, nemellyec
 ualo ha többet, de az kiralyoc annalis többet.
 zassag Igy az ú elmeiec az sokasagtol ideftoua
 menemi vonattatuan eggiker sem tartyac felese
 gúl, hanem mindnyaiaat egy arant valo
 beczülletlensegben tartyac. Azokaert
 mind az két kiraly serege egy helyre giu
 le, az mellyet mind ketten valastottac va
 la. Ott egy masnac meg esküuen, az lu
 gurma az Bocchusnac elmeiect kezde giui
 togatni sauaua, tudni illik hogy az Ro
 maiac fösuensegekben, hamillagot kóuet
 uen mindeneknec közönseges ellensegi
 volnanac: vgyan azon okok volna ne
 kik az Bocchussal, valo hadakozasra,
 mely ú velle, es egyeb nemzetekkel, tud
 ni illik az vralkodasnac kiuanfaga, kiki
 nec minden orsagoc ellensegi volna
 nac. Most ú volna az Romaiaknac el
 lensege, az elót az Carthagobeliec, es az
 Perse kiraly: iouendóben penig men
 nel hatalmasb lenne valaki, annyaural na
 gyob ellensege kezdene nekik lenni. E
 zekkel es egyeb effele sokkal egy mas kó

zót beſelgetuen Cyrtha varoſához in-
 dulanac, miuel hogy az Quintus Metel-
 lus ott tartya vala az nyereſeget, foglio-
 kat, es tabori eſzközöket. Mert az Iugur-
 ta azt itüli vala, auagy hog az varoſt meg-
 veuen haſnot czelekednec azzal: auagy
 penig ha az Romai feyedelem az öueit
 meg ſegítene, vellec meg harczolnanac.
 Mert ez rauaſ ember csak azért ſiet va-
 la, hogy az Bocchus bekeſſeget meg ha-
 borithatna, hog az keſedelem mia egeb-
 re ne kezdene igiekezni, hanem csak had-
 ra. Az Mitellus mikoron az kiraly tar-
 ſaſagat meg erte, kezde nem vakmerő-
 keppen, ſem az mint az Iugurta meggiő-
 zeſe vtan ſokot vala czelekedni, minde-
 nőt harczot adni, hanem az Cyrthatul
 mezeſe taborat ſanczalkörnyül veuen
 az kiralyokat varyavala, iobnac itiluen
 lenni, hogy az Maurusokkal meg iſmer-
 keduen (mint hogy az az ellenſeg vyon-
 nan iut vala reia) az még leg haſnosbnac
 itilne, harczot adhatna nekic. Azonban
 Romabol leuel által bizonioſſa lön, hog
 Numidiat birodalmul Mariusra biztat-
 volna, mert még annac előtte, meg ertet-
 te vala, adatika

IAGVRTANAC HADAI

te vala, hogy polgarmesterre tóttet vol-
 Metel. na. Mely hirekcel feletteb el busuluan,
 bus busu hogy nem mint az tisztelleg engedne, sem
 lasa. sida stól magat, sem illetlen sokiól nyelo
 uét meg nem tartoztathattya vala, es ho-
 lot egeb dolgokbā íeles éber volna, ezt
 az banatot igen nehezen senuedheti va-
 la, Mely dolgot nemellyec keuclysegnee
 magaraz zac vala, nemellyec azt íulic va-
 la, hogy íllyen íeles éber azon boz sone
 kodnec, hog az kéz gyózedelem kezéből
 ki vetetnec. Mi elegge ennec vegere men-
 tunc, hog ű inkab bākodot az Marius elő-
 menetelín, hogy nem mint az ű rayra tót
 boz sū tételen, es hogy nem oly nehezen
 senuette, hogy az birodalom ő tólle el-
 vetetet, mint hogy Mariusra bizattatott.
 80 Azokaert attól az busulástól bantate-
 uan, annac felette mert bolondsa-
 nac laczik vala, hogy ha mas ember
 dolgot az ű maga veszedelmecel vinne
 veghez: kóuetcket küldé Rocchushoz
 keruen ezen, hogy oknelkül ne lenne
 ellensege az Romayaknac. Nagy ala-
 kolmatossaga volna ű neki az Romayak-
 kal valo tarsasagra es baratsagra, mely
 ű neki

ű neki az hadnak iob lenne. Es iollehe
 gazdagagaban biznec: mind az ala-
 tal nem kellene neki bizonyosokon. Kön-
 nyű volna hadat indítani: de igen ne. Had in-
 hez le czendésíteni. Nem azon egyem-
 bernec hatalmaban volna az hadnac e-
 ley es vege. Szabad volna hadhoz ke-
 deni akar mi tunya embernekis: de az
 hadat senki le nem tehetne, hanem csak
 mikor az győzedelmesec akarnac. A-
 zokaert viselne gondot magara es or-
 sagara, se penig az ű bekelességeul viraga-
 zo allapattyat, az Iugurta meg hanyatlot
 dolgaiual őšue ne elegitene. Ezekre az
 kiraly eleg czendesen felele, hogy az be-
 kesseget őis kiuanna, de az Iugurta nyo-
 morusagat űanna: ha ű nekis szabad léne
 bekessegre haylani: mindē dolgokrol egy-
 mas kőst meg alkhatnanac. Visontag az
 Metellus az Bocchus kiuanfaga ellen kő-
 ueteket küldē. Az Bocchus nemelyle-
 ket az izenertben iaual vala, nemelyleket
 meg vét vala. Így gaykron egy mashoz
 kőueteket küldőzuen az idő mulic vala
 es az mint az METELLVS kiuan-
 nya vala az hadis eppen marad vala.

IVGVRTANAC HADAI

24 De az Marius az kőz nepnec nag buza
 gosagaua! polgarmesterre tetetuen, mi
 nec vtanna neki az orſag nepe Numidi
 Nemes at birodalmul ada, meg annac elötte bo
 rend ſonkoduan az nemes rendre, akcor ſoka
 gyűlö- kal inkab keſde raioe fenekedni. Neha
 löienec ſemely ſerent, neha az egeſ nemes ren
 peldaia det bozſuual illeri vala. Szokta vala ga
 kran mondani, hog ū az polgarmesterſe
 get az nemeſlegnec vg mint gözedelme
 ból nyerte volna. Ez mellet egyeb maga
 magaſtalafara valo dolgokatis, es mela
 lyeken azok buſulhatnanac mind ollya
 kat ſol vala. Azonban valamely dolgot
 io had- az hadra keuantatnac vala, azokra fő
 nadinac gondgya vala. Az mi heya az legio ſere
 hadra geknec vala, annac kitöltet et es egyeb ſe
 ualoke- gitſegetis ker vala külfő nemzetſegekröl,
 ſületi. kiralyokrul, es friges tarſokrul. Annac
 felette, Olaſ orſagbol hol mi vitez em
 ber talaltatic vala, magahoz hi vala, kik
 közzül többire mindeniket, ū magaua
 valo hadakozasban, hiruel penig keue
 ſet eſnert vala, es még azokatis, kie az
 hadakozasnac veget vetettec vala, kere
 ſeuel velle egyyüt el viſi vala. Az ta

nacziſ,

naczis, noha útét nem szereti vala: mind
 az által semmi dologban ellene szállani
 nem mer vala. Azokaert az had fogya-
 kozasanac betöltésére való nepetis óró-
 mest rendelte vala, Mert azt veli vala
 az tanacz, hogy az kőfeg az hadako-
 zást meg vnuan az Marius auagy az
 hadakozásban való io modgyat, auagy
 az kőfeg io akarattat el vejtene. De
 ezt az dolgot hejaban remenlec felőlle.
 Annra nag keuanfag iutor vala többire
 mindenekre, hog az Mariussal el menne-
 nec. Mert kiki mind azt remenli vala ma-
 gaban, hogy ű az nyefeggel meg gaze-
 dagodnec, es győzedelemmel iőne haza-
 hoz. Az Mariusis nem keuelle indította
 vala fel őket io sőuauat. Mert minec utan
 na mindeneket meg niervé az tanacztul,
 valamellyeket keuant vala, nepet akarna
 gyűíteni; intesnec okaert es egšerš mind
 az nemes rendnec (az mint sőokot vala
 czelekedni) bozšontafaertis az oršag
 nepet egšben hiuan, illyen módon sőola: Az Ma-
 Tudom azt oršagbeli vrain, hog ső- riusnac
 kan nem azon mešeršegekkel keric tullenemesec
 tec az birodalmat, es minec vtanna az ellő ualo
meg oratiois

IVGVRTANAC HADAI

meg nyeric, nem azonnal szoktat vis
felni. Először serenyec, alazatosoc, es
meretekletesecc szoktat lenni: az vitan tu
nyauul es keuelyül elnec. De ennekem
külömben laczic, hog kellyen czelekedo
nem. Mert menyueul nagyobb az orszag
az polgarmestersegnet, auag itiló biro
sagnal: annyal nagob forgalmatosaga
gal kefarra gondot viselni, hog ne mint
ezeket az rizteket keuani. Tudom is mely
nagy dolgot visellyec magamō az ti io te
temenyetek alatt. Hadra keşulni es azzal
eggut orszag kenczet kemelleni, azokat
hadbā kenşeriteni, kiket meg bantani ne
akarnak, hōn es kiuul mindenekre gon
dot viselni, es ezeket irigoc, ellenod ias
rok es partosoc ellen czelekedned, nehe
zeb, hog ne mint valaki meg gondolható
na. Annac felette ha egyebec valamiben
meg esnec: regi nemellegec, eleieknek vis
tezsegec, rokonoknak, es fogoroknak
gazdagfaga, fok hozzac tartozoknak ol
talma, mind ezec, nagy segitsegekre vanac
ennekē minden remenségem magambā
vagon mellyet şükseg, hog iofagos cze
lekedettel es aratlanfaggal oltalmazzac
Mert

Mert egyéb dolgoc erőtlene, Ertem pe-
 nig hogy mindeneknec semec ream fige-
 gestenne, es hogy az io es igaz embe-
 rek nekem iot akarnac, miuet hogy az
 en io teremnyem az országhoz napon-
 kent öregbednec, de az nemesség csak
 alkalmatossagot keres mikeppen el vessé-
 hessen. Mennel inkább kel ennekem ara-
 ra igyekeznem hogy ti se csalattastatoc-
 meg az ú remenyegec se mehessen vege-
 hez. Vgy eltem még eddig gyermeke-
 segemtől fogva, hogy minden munkaka-
 ra, es veszedelmekre magamat reia boka-
 tattam. Az mely dolgokat az-tien hoz-
 zam valo io teremnyetek elöt ingyen
 czelekedem vala, hogy azokat iutalmam-
 nac el vétele vtan el hadnam esemben
 sincz. Nehez azoknac mereteletesen
 elniec az tiét viselesekben, k k tiét ke-
 uanasert iamboroknac tetetik mago-
 kat. En bennem, ki tellyes eitemben
 magamat io erkölcsökben foglaltam, az
 czelekedet bokasombol immar termec-
 sette valic. Azt vegezete, hogy lu-
 gurtauat hadat viselnec. Mely dolgoc
 az nemesség igen, nehezen benuede.

Kirá.

IVGVRTANAC HADAI

Kerlec gondollyatoc meg magatokban,
 hogy ha iob volna ezt meg változtatni?
 Azerte hogy az nemes rend közzül erre
 auagy hasonlo dologra valakit küldes-
 netec, ki regt nemzetből volna, czimeres
 leuelekkel bőuőlkődnec, de hadban so-
 ha nem volt volna? En hiszem azért kel-
 lene illyet küldeni, hogy illyen nagy do-
 logban tudatlan leuen, fellyen, retteg-
 yen, siessen, es az köz nép közzül maga-
 melle valakit valazson, ki űtet az ű tistis-
 bē oktassa? Többire mindēkor ig szokot
 lenni, hogy az kit tū feyedelmē tőttetec,
 mas fejedelmet keressen maganac. De en
 tudoc oly modnelkül valo embereketis
 közzüllőc, kic hadnagysagra valo valas-
 tasoc vtan kezdtēc eleinknec viselt dol-
 gait, es az Görögők nec hadakozasrol yr-
 konyueket oluafni. Mert hadakat visel-
 ni időuel vtolsob, valosaggal elsőb, hogy
 nem mint io had viselőue lenni. Hason-
 lizatoc őűue engemet, io vrain, ki köz
 rendből vőttem magamat fel. Az neme-
 sek nec keuelysegeuel. Az mellyeket űk
 szokrac hallani es oluafni, azoknac na-
 g iob reűet en lattam es vgan benneis for-
 gottam

gottam. Az mellyeket űk könyböltanul-
 nac, en azokat uitezkedeseimmel tanul-
 tam. Tű magatoc itillyetec meg, hogy
 ha az czelekedetet kelle nagiobnac be-
 czűlleni hogy nem mint az beűedeket.
 Eoc az en nētelensegemet vtallyac meg:
 en az ő tunyasagokat. Ennekem űeginy
 rendem: ő nekic gyalazatos dolgoc vet-
 tetnec űemekre. Iolleh en tudom, hog
 minden emberec egy kōzōnseges terme-
 űetbōl vadnac. Mīnd az által mennel
 valaki iob vitez es iamborb estudosb,
 annyeual nemesb. De hogy ha most az
 Albinus auagy Bestia attyatol megkerd-
 hetnetec, hogy ha engemet akartac vol-
 nae inkab, hogy fiok lōttem volna hogy
 nem mint azokat: mit itiltec, hogy felel-
 nenec, hanem hogy io fiakat akarnanac?
 Hogy ha engemet meltan vtalnac meg,
 bizony az ű eleiekertis hasonlo keppen
 meg vtallyac. Mert azoknakis nemesse-
 gec mint űinten ennekem ioűagos czele-
 kedetekbōl vōt eredetet. Irigylic az en
 tīstelleségemet? Hāt irigyellyec munka-
 mat, artatlanfagomat, es vesēdelmemer-
 tīs, mert ezec által nyertem en az tīstesse-
 get.

Az nea
 messze,
 nec ere-
 deti.

IVGVRTANAC HADAI

get. De az keuely fel fuualkodot embe-
rek vg elnec mint ha az túletet adot ti-
teket meg vrtalnac: vg keuannya-
c pe-
nig azokat, mint ha tiztelegessen el-
volna. De bizonyara meg czalatko-
nac azoc, kik ilyen eg mással ellenkő-
dolgot eg szerf-mind kiuannac min-
mü az gyönyörűség es iofagos czeleke-
detnec iutalma. Még mikor az kő-
elöt, auag az tanaczban űolnakis, többi-
re minden űauokban az ű eleieket ma-
gaűtallyac. Azt velic, hogy az ű eleieke-
nec vífelt dolgait űamlalगतuán neueze-
tősbet leűnec, mely dolog vízűa vagon.
Mert menyuel híresb azoknac eleiőc, a-
nyual gyalazatosb ezeknec tunyafagoc.
Mert bizony az dolog ebben vagyon.
Az előb való embereknec diczireti vg
mint űőuetnekül vagyon az marade-
koknal. Mert azoknac sem io, sem go-
noű czelekedeteket nem hadgya titok-
ban lenni. Effőle eleimnec dicziretiuel
en nem bőuőlkodőm, Hanem en, (mely
dolog vgyan fokcal dicziretesbis) az
en magam vífelt dolgait űamlalगतha-
tom. De itőlyetec meg, mely hamisac
legye

legyenec ők. Az miuel ők egyebeknec
embersegekből diczekednec, azt enne-
kem az en magamebol meg nem enge-
dic. En hiszem a zert, hogy czimeres leue-
leim ninczenec, es hog nem regen szerzet *Vy ne*
nemessegem vagyon, mellyet bizony di. *messeg.*
cziretesb magad által szerzeni, hog nem
mint eleidtől marattat meg galazni. Tu-
dó bizonyyal, hog ha most meg a karna-
nac felelni ennekem, eleg ékös es mester-
seges oratiót mondananac. De az ti en
hozzam való is tetemenyereken, holot
mindenút engemet es titóket sáldalmaz-
zanac, nem akaram ezt el halgatni, hogy
valaki az en emberseget gonosz lelki
esmeretnec ne itilne. Mert engemet az
en itiletem szerent senkinec sáua meg né-
serthet. Mert ha valaki ream sál, sáka-
seg hogy igazat sállyon. Az hamis sá-
dalmat, az en eletem es erkölcsöm meg-
gyózi. De miuel hogy az titanaczitoc
sáldalmaztatnac, hogy en ream az sál tiz-
tet és az leg nagyob dolgot biztatoc:
igen meg gondollyatoc magatokbá, hog
ha meg kellyene tú nektec ezt bannotoc.
Nem

Vitezi
kerke-
desec.

Nem mutogathatom en bizoniságul
czimeres leueleimer, triumfatafimat es
az en eleimnec polgarmestersegeket, de
ha az dolog keuannya, kopiakat, záslo-
kat, bonczokokat, es egyeb hadi aiande-
kokat, annac felette arczul vót sebhelye-
ket mutathatoc az en testemen. Eze az
en czimeres leueleim, ez az en nemesse-
gem, nem eleimtúl marat, mint az ő ne-
kic, hanem mellyet en sok munkammal
es veszedelmimmel szerzetté. Nem tudok
ennek esen bolani. Mert en az keuesnec
bóczüllóm. Az embersege elegge meg mu-
tattyá magát. Eo nekic hűkfe az mester-
seges oratio, hog ázzal az úrúczéleked-
teket el takarhassat. Né tanultram en Gó-
rógul. Mert nem akartam otlyat tanolni,
mely még azoknak is, az kik arra mast ra-
nitottac, semmit az iam bor sagra né has-
nált. De azokra az dolgokra tanittattá
en, mellyec az orágnac igen hasznosoc,
tudni illic ellen seget vagni, hadat igaz-
gatni, semmitül nem felni, hanem ez az
gőgőz hirtül, selet es nyarat eg arant ben-
uedni, akar mi porba ony el halni, eg se-
f-mind hűkfeget es munkat el benuedni.
Ezeko

Ezekkel az tanulságokkal intem en az
vitezeket. Nem vgy fogom en őket is-
gazgatni, hogy magamat gazdagon tar-
czam, őket szűkölköztetsem: sem az en di-
czireremet nē fordítom nekik munkái-
kra. Ez volna az hasznos es szabad ország
hoz illendő birodalom. Mert hōg ha te gō-
nyorúságre eluen az alattad való sereget
halállal kenyszerítē valamire, az nem fele-
delemseghez, hanem kegyetlen vralko-
dashoz illik. Ezeket es egyéb cseleket,
mellyeket az előelő samlalec az mi ele-
ink cselekeduen mind magokat s mind
országunkat nevezetesse tőltet. Mellyek-
hez az nemeseb bízuan, holot ok kilomb
erkölcszűvec legene azoktól, mégis min-
ket, kik azokat kővettyűk, meg vtainac,
es minden tisteket vgy kiuannac tölletet
mint ha nem kinec kinec érdeme szerint,
hanem adossag gyanant kellene adno-
toc. De az keuely emberc igē meg cza-
lakoznac. Az ű elyec mindenket va-
lami lehet vala, rayok hattac, tudni
illik gazdagságokat, czimeres leueleket,
io emlekezeteket. De az iossagos cze-
lekedetet nem hattac, es vgyan nemis
K hagy-

IAGVRTANAC HADAI

Aziam hagyhattac. Mert az tókellerteseget,
borfag senki sem el nem a yandekozhattya mas
nem ad- nac, sem mastul el nem veheti. Azt mon
hato se gyacuk hogy sobrac vagyoc, es semmi
ueheto. emberseget nem tudoc, ezert, mert sem
 lakodalmat en frissen nem tudoc szerze
sobrak ni, sem elotte n iadczo bolondom,
sag. sem dragab sakaczom az en magam ma
 ioranal ninczen, mellyen en oromest meg
 vallok. Mert az en atyamtól es egyeb
 iambor emberektől en vgy hallottam,
 hogy az frisseg az az szony emberekhez,
 az munka penig az ferfiakhoz illik: hog
 minden fő ember nec töb dicziretinec
 kellyön lenni, hogy nem mint gazdag
 saganac, es hogy az fegyvert kellyön
 ekefegnec tartani, nem egeb esközőket.
 Azokaert, am az miben gyönyörköd
 nec, es az mit oly igen bő zúl nec min
 denkor azt czelekedgyec, buyalkodgya
 nac es tobzodgyanac: az mibé iffiusago
 kat mulattac, venlegeket is abbā helyne
 tesse, tobzoduā, es hasoknac es testekbē
 valo leg vndogb tagioknac szolgaluan.
 Az vereteket, az port, es egyeb effeleket
 minékünk hadgyanac, kik nec azok
 még

még az vendégsegnelis gyönyörűsege-
 bek. De nem czelekedic. Mert mince
 vanna ez vndoc emberc vndoc vet-
 kekkel magokat meg ruditottac, az ioktol
 akaryac el venni az ú iutalmokat. Így
 az buiasag es tunyasag igen nagy két
 verkec, azoknac kie czelekedic semmit
 nem artnac, (melynec nem vgy kellene
 lenni) ha nem az orſagnac vadnac ve-
 ſedelmere. Most, miuel hog ō nekic az
 menyere az en erkölcsöm nem az ú roſ
 voltoc engede, meg feleléc: Immar ró-
 uideden ſoloc az orſag allapattyarolis,
 leg előſőr az Numidia orſagrol io re-
 menſegbē legyetec. Mert ámenemű dol-
 goc ekkedig az Iugurtat otalmaſtac,
 mind azoknac elir vottétec, tudni illik á
 ſóſuenſegnec, tudatlanſagnac, es keuely-
 ſegnec. Annac felette vagyon ott oly ne-
 petec mely az helyhez immar valtig hoz-
 za ſokot, de mind az által ſeremb, hogy
 nem mint bodogb. Mert annac nag re-
 ſe az hadnagyoknac ſóſuenſege auagy
 vakmerőſege mia el veſet. Azokaert ti
 kiknec még had viſeleſre valo idótóc va-
 gon en veſe eggút iſekezeſec az orſagra

IVGVRTANAC HADAI

gondot viselni, es senki kózzúletec egye-
 bek nyomorusagara auag az feiedelmek
 neckeuelysegere nezue meg ne ijedgen.
 En magam az seregben es az harczon
 egyserf-mind tanaczadotoc es vezede-
 metóknec tarfa lešec, en magamat es titó-
 ket minden dologbá egyarant tartlac es
 oltalmazlac. Es bizonyara, Isten se-
 gitsegeból, minden dologoc kešen vad-
 nac, tudni illic, az gyó zedelem, nyereseg,
 es dicziret. Mellyec ha ketsegesec auagy
 tauol volnanakis: mind az által megis
 minden io emberekhez ez illenec, hogy
 oršagunkat segittenóc. Mert senki tu-
 nyasag által halhatatlanna nem lórt, es eg-
 atya sem keuanta azt, hogy az ű fia in-
 kab lennéne örókce valoc, hogy nem
 mint iamborul es tištessegesen vinnec
 által eleteket. Tóbbet šollanec, oršagbe-
 li vraim, hog ha ez felelmefóknec bator-
 sagot šerezhetne az šó. Mert azt velem,
 hog az serenyeknec eleg ez mondasban.
 86 Illyen oratiot monduan az Marius, mi-
 nec vranna lata, hog az kóšseg elmeie fel-
 geriedet volna: Nag hamar saggal élettel,
 soldra valo penzel, feguerrel, es hadra
 valo šúkšeges dolgokkal hatokat terhe-

le. Ezekcel az Aulus Manlius küldé el
hadnagyul. Eo maga azonban neper
gyúit vala, nem regi szokas szerent, hanem
az mint kinec kinec keuanfaga uala, több
bire mind feickön marattakat. Nemel-
liec azt mondga, hog ezt azért czeleket
te volna az Marius, hog tistessegbelieket
nem talalt volna. Nemellyec penig azért
hog tistesseget nyerne abbol maganac,
miuel hogy affele emberektul magastal-
tatot vala u annyra, es hog hatalom kere-
só ember nec az szokolkódóc volnanac
alkolmatosbac, kik nec sem az u magoc
dolgaira (mellyec vgan ninczenec) sem-
mi gondgyoc ninczen, es mindenec va-
lamiból hasznoc lehet, tistessegesek nec
laczanac. Az okaert az Marius valame-
nyre többed magaua, hog nem mint az
tanacz vegezte vala, Africaban menuen
eg nehany nap muluan Vticaban mene.
Az előbbi neper az P. Rutilius, ki Metel-
lus hadnaggya vala kezehez ada. Mert az
Metellus az u velle valo sembe letelt el ta-
uoztatta vala, hog ne latna azokat, mel-
lyeket még haluannis nem benuedheter
vala el. De az Marius be tellyesituen

IVGVRTANAC HADAI

Mint
kellyen
azba
datba
torfaga
raßoka
atni.

az legioknac es egyeb segitsegre küle
dör seregeknek samat, termet es pra
dual teli meßöre mene. Ott minden
nyeresegett az vitezeknek engede. Az
vtan oly Castelyokra es varosokra ute
mellyec sem termeßettel sem neppel nem
igen erőßec valanac, es sok helyen har
czol vala, de czak igen lagyan. Azoba az
vy katonac felelemnelkül ßoknac vala
az viadalhoz, nezik vala, hogy az futoc
üzettetenec auagy vagattatnanac, hog
mennel inkább ki ki mind vitezkednek,
annyeul batorfagosb volna, hog az ßa
badfagok, hazaioc, ßulciec es mind egeb
dolgoc fegyuerrel oltalmaztatnanac,
es az dicziret es gazdagfagis az által
kerestetnec. Így röuid údon mind az
vy es mind az regi nép özüe ßokek es
mindeniknek emberkedese egenlöuetec.
De az kiralyok minek vtanna az
Mariusnac iöuetelét meg ertec, kilomb
seregekben nehez helyekre mené
nec. Igteczet vala az Iugurtanac, ki az
remenli vala, hog az el ßelledet ellenfe
gre nagyobb io ßerenczeuel üthetnéne
az Romaiac es az mint egyeb embere
kis ßoka

kis soktak lenni az felelem el távozuán
 batrabban és tünnyebben lennének. Az ő-
 ban az Metellus Romában iutuan remé- *Metella*
 sege kiűl örömmel és nag' tisztességgel *lusnac*
 fogattaték. Mind az kősségnek, s-mind *tiztes*
 penig az tanaczbelieknek, minéc vitan- *seges*
 na az irigységelműek, egy arant kedve- *Romaz*
 ben vala. De az Marius terenyen és eke- *ban uan*
 sen kezdé mind az ű hozzá tartozokra, *lo mene*
 s-mind penig az ellenségre ég arant vi-
 gázni, és értéközni, miczoda io auag go-
 nos állapotja volna mind az két felnek. *Feiedela*
 Azonban az királyoc vrait kimletti vala, *meknek*
 és az ű tanaczoknak és kősségnek eleit igé- *kimlete*
 kezie vala venni. Semmi restseget az ű se-
 maga táborában, sem bátorságot az el-
 lenségnél nem hág vala. Azokaert mind
 az Gerulosokat s-mind az Iugurtat, kik
 az Romaiak frígés tarsokat rabollyac
 vala, gyakorta vtokban megútuen meg-
 verte uala, és ű magatis az kirali Cyta
 varosatul nem mezse fegyverciűl meg-
 fosztotta uala. Mely dolgokat minéc va-
 tanna lata, hogy csak dicziretséec uol-
 nanac, de az hadnac ueghez uitelere
 nem haznalnanac: uegeze azt, hogy az o-

IVGVRTANAC HADAI

kat az varosokat kerulne meg egyyene-
kent, mellyec neppel es helyel az ellen-
segnec hasznosoc, o neki artalmasoc vol-
nanac: itiluen azt, hogy auagy varosit
vestene el az lugurta, ha azt meg engede-
ne, auagy megharczolna. Mert az Boc-
chus gyakorta kuldöt volna u hozza kö-
veteket ielentuen, hogy u az Romaiac
baratsagat kiuanna. Azert u tolle sem-
mit ne felne. Tetteye ezt az Bocchus
ezert, hogy remenség kiül könnyebben
reya üthessen, auagy alhatatlanfagbol
fokta legyen az bekesseget es hadat valo
tosztatni: nem bizonyos. De az Marius
az mint vegezte vala, varosokra es cas-
tel yokra üt vala, es nemellyeket erőuel,
nemellyeket felélemmel, auagy iutalom-
nac igiretiuel az ellensegtől el hayt vala.
Es leg először lassabban czelekedic va-
la, itiluen hogy az lugurta az u hozza
tartazoinac otalmaert még kezében iuta-
na. De midön meg erte, hogy u mezse
volna onnan, es egyeb dolgokra viselne
gondot: ideyenec teczek lenni, hogyna-
gyob es nehezeb dolgokhoz kezdene.
Vala az kyeilen pusztasag közöt egy nag-
es crös

es erős Capſa neuú varos, mellyet mon-
gyak vala, hogy Lybis Hercules rakot
volna. Annac az varosnac lakoi ſabado-
ſok valanac az Iugurtanal, lagyā biratata-
nac vala tülle, es azért igē fő hiuejſ vala
nac, meg erőſſitetué az ellenſeg ellen nē
csak kő falokkal, hadi ſerſamokual, es
neppel, hanem leg nagyobbban az helyek
nec nehez voltaualis. Mert az kőzél va-
lo varosoc kiuúl, egeb kőrűl valo helyec
mind puſtac, kyetlenec, viznelkül va-
loc es kigyokkal beuólkódóc valanac,
mellyeknek kegyetlenſegec az eledel nec
ſűk voltaiert, nagyob vala, az mint e-
gyeb vadaknakis ſokot lenni. Annac fe-
lette az kigyoknak ū magokbannis ve-
ſedelmes termeſetec, ſomiuſaggal inkab-
fel geried hog nem mint egeb dologgal.
Ennec az varosnac meg veueſenec nag-
keuanſaga iutot vala az Mariuſra mind
az hadnac haſznaert, mind penig à dolog-
nac nehez voltaert. Az Metelluſis à Tha-
la varoſat nagy dicziretiuel vőtte vala
meg, melynec allafa es erőſſegeis nem kő-
lombē vala. Czak hog Thalanai nē mez-
ſe az kőfaloktol egy nehany forraſoc va-
lanac.

IV GYRTANAC HADAI

Ianac. Az Capsabelieknek pedig az varo
 son belől csak eg forrasoc vala, a kiüül
 többire mind eső vizzel elnec vala. Azt
 az Somiusagot mind orf-mind az eges
 Africaban, mely az tengertül mezse leuē
 kietlemb vala annysual könnyebbē sen
 Az Numidac vadhussal es teyel elnec vala, sem
 midak. for, sem egeb etőkben valo gőniúrúsgot
 nae mer tekletes nem keresnec vala. Az étel es ital ű nekic
 eletec. ehseg es Somiusag ellen szolgál vala, nem
 negedsegekre es tobzodásokra. Azoka
 90 ert az Marius minden dolgokat meg kē
 letuen, es az mint itilem. Istenben bizuā
 isten. ag mert enny veszedelmec ellē eleg tanacza
 gya az magatul nē lehet vala: Mert immar buza
 győze. ban valo sū ksegis kesergeti uala űtet, mi
 delmet. uel hog az Numidac inkább igkekez nec. a
 barōnac raplalatara, hog nē mint buza
 vetesre, es valami az estendóbē lōt vala,
 az kiraly ha gasabol erős helyekre horda
 tot vala. Az mező pedig akkor az időben
 szaraz es vetemenieknélkül. Mert az nyar
 nac ez az dolog vege fele vala immar.
 Mind az által az mint lehet e leg esesen
 kefite nepet. Az barmokat, mellyeket az
 elōt

előt való napokon kapdostac vala, az se
 gitsegre iót louagokra biza, hog előttőc
 haitanac. Az Aulus Manlius hadnagat va
 logator gyalog sereggel Laris varosahoz
 küldé, (à hol az soldot es elctet hatta va
 la) es ielente, hog úis keues nappal az urā
 rabolua oda menne. Ig az ű iégekezeti el
 titkoluan az Tarra folyo vizhez indula.
 Az űban az vton minden nap az barmot
 szadoc kent es zablok aliya kent egarāt
 az nepnec oštotta vala, es az bōi űkl űl
 tōmlōket czinaltat vala. Ig az buzanac
 űkfeg voltatis enyhiti uala, es mindenek
 nec tudasa kiuul oly dolgokat kebit vala,
 mellyec az utan hasznosoc lennence. Ha
 tod napra, hog az folyo vizhez iutanac,
 santalan tōmlōt czinaltata. Ot az tabert
 valamenyere meg erőfittē, paranczola
 hog az nep ennék es az nap nyugottal
 eggyūt az vtra kešec lennence, vg hog
 minden terheket el hanyuan czac vizzel
 terhel nec meg mind magokat smind bar
 mokat. Az vtan mihelyen ideie lōn, az ta
 borbol kiindula, es egész cycl menuē vir
 rattara meg šalla. Az űi czelokede masod
 cyclis. Harmadic cycl sokcal nap kelet
 előt

Az had
 nac puš
 tan ualo
 uitele.

Az had
 nac etee
 lere es
 italara
 ualo
 gond űs
 seleso.

Szominu
 sag ellē
 ualo ke
 šūter.

Mrlega
 segben
 had űia
 uesucc
 modgia

IV G V R T A N A C H A D A I

Előt iura eg halmos helyre, mely Capfa
 tul ket mely földnel mezse né igen vala.
 Ot mēnel alattomban lehere az eges had
 dal magat meg vonuan titkon el napla.
 De midōn meg virrada, es az Numidak
 semmit ellensegűl nem feluen, soka az
 varosból ki iōuenec: nag hertelen hagy,
 nyēmeg hog az eges louag sereg, es azzal eggūt
 valogator gyors gyalogoc Capfahoz liet
 nēnec, es ott az kapukat meg allanac. Az
 vran ū magais nag gyorsan vtannoc ino
 dula, es az neper rablani nem hagy. Mela
 lyeket midōn az varosbeliec meg ertes
 nec: az hirtelenseg, es nagy felelem es
 remenseg kiűl ualo nyaualia, annac
 felette az varasbelieknec ki rekes
 aot nagyob reše, mely immar az ellen
 seg hatalmaban vala, arra kenherittec ū
 ket, hog magokat meg adnac. Ig az va
 ros meg gyuitatec, minden feguer fog
 hato. Numidac meg oletenec, az rōbbi
 kotya veryere hanyattatanac, az nyere
 seg az vitezeknec ostratec. Ez az hadi
 galsag ellen lōt dolog, nem az Marius
 fōsuensegéből, auag verkeből lōn, hanem
 hog az a hely az Iugurtanac alkotatos,
 az Roa

Az ma
 roc meg
 adokat
 bantani
 nem kel

az Romaiaknac hozza menesre nezue
alkalmatlan vala, az nepeis alhatatlan, es
hiteetlen vala, mely sem io tetemennyel
sem felelemmel az húsegben nem tartat-
hatic vala. Mincc vtanna illyen nag dol-
gor az Marius, nepenec kara nélkül veg-
hez vin: iollehet az előttis nagy es hires
vala: de az vtan sokkal nagyobnac es hi-
rősbnecc kezdetec tartatni: valamit vake-
merőn vegezet vala, mindent az ű em-
kedesenec tulaidonitnac vala. Az ne-
pis, mellyet embersegeffen igazgat va-
la, az gazdagokkal egyyűt égig magas-
tallyac vala az Mariust. Az Numidac
penig inkább felnec vala túlle, hogy nem
mint halando embertűl. Vegezetre mind
az ű frigés tarsai, s-mind ellensegi azt
hisic vala felőlle, hogy Isteni elme volna
nala, auagy Isteni akaratbol czeleked-
nec mindeneket. De az Marius mikor-
on az áserencze iol solgalt volna, töb-
varosokrais mene, es azok közzűl egy-
nehanyat az Numidac ellen meg vőn.
Az többbit, mellyek az Capsabelieknecc
vesedelmekre nezue pusztan hagyatrac
vala, mind meg égete. Ig minden helyec
sirással

IVGVRTANAC HADAI

firaſtal es ember öldöklettel be telene-
 Vegezre ſok helyeket meg veuen több
 bire mind nepeneć vérontaſanekül, maſ
 dologhoz kezdé, mely nē oly kemény va-
 la mint az Capſabeliekkel való, de mind
 az által nem keuesbe nehez vala. Mert
 nem meze az Mulucha neuű folyó víz
 tól (az mely az Iugurta es Bocchus or-
 ſagat eg maſtul el ſakaſrya vala) terhe-
 lyen vala eg nag kőſiclaboligen igen ma-
 gas allo heg kin eg iokora Caſtely vala,
 melynec czac eg vta vala. Mert termeſet
 ſerint, mint ha mondan czinaltac volna,
 vg minden felől meredec vala. Mely he-
 lyet az Marius, miuel hog az kiraly kēze
 ott vala, minden ereieuel akar uala meg-
 venni. De az a dolog történetből eſec in-
 kab iol, hogy nem mint tanaczbol. Mert
 az Caſtelyban mind nep, mind hadi ſere-
 ſamok, buza, es forras viz bőű vala, az
 helyſtölteſekre, tornyokra, es egyeb hadi
 viuaſokra alkolmatlan vala. Az Caſtely-
 ban leuőkneć vtok igen ſoros, es mind
 felől meredec vala, ſanczot akar mine-
 mü nagy veſedelemmelis alaia heiaiban
 vetnec vala. Mert midőn az ſanczokat
 vala

Maga
 kőſik-
 lan leu-
 uarnac
 uiuaſa.

valamenyre keztec vala vinni, rúzzel
 auagy kőuekcel az varosbeliec el ron-
 tyac vala. Az vitezec sem az töltes elöt
 meg nem alhatnac vala az helynec nehez
 volta mia sem az sanczoc közöt vešede-
 lemnelkül nem forgothatnac vala. Men-
 nel közzülöt iob vitezec valanac, annal
 inkább mind azoc vešnec es sebesülnee
 vala, az többi el retten vala. De az Ma-
 rius toc napig munkaiat heiaban mu-
 latuan nag busulással gondolkodic va-
 la magaban, felben hadnaie az el kezdet
 dolgot, miud hog heiaban valo volna,
 auagy šerenczet uarna, mely ű neki gya-
 kran kedue šerint šolgalt vala. Mellyec-
 ket mikoron sok nap toc eyd nagy bu-
 sulással forgatna šűueben, törtenetből
 eg Ligus neuú kőz katonaki az fegitse-
 gre töltec közzül ualo vala, az raborbol
 vizre menuen nem mez še az Castely ol-
 dalatul, mely az harczoloknac hatoc me-
 get vala lata valami czigakat, hogy az kő-
 šiklak közöt mazkalnanac, kik közzül
 midön egynehan yat etelére šedet vol-
 na: lassan lassan, hogy többet šedhetne,
 közel az hegynec teteiere fel mene.

Egy
 kőz kő
 tona ale
 tal ualo
 udr uen
 fel.

Ahol

IVGVRTANAC HADAY

Ahol minc vtanna lata, hogy fenki nem
 volna az emberi elménec szokása berent,
 valami nehez dolognac czelekedesere
 valo keuanlag iura óreya. Es törtinetből
 vgyan ott az kősziklac közöt egy nagy
 tölly fa neuekedet vala ki, mely egy keues
 fele czüggeduen, de visontag esmet fel
 neuekeduen igen magossan nőt vala, az
 mint az minden allatoknac termő terme
 beti kiuannya. Így az Ligus neha enne
 az fanac agaira, neha kősziklakra kapas
 koduan az Castelnac tér helyet eseben
 veue, miuel hogy az Numidac mindnya
 ian az ostromlokra vigyaznac vala. Mi
 dón mindeneket meg kemlet volna,
 mellyec laczanac vala hog hasznosoc len
 nenec ióuendóban, vizsa tere, nem oly
 gondolatilnul, az mint fel ment vala,
 hanem minden dolgokat keszgeruen es
 meg nezeluen. Azokaert nagy gyorsas
 saggal Mariushoz mene, es neki meg be
 selle mit czelekedet volna. Inteis útet,
 hog affelől, az melyre ű fel ment volna,
 az Castelt probalna meg, arra igituen ma
 gat, hogy ű kalauuz lenne. Az Marius
 azzal az Ligurral, egy nehanyat az jelen
 valo

AZ CAIVS CRI
SPVS SALVSTIVS NAC,
AZ LVCIVS KATILINA
nac orßag arulafarul ualo
Historiaia.

Inden emberek nec,
valakie igyekeznec
egyeb oktan allas
tokat fellyul halado
ni, minden erouel a
zon kel lenni, hogy
eleteket olyan halgatással által ne ui
gyec, mint az oktan allatoc, az mel
lyeket az természet ala nézőkce, es ha
soknac engedőue teremtet. De min
den mi emberi erőnc az elmében es az
testben helyhez tetet: inkább élűnc az el
ménec parancholattyaua, es az test
nec szolgálattyaua. Az lélec mi ne
kűnc közönseges az Istennel, az test az
oktan allattal. Menyeucl iobnac la- 10 bir
czic ennekem, elménec ereiuecl keres- neu.
ni inkább az dicziretet, hogy nem mint
testnec ereiuecl, es miért hogy az élet
rőuid, a melyben uagyunc, az mi eme

A

lekes

LVCIVS CATILINANAC

Kazda-
 gsa-
 lépseg
 mulan-
 do.
 10 ta-
 nac.
 Az es-
 sege-
 rőuel
 do.

lekezerünkert mennel touab lehet ki-
 teriešteni. Mert az kazdagfagnac es
 őp abrazatnac diczireti elmulando,
 es uešendő, de az iofagos czelekedet
 hiresnec, es örökce ualonac tartatic.
 De nagy sokaig az emberec közöt
 nagy uizša uonas uolt, hogy ha az
 hadac inkább uifeltetneneke testnec, a-
 nagy elmenec ereieuel. Mert minec
 előtte ualamely dologhoz kezdez,
 őükfeg tanaczkozni, es minec utana
 na tanaczko zial őükfeg hogy azt ide-
 ien el uegezzed. Ig mindenic magaa-
 ban elegtelen leuen, az test az elme-
 nec ereienelkül őükőlködic. Annako-
 kaert uilag kezdetiben az kiralyoc
 (mert az birodalomnac előšer ez ne-
 me kezdetet) kilómb kilómb ertelem-
 ben leuen, nemellyec elmeieket, nemel-
 lyc testeket gyakorlyac uala, es meg
 akcoron az emberec enny soc fele
 keuanfagnelkül elnec uala, kiki az u
 magaiual meg elegšic uala. Minec
 utanna penig az CYRVS Asia-
 ban, es Görög országban az Lacede-
 mon, es Athenabeliec uarofokat, es

neme

ORSZAG ARVLAS ARVL.

Nemzetsegeket keztenec uala meg uen
 ni: az uralkodasnac keuanlagat az
 hadnac okul uetic uala az nagy di-
 eziretet nagy birodalomban hely-
 heztetnec uala, akkor terzec meg ue- *Azio ta*
 gezetre az uesedelembol, es dolgok *nacz ha*
 bol hogy az hadban az elmenec nag *snosb*
 ereie uolna. Hogy ha az kiralyoc *a had-*
 es feiedelmec elmeienec ereie ugy *ban az*
 mutatna ki magat az bekefegben, *croneh.*
 mint az hadban: Az emberi nemzet-
 nekis alhatatosban uolna dolga, es
 nem latnal enny birodalmokban ua-
 lo ualtozast es zurzauart. Mert az
 orsag az fele erkolchokkel tartatha- *Orsag*
 tic meg könnyen, az mellyekkel elo- *oltalma*
 ser szerzetet. De minec utanna az *nac mo*
 munka helyet a restseg, az mertekle- *dgya.*
 restseg, es igazsag helyen az buiasag, *Orsag*
 es a fosuenysag beiouenec, az se- *ualto-*
 rencze meg ulatozec az erkolczok- *zafnac*
 tul ig az birodalomis az io feiedelmek *oka.*
 rul gonosokra marada. Valamellye-
 ket az emberec, santnac, eueznec, epit-
 nec uize es földön: azoc mindenec az

LVCIVS CATILINANAC

Az tu-
 nyac ió
 uenénie
 el őzha
 sonloc.

íőşagos chelekedetnec engednec. De
 sokan az emberc kőzzűl hasoknac
 es almoknac şolgaluan, es tudatlanoc
 ş-gorombac leuen, eleteket ugy uittc
 altal: mint az ióuenéniec kiknec bizo-
 niara az ű testec gyóniőrűsegekre, le-
 kec pedig terhekre uolt, az termeset
 ellen. En azoknac eleteket es halalokat
 egy arant bóczűllem, miuel hogy min-
 denic halgatasban uagyon. De chac
 az, az ember laczi ennekem igazáelo-
 ni, es lelkenec hasnat uenni, a ki tistef-
 seges dologban foglaluan magat, ua-
 lami tistefseges chelekedettel, auagy ió
 mesterseggel hirt neuet keres maga-
 nac. De enny şoc dolgot kőzöt, kinec
 kinec különb különb utat mutatot a
 termeset. Szep dolog hazaianac şol-
 galni embernec: De nem keuesbe dic-
 cziretes şollasaualis şolgalni: Mind
 bekeşegnec, ş-mind hadnac ideien, hirt
 neuet kereset ember maganac. So-
 kan diczirtetnec mind az kic nagy
 dolgokat uifelnec, mind penig az
 kic egyebeknec uifelt dolgait irtac
 meg. De ennekem bizoniara iohelle-
 het

het nem egíarant ualo dicziret kőuc
 az historia írot, es az uiselt dolgoknak
 chelekedőit: mind az által igen ne- *Az his-*
 heznec laczic historiát írni. Mert leg *toria is*
 előőz az őónac egienlőnec kel lenni *ras nem*
 az chelekedethez: masodőz mert so- *hez.*
 kan az emberec között mikor ualami
 uerket írasoddal nem íauallaz: azt gon-
 dollyac, hogy gonos akaratból, es te-
 rigsegből őollaz: mikoron pedig uala-
 mi nagy iőőagos chelekedetről, es fő-
 embereknec dicziretiről őollaz, chac
 azt hallyac őrómešt, a mellyet, kiki
 mind gondol hogy úis könnyen meg
 chelekedhetnec: Valamelliec az fölöt
 uolnanac azokat magatól gondoltat- *Deakfa*
 taknac, es hamisłaknac itili. De en igē *got kel*
 lőfiaczkaleuen (az mint többire mind *egyeb*
 niaian az emberec chelekednec) leg *dolgoz*
 előőz az Deakitudo manyrul a kőőseg *előt az*
 nec uiselesere íarultam, es ott igen so- *nulni.*
 nyomorusagot őenuettem. Mert az
 őemermetesleg, mertekletesleg, iőőa-
 gos chelekedet heliőt: merezseg, teko-
 las, es főuensleg uralkodic uala. Mel-
 lyeket iollehet az en elmēm utal ua-
 la,

LVCIVS CATILINANA

la, holot az fele gonoſ erkölcsözkhöz
nem ſokot uala: Mind az által enny
nagy uetkec közöt, az en gyen
Az tiſſe ge idóm az tiſteſſeg keuanatſul meg
teſſeg győzetteret uala, es engemet noha es
keua= gyeb gonoſ erkölchóktúl iſzonyoda
nas ſoc uan: Mind az által ugyan azon tiſſe
embert teſſegnec keuanafa, à mely egyebe
meg ket hir neűnec kerceſeűel, es irigy
győz. ſeggel győtör uala. / 4 Azokaert mi

nyugouec, es uetſedelmekből meg
Mi le= nyugouec, es magamban ezt el ue
gyen gezem, hogy hatra maradot idómet,
tiſteſſe az kőſſeg gondgya uifeleſe kiűűl uin
ges mu= nem által: nem akaram tiſteſſeges ű
latſa= reſſegemet mulatni reſtſeggel, es tu
az ſő niaſaggal: Sem peniglen ſantaſſal,
ember. ueteffel, auagy uadaſaſſal (mellyec
űec. ſolgakhoz illendő dolgoc) eletet

met által uínnem: hanem az mely
el kezdet tanuſſagtul, az gonoſ tiſſe
teſſegnec keuanafa engemet el uont
uala, ugyan oda meg teruen uege
zem azt hogy az ROMAI kőſe
ſege

ORSZAG ARV LASARVL.

legnec uifelt dolgait, eggyenkent HI-
STORIA B A N írnam, az mint
ualamellyc emlékezetre meltonac la-
ezic uala, annyeual inkább, meny-
uel az en elmém, remenfégtől fele-
lemtől, es partolástul üres uala. Ez-
okaert az Catilina ország arultatasa-
nac historiaiat mennel igazban le-
het, rövideden meg írom. Mert ezt
az dolgot en főkeppen itilem emléke-
zetre meltonac lenni, az uetéknek es
uefédelemnek uy uoltaert. Mely em-
bernek erkölcszírúl, minéc előtte az
historiahoz kezdenéc keüeset fölnom-
kel. Ez az LVCLVS Catilina ne-
mes nemzetből származuan mind el-
meieben, es mind testeiben igen erős, *Az Ca-
tilina nemzet*
de felette igen gonosz es el fordult ter-
sege es
mésséttel uala. Ez az Catilina iffiusá-
erköl-
gatul foguahon ualo hadakban, em-
che.
ber öldöklésekben, ragadoman yok-
ban, országbelieknek háboruságaban
gönyörködőt, es azokban gákorlotta
az ő iffiuságát. Testében felette igen
elűenedheti uala az chfeger, somiu-
ságot, hideget, uig yazaft, inkább hogy

LVCIVS CATILINANAC

nem mint ualaki elhiherne. Az ű elme-
ie uakmerő uala, czalard, alhataflan,
minden dolognac tetterőie es eltitko-
loia, mas ember marhaianac kiuanos-
ia, az ű magaienac elteko zloia, eguen
az gonoz kiuanfagokban, eleg nagy
ekesen ualo szollasa uala, de keues ből-
chefege. Az ű keuely elmeie felette
nagy, es hihetetlen dolgokat, es nagy
meltosagokat, keuan uala mindenkor.

Az Ca- Ez az Catilina az Syllanac kegyetlen
tilina a uralkodasa utan, igen nagy keuan-
rulasa- sagban eset uala, hogy az orsagot ma-
nac or- ganac foglalna, es semmit nem gon-
ka. dol uala uelle, chac hogy az orsagot
maganac foglalhatna, mi modon nyer-
herne azt meg. Naprul napra inkab
györődtetie uala, az ű kegyetlen el-
meie, az szegenyseg, es az ű gonoz lel-
ki esmereti miat, mellyec közzül min-
deniket azokkal a gonoz erkölchőkkel
őregbitet uala, az mellyeket ide fel-
elő szamlalec. Izgattyac uala annac

Tekoz felette uter az Roma uarosnac gonoz
lat es fő sokasi, mellyeket az teko zlas es az fő-
suenszeg uenyseg rutitnac uala meg, mely ket
uer

ORSZAG ARVLASARVL.

uetkec igen gonosoc, es egy mas kő-
zót ellenkőzóc: De itt az dolog lattac
tic engemet inteni, miuel hogy a ua-
rosnac erkölcziet az idő iutrata esem-
ben, melyebben elő hoznom, es róui-
deden elő samlalnom az mi eleinknec
mind hon s mind hadban ualo sokas-
sat, mikeppen szerzetec legyen az or-
szágot, es mely nagyon hattac mine-
kűnc, es mi modon ualtozot lassan
lassan, es ebből az szép orszagbol, il-
lyen igen tunyaua, es iobol illyen igē
gonozza lőt legen. Az Roma uaro-
sat (az mint en ertöttem) epitetec es
laktac, leg előzter az Troiabeliec, az
kie az Aeneas hadnagyfaga alatt ha-
zaikbol, ki kergettetuen, idestoua bu-
dostac uala, es ezekcel az Troiabeli-
ekceledgyüt uoltanac, az kie az előt
az Ola; orszagot laktac, paraszt nep,
törüeny es birodalomnelkül, szabad-
sagban es rend kiүүл ualo emberec. E-
zec minec utanna eg uarosban salla-
nac, kilomb nemzet, es kilomb nyel-
uen leuen, es ki ki mind kilomb sokas-
sal eluen, hihetetlen dolog meg mon-

A s

dafrais,

Romda
nac első
lakoi.

LVCIVS CATILINANA C

irigse
zemad
az gaz
dag
sag
bol

Orfa
goc ne
uekede
sinec
mod
gys

dafrais, mely könnyen edgye lóttene.
De minéc utanna az ű birodalmoc
mind neppel erkölczel, földel meg ő
regbittetec, es eleg Serenczesnec es
kazdagnac lattatec, (à mint az ember
recközöt szokot lenni) irigsege tama
da az gazdagfagbol. Azokaert az
kiralyoc es közeli ualo nepec, kezde
nec ű ellenec hadat tamaftani, de ke
uesen az ű barattyoc közzül, űket meg
segitie uala. Mert egyebec az fele
lemnec miatta az uefedelmet tauol ne
zie uala. De az Romaiaec mind otthon
s-mind à hadban nagy ügyekezettel
sietnec uala, kehitie uala magokat,
edgye az masikat inti uala, az ellen
sege eleiben ű magoc mennec uala,
habadsagokat, hazaiokat, es küleie
ket segyuerel oltalmaz zac uala. Mi
nec utanna penig az uefedelmet ma
goktul emberkedesekkel el tauoztat
tac uolna, az ű friges tarsoknac, es ba
rattyoknac uisnec uala segitseget, es
inkab aduan hog nem mint el ueuen,
az io terement, baratsagokat szerznec
uala: törvény Serent ualo birodalmoc

király neü alat uala. Arra ualaztot ^{10 m.} ~~ha~~ ^{naczb} ~~ha~~ ^{liec.}
mos emberec, kiknec testec à uénseg
mia erőten uala, de az ú elmeiec, böl-
czeseggel erős uala, az ország felől ta-
nackoznac uala. Eze az tanaczoc,
uág az uensegert, uág az gonduisse-
nec hasonlatosságaert, atyagnac neuez
tetnec uala. De minec utanna à király
birodalom, az mely leg előzér az ú ~~ha~~
badsagoc meg tartasanac, es országoc
őregbúlesenec, oka uala, kevelysegre es
kegyetlensegre uralkodásra fordula:
az ~~h~~okast meg ualoztatuan, eszende-
ig ualo birodalmakat, rendelenec, es
ket ket Feyedelmeket teuenec magok-
nac, azt itiluen hog emberi elme ol-
lyan modra inkább nem kevelyednec
el à ~~h~~abadsagert. De akcor az időben
kezde magat kiki mind fel magastalni,
es elmeiet mutogatni. Mert az kegetlē ^{Az gon}
királyoc gonosz bac az iokhoz, hogy ^{nosz je}
nem mint az gonoszokhoz, es minden iedel-
kor az kegyetlen feiedelmec az mas ^{me} ~~gya~~
embernec ióságos chelkedet tül igen ^{nos} ~~fo~~
felnec. De az Romai Birodalom (hi-
betelen chac mondasrais) mely na-
gya

LVCIVS CATILINANAC

gya nót ualáról időn az szabadfag
nyerese után. Oly nagy díchiret nec
keuanfaga iutot uala reatoc. Leg elő-
Vitez- sör az Iliac mihelyen az had uifelelt el
segnec senuedhetnec, a taborokbā tanullyac
canulaa uala az uitez seget nagy munkaual, es
sa. gyakorlással, es inkab gyönyörköd-
nec uala a ssep fegyuerekben, es hadi
louakban, hogy nem mint az tisztatalā
semelyekben, es lakodalmokban. Az
okaert ezeknec minec utanna fel ne-
ueketnec, semmi munka nem uala sör-
karlan, semmi hely nem lacziac uala ki-
etlennec, auagy erősnec, sem az ellen-
seg rettenetesnec: az ióságos cheleke-
Az se detmindent meg győzöt uala, de az
renseg diczi ret felől ű kőstőc nagy uersenges
mindet uala. Ig y kiki mind az ű liet uala, hogy
meg ű uagna leg elősör is ellenseget, ű men-
8702. ne fel a kő falra, es ű latratnec leg elő-
sör is, az mikor ez felet czelekednec:
Igaz ne ezt tartyac uala gazdagfagnac, ezt ió
messz. hirnec, es ezt nag Nemessagnec. Az
diczi retet inkab keuannyac uala: a
penzben adakozoc ualanac: az nagy
diczi retet nagy kazdagfagnac tartyac
uac

uála. Soc peldat hozhatnec erre, mi-
nemű helyeken az Romaiac az ellen-
segnec nagy hadat keues magokkal
meguertec, es minemű termeset szeret
ualo erős uarosokat könnyen meguer-
tec, hogy ha ez az dolog minket az el-
kezdet Historiatul mezssebel nē uo-
na. De bizonyara az uak szerenczie u-
ralkodic minden dologban, es az, a
szerencze minden dolgokat, inkab az
a szabad akarattya szerent, hogy nem
mint az igazsag szerent, neha meghire-
sit, neha meg homalyosit. Az Athe-
nabelieknek uifelt dolgai az mint en
remlenlem, eleg hatalmasoc es nagoc
uoltac: de ualamenyuel kissebbec uol-
tanac azert, hogy nem mint hirrel be-
seltetnec. De miuel hog tudos embe-
rec tamattac u kóstioc, ezert az u cze-
lekedetec mind ez uilagon leg nagob-
baknac tartatnac. Igazoknac ioşagos
czelekedetec, az kie ualamit uifelnec,
chac annyenac tartatic, az meny-
re azokat az tudos emberec, irasok-
cal fel magastalhattiac. De az Ro-
maiaknac soha abban modgyoc nem
uolt.

Az his-
toria-
nac has-
na.

LVCIVS CATILINANA C

az bas nem uolr. Mert mennel ualaki esesb
 dakozo uala közötöc, annyal foglalatostb
 neo kö uala az dolgokban. Az elmet sen-
 zöt miz ki testenélkül nem gyakorlya uala.
 ert rit. Minden fő ember inkább akar uala iot
 kib az chelekedni, hogy nem mint írni, es hog
 historia chelekedni, hogy nem mint írni, es hog
 tro. az u io chelekedeti diczi ritet nec inkább
 hogy nem mint u beßellene az ma-
 set. Ezokaert mind otthon, f mind
 hadban io erkölchöc ualanac, nagy
 egyyefleg es kiczin főuenfeg uala u
 köötöc, az igassag nem annyera átör-
 uenyekert, mint természet szerint ua-
 la. Feddesek, uizsa uonyasoc, hara-
 goc, urkon ualo gyúlöllegec az ellens-
 seggel uala nekie, egy mas közöt pe-
 nig az iosagos chelekedet felöl uas-
 kodnac uala. Az ISTENI tiste-
 lertben bö kezüuec ualanac, otthon
 nem tekozloc, barattyokhoz hiuec
 Meresf ualanac. Ez ket mesterfeggel mind
 seg bad magokat f mind orsagokat oltalmaz-
 ban: ia zac uala, az hadban ualo meresfeg-
 gassag, gel, de mikoron bekefeget berezienec
 beke seg kor uala igassaggal. Mely dolgoknac en
 nagy bizonyfag kiül ezeket monda
 hae

hatom, hogy az hadban gyakrabban
 meg büntetec azokat, az kic hagyas-
 nélkül az ellenséggel bar szerenczesen
 hadakosrakis, es a kic az hartzrul ke-
 söbben iönetec uolna uizsa hiuattata-
 uan, hogy nem mint az kic az Zaslo
 alol el mentec uolna, auagy az kic
 helyekrül el futtac uolna. Az beke-
 segben penig inkab io tetemennyel,
 hogy nem mint felelemmel biriac ua-
 la az orsfagot, es az hozsfagot inkab
 meg bochattyac uala egymasnac hog-
 nem mint meg büntetec uala. De mi-
 nec utanna munkaua, es igallaggal
 az ü birodalmoc, meg öregbedec, es
 nagy kiralyoc haddal meg gyözere-
 nec, fene nemzersegec, es nagy nepec
 eröuel meg haytatanac, es az Car-
 thagois az ROMAI birodalom-
 nac ellensege fundamentomatul fo-
 gua el töröltetec, es minden tenger-
 nec es földnec segeleti engednec ua-
 la az ROMAI AKNAC: Az se-
 rencze kezde kegyetlenkedni, es min-
 deneket öfue zurni zauarni. Az kic
 az műkat, uefedelmeket, es kesleges ne-
 bez

Beke-
 seg o-
 talma-
 zasna-
 mod-
 gyas

es a birodalom kegetlenne es túrheteilē
 ne lōn. De leg előzőr inkább az tisztesség M
 kiuanas hogy nem mint az főszűnyseg
 gyógytri uala az embereknek elmeieket,
 mely vetec mind az által a ióságos cze- Az tiszt.
 lekedethez közelb járul uala. Mert az di- tesseg
 cziretet, tisztességet, birodalmat, mind az kiuanas
 io, s mind az tunya emberec, egy arant
 kiuananyac magoknac. De az io ember
 io uton megyen arra, az gonoz penig,
 miuel hogy nincz arra io modgia, cza-
 lardsaggal igyekezc arra. Az főszűny- Az főszű-
 segbē penznec kiuanasaga uagion, mely nyesseg.
 gazdagsagot egy bölcz ember sem ki-
 uant. Az főszűnyseg, ugy mint mereggel
 meg kenettetuen, az embernek testet, es
 ferfiui elmeiet meg lagittia: mindenko-
 ron vegetlen es telhetetlen, sem bősé-
 gel, sem szűkséggel meg nem kissebbedic.
 De minek utanna az Dictator Sylla teg-
 uereuel uizsa nyeruen az birodalmat, az
 io igyből kegetlenségre fordula: minnya-
 ian, ragadozni, es vonni, nemellyec ha-
 zat, nemellyec penig földeket kiuan-
 ni, sem modot, sem alazatosagot, a győ-
 zedelmec, nem követuen: rut es keget-
 len

LVCIVS CATILINANAC

len dolgokat kezdenec az ű tarsfok on
 czelekedni. Ide járul vala, hog ez az Dic-
 tator Sylla, az mely nepet Asiaban iga-
 ga tot vala, hogy anny eu al, hiuebbe ten-
 nemaganac, az regiek nec szokasoc ellen,
 buiauu l, es igen keduere tartotta vala.
 Az giony oru feges helyec könnyen meg-
 lagitottac vala, az bekefsegnec ideyen
 az vitezek nec hadi siu oket. Ott kezd e
 leg elo for az ROMA l biro dalom nac
 nepe buyasagra es tobzoda fra szokni:
 az ki ontetot, es ki irot kepek nec, es
 meg ekefittet edenyek nec czudalasa ra,
 es azok nac kiualt keppen, es koz on feg-
 keppen valo ragadoza fra, sentegyha-
 zak nac meg foszta sa, mind bet es koz dol-
 gok nac meg rutita sa ra. Az okaert es
 zec az vitezec, minec utanna gyozede-
 mesec lonec az MRAI VS ellen, sem-
 mi io s agot nem hagyana c az go s ette-
 tek nec. Mert az io s erenc zec meg a z
 bolcz emberek nec elmeyeketis meg
 gyoz i, nem hogy az oc elhettenec vol-
 na iol az gyozedelem mel, olyan gonos-
 erkolcz u uec leuen. / Minec vanna az
 kazdag sag kes de u steltetni, es az kaz-
 dag sa

Az had
 ban le-
 uo em-
 berek-
 nec uet-
 ket.

Az io
 s zeren-
 zoben
 meg az
 bolcz
 embere
 kis meg
 kenely-
 s dne c.

dagfagot dicziret, az birodalmat pe-
 nig hatalom kóveti vala, az ióságos
 czelekedet meg vtaltatec, es az ſegeny-
 ſeg gyalazat gyanant, az artatlanſag
 bolondſag helyet kezde tartatni. Az-
 okaert az kazdagſagbol az iffiuſagot,
 buyaſag, es fő ſuenſeg keuclyſeggel eg-
 gyüt ſalla meg: kezdenec ragadozni, te-
 kozlani, az ū magokat keueſnec beczü-
 leni, az mas ember marhaiat keuanni, az
 ſemermetelleſget es tiſtra eletet es min-
 den ISTENI es emberi dolgokat,
 minden kilómbſegnelkül kezdenec tar-
 tani. Szükség bizonyara, mikor ez mo-
 ſtani embereknek hazokat, es maiorokat
 meg latod, mellyec mint egy egy va-
 ros, vgy epittertenec, meg tekentenec
 az ſentegyhazakat, a mellyeket az mi
 ISTEN felőeleinc rakattanac. De az *Az ve-
 gieknek*
 regiec az ſentegyhazakat Iſteni ſelem-
 mel, az ū magoc hazat penig diczi- *io ma-
 goc uſe*
 rettel ekeſitic vala meg: ſem penig *leſe.*
 az győzettektől ſemmit el nem veſ-
 nec vala, az bozſuſag tetelnec alkol-
 matoſſaga kiuúl. De ezec az moſtani
 roſ emberek nagy kegyetlenül mind
 B 2 azokat

LVCIVS CATILINANAC

Azmos² azokat el vesic az ű tarsoktul, à mely²
tani ű² lyeket amaz erős győzedelmec nac
döben hattac uala, mint ha à volna à birodas
ualo em² lom hogy valakinec bozstut czelekeda
berek² nel. /Miert samlall yam elő azokat à mel²
nec uet lyeket senki el nem hihet, hanem czak a
kec. 13 zok az kic lattac, tudni illic hogy az ma
goknac valo emberec, à hegeket által li
kasztottac es az tengereket által garoltac
kic ennekem vgy teczik, hogy az kaza
dagfaggal iaczottac. Mert à mely kaza
dagfagot tisztsegefen birhatnac vala, si
etic vala ast rutul el költeni. De az pa
raznafagnac, tobzodasnac, es egyeb hit
uanfagnac keuanfagi, nem keuesbe va
lanac raitoc: az ferfiac aszoniallatokhoz
illendő dolgokat senuednec vala, az as
zoniallatokis az tisztatalan elerre, minde
nek nec tudasara veremetnec vala el: ele
tekert, mind földön, uizen, mindene ket
fel keresnec vala: hamareb aluznac vala,
hogy sem mint az alomra valo kiurasa
goc volna, sem chseget sem somiusagot,
sem faratsagot nem varnac vala, hanem
mind azokat negedseggel elől vezic va
la. Mind ezec az dolgoc az iffiakat, mi
koron

koron Attyoctol marat ioflag elfogyot
 volna, gonozfagra gyulaftyac vala. Igy
 az ű gonoz erkölcsökkel kórniúl vetetet
 elmeiec, nem könnyen lehet vala az buia-
 sagnelkül: es annyeual tekozlobba atra
 vala minden modon magat, a keresetre
 es tekozlasra. Azokaert ilyen nagy es
 meg veset városban (mellyet az Cauli-
 na könnyen meg czelekedhetic vala)
 maga mellet tart vala minden gonosz te-
 uó es lator embereket. Mert valaholmi
 feslet eletű, parazna, tobbsodo, rellyesleg-
 gel attyatul marat ioflagat meg emesti
 vala koczkaua, ember öleffel, buiasag-
 gal, es valaki vag adoffagban eset vala,
 mellyel magat valami latorfagtul meg
 valtotta uala: Annac felette minden felöl
 minden ember öldókló, szentseg törő, ha-
 lalra iteltetet, vag akkic gonosflagokert
 a töruentúl felnecc vala. Annac felette az
 kiket az ű kezec, ember öleffel, es az ű niel
 uec, hamis hírókkel tart vala: Vegezetre
 mindnyaian valakiket nag gonosflag, se-
 genseg, es valami gonosz lelki ismeret iz-
 gat uala, ezec valanac tarsai, es barati, az
 Catilinanac. Hogha penig valaki ilyen

19
 Az Ca-
 talina
 tarsai
 minemű
 uec, uol-
 tanac.

LVCIVS CATILINANAC

vetektől üres leuennís, az ű baratságaban
 útót volna, mind az által az minden na
 pi hitetésből, es szokasból, könnyen az
 többihez hasonlóa tetetic vala. De fő
 keppen az fel serdült iffiaknac baratsá
 gát kiuannya vala, azoknac gyenge es
 ideyec mia változo elmeiec, könnyen
 meg czalattathatnac vala tölle. Mert
 kinec kinec az ű ideye szerint az mene
 mű kiűāsaga vala, nemellyeknek tífia
 talan semelyeket, nemellyeknek agara
 kat es louakat vesen vala. Vegezetre
 sem kölczegyet, sem semermetesleget,
 nem kimilli vala, cziaç hogy azokat ma
 ganac hiűekce tehetne. Tudom hogy
 voltac nemellyec kic azt itiltec, hogy
 azoc az iffiac, az kic az CATILI
 NA hazat giakorlyac vala, nem tífia
 tesseges életűec voltanac volna: de
 inkább egyeb dolgokból tamador volt
 ez az hir, hogy nem mint valaki bizona
 nyal tutta volna. Mert még annac es
 lőtte iffiukorabā az CATILINA ne
 mes leanyokkal, es Apaczakkal paraz
 nalkodot vala, es soc egyeb ez fele
 vetkekben talaltatot vala. Vegezetre

az ORESTILLA Aureliat meg fe-
retuen, kiben egy iambor ember sem dí-
czirt egyebet abrazatyanal, miuel hogy
az nem akar vala az Cautilnahoz men-
ni, feluen az ű fel neueket mostoba fia-
tul, nagy bizonnyal mondgyac, hogy
hazat fiatul meg űresituen ment vol-
na hozza. Mely dolog ennekem főke-
pen lattatic okanac lenni, hogy ezt az
gonoszagot sietne indítani. Mert az ű
vndoc elmieie mind lsten előt, s-mind
emberec előt vtalatos leuen, sem vigya-
zassal, sem penig alommal nem czende-
siterthetic vala le, annyra furdallya vala
űtet az ű lelki ismereti. Annakokaert
az ű sine sarga vala, rut semei, neha ha-
mar, neha igen lassan iar vala, es tellyes-
seggel minden arczelattyabol dihöfseg
nez vala ki. De főkeppen az iffiakat,
az kiket magahoz hitegetet vala, soe-
keppen tanitya vala az gonoszagra:
azoc közzül ad vala hamis tanukat, es
hamis testamentomosokat, es űket vgy
soktattya uala, az ű hűtökne, iošas-
goknac, es veszedelmekne meg vta-
lasara. De minec vtanna az ű io hie-

Gonoz
lelki is-
meret.

16

LVCIVS CATILINANAC

reket es fimermeteflegeket el vestetec
 volna: egyeb nagyob gonofsagokat pa
 ranczol vala nekic. Hogy ha gonofsas
 gra valo oka nem vala ielen, mind az ala
 tal az artatlanokat, mint finten a gonos
 sokat, körül veteti, es meg öleti vala, es
 hog az hiualkodasbol, az ű kezec, es el
 meiec meg ne lasodnanac, oknelkülis
 gonozkodic, es kegyetlenkedic vala.
 Ezekhez az ű baratihoz es tarsaihoz biz
 uan az Catilina: Annac felette miuel
 arulasa: hog, az adofsaggal a földnec minden fe
 nac ala geti rakuac valanac, es hogy többire
 kolma Syllanac minden katonai az ű magoc io
 toßaga. Hagit meg emestuen, es a ragadomanyoka
 rul, az regi gyözedelmekrül meg emle
 kezuen, otthon valo hadat kiuannac va
 la: vegeze azt, hogy az orßagot el arula
 na. Olaß orßagban semmi hadi nep nem
 vala: az Pompeiufis igen mezße hada
 kozic vala: az Catilinanac nagy remen
 sege vala, az Polgarmestersegnec meg
 nyerese felöl: a tanaczbeliec semmire gö
 dot nem viselnec vala: mindenec czien
 desec, es batorfagosoc valanac: de mind
 azoc a Catilinanac igē alkolmatosoknac
 lacz a

Az Ca
 tilina
 arulasa:
 nac ala
 kolma
 toßaga.

12
 laczanac vala. Az okaert ſent Iuan ha-
 uanac ug mint elfo napian, Lucius Cæ-
 ſar, es Caius Figulusnac Polgarmester ſe-
 gebē kezdē először eggenkent elő ſollita-
 ni, nemellyeket intenī, nemellyeket keſe-
 getni, az ū tehetſeget, az orſagnac keſű-
 letlenſeget, es ennec az arulasnac nagy
 iőuedelmet mutogatni. Minec vianna e-
 legge meg kimle az mellyeket akar vala,
 mindnyaian az arulokat őſue hiua, a kik-
 nec nagy ſűkſegőc es nag vakmerőſeget
 vala, oda gyūlenec az tanaczbeliec kőz-
 zúl az P. Lentulus Sura, az P. Antonius,
 az L. Caſſius Longinus, az C. Cethegus,
 az P. es Seruius Sylla Seruius fiaī, az L.
 Vargūteus, az Q. Annius, az M. Porcius
 Lecca, az L. Beſtia, az Q. Curius, Annac
 felette az nemes rend kőzzúl az M. Ful-
 uius, az L. Statilius, az P. Gabinius Ca-
 pito, az C. Cornelius. Annac felette az
 kőrúl ualo ſabad uarofokbolis ſoc eg-
 hazi nemefſec ualanac. Annac felette ſoc
 ſő nemefſec ebben az tanaczban titkon
 reſeſec ualanac, kiket inkab izgat uala az
 uralkodasnac remenſege hog nem mint
 az ſegēſeg auag egyeb ſűkſeg. Annac
 B 5 felet-

LVCIVS CATILINANAC

felette az iffiusag többire mindnyafan
de főkeppen az nemesség akaria vala az
Catilinanac inditafar, es az kic bekeffeg
ben frissen augy gőnyőrűségben elhet
nec vala az bizontalanokat az bizontio
sok helyet, es az hadat hog nem mint az
bekeffegyet inkab akariac vala. Voltanac
akkor ollyakis, az kic azt mondanac, hog
amaz kazdag Crassusis nē volt volnare
setlen ebben az tanaczban. Mert az
Pompeius, kit ű igen gúlól vala, nag had
dal bir vala, akar kinekis meltsagat in
kab akarta, az Pompeius hatalma ellen
neuekedni, sőt hog ehezis bizot volna,
hog ha az arulas elő mehetne, könnyen
Feiedelmekce lehetne ű. De mégannac
előtteis valami keuesen őszue esküttee
volt, az ország eliē, az kic kőzzúl az Cat
linais volt, mely arulas felől igen igazan

Az Ca es rőuiden holloc a mint lehet. Az L. Tul
tilina= lius, es M. Lepidus, polgarmestersegebē,
nac első az P. Antonis, es P. Sylla a kikre az Con
arulasa. sulsag menendő vala, az tiēt kiuanaf
rul valo törüennyel el marasztatuan meg
hüntetec vala. Egy keuesse az vitan az
Cat. linais a uőnec gonoszul valo vifelet
seért,

feért, sőtuenbē hívattatuan, meg tiltatot
 vala az polgarmesterseget kerni, miuel
 hog illendő időben az ű neuet à töb tist
 kiuanoc kőzze nem adhatta volna. Vala
 vgyan azon időben eg Piso neuű felette
 vakmerő, sűkőlkódó, haborusag szerző
 nemes iffiu, à kit az sşegenseg es à gonos
 erkölcs izgat vala, az orşagnac fel habo
 ritasara. Ezec Karacson hauanac 5. nap
 ian, tanaczokat bõzóluen, akariac vala à
 Romai uarban bodog asony hauanac 1.
 napiā, az L. Torquatust, es L. Cottat, kic
 akcor polgarmesterec valanac, meg ölni,
 es az birodalmat magoknac koporítuan
 à Piset az ket Spaniol orşag birasara kü
 deni. Ez à dolog ki hirheduē, vişontag el
 halasztac ezt az ölesrűl valo tanachot
 bõit elõ hua: 5. napiara. Es még akcor im
 mar nē chak à polgarmesterek nec, de töb
 bire még à tanacz bilieknekis veszedelme
 kre igekez nec uala. Hogha à Catilina nē
 sietet uolna ieget adni à tanaczha zelõt az
 aruloknac: Roma kezdeti utā reitene tesb
 dolog nē törtent uolna mint az ű nap. De
 miuel hog à fegueresec még mind űuenē
 gűllec uala, chak az à dolog halasztac el à
 tanachot. Az

LVCIVS CATILINANAC

18 Az utan az Piso à tulso Spaniol orſag^{ban} kincztartofagra küldettetec Feiede^{lem} helyet, à Crassusnac tanaczabol, ki tudga vala, hogy à Piso à Pompeiusnac, nagy ellenſege volna. De à tanaczis örö^{mest} atta vala neki à tisztet, miuel hogy ez vndoc embert tauol akarja vala az or^{ſag}tol lenni: annac felette hogy még az iamboroc közzüllis fokban segitſegeket helyheſtettec vala az Pifoban, miuel hog^{mar} akkor az Pompeius hatalma retre^{netes} kezdet vala lenni. De az Piso Spaⁿniol orſagban menuen az Spaniolok^{at} tul az kic az ű ſeregeben ualanac meg ó^{le}tec. Vadnac ollyac, kic azt mondgyac, hog az Spanioloc az ű hamiskeuel y es kegyetlen tisztit nem ſenuedhettec uolna: nemellyec peniglen azt mondgyac, hog azoc à louagoc az Pompeiusnac regi es hű ſolgai leuen, az Pifot az ű akarattia^{bol} oltec uolna meg: Soha az Spanioloc illyen nagy dolgot nē chelekettec uolna ha annac előtteis ſoc kegyetlen dolgot nem kenſerittettek uolna el ſenuedni. Mi azt à dolgot kerſegben hadgyuc. Eke^{kedig} az elfő arultatas felől eleget ſol^lottam.

Pisonac
meg öle
teſe.

Az

AZ CATILINANAC MA-
SODIC ARVLASA.

AZ Catilina mikoron latna, hogy
mind azoc előgültet volna, az ki-
ket annac előtte előfamlaltunc, iollehet
annac előtteis fokar föllot uala egyen-
kent mindenikkel gyakorta: Mind az
által hasznosnac itiluen lenni, hogy kö-
zönfeges keppenisüket meg föllitani, es
inteni, a Palotanac belső részében men-
uen, es ot minden kiűl ualo embereket
ki külduen, ilyen oratiot monda.

Hogy ha a tú vitezsegeteket es hűsege-
teket en elegge meg nem probaltam
uolna, heaban lőt uolna ez az alkol-
matossag: Es ez az uralkodasnac reme-
sege heaban lőt uolna az mi kezünk-
ben: Enis peniglen tunyasagbol uagy
heiba uolosagbol nem igyekeznem az
bizonyosokert bizontalanokra. De mi-
uel hog soc es nagveszedelmekben, a tú
vitezsegeteket es hozzā valo hűsegeteket
megesmertem: azert mertē est az nag es
fep dolgot elkeşdeni, miuel hog vgyan
azon dolgokat vőtem esember, hogi tú
nek

Az Cae
tilina-
nak az
tőbaru
lokhoz
ualo o-
ratioia.

LVCIVS CATILINANAC

tünektekis iok es gonosóc, valamellyec
 ennekem olyanoknak laczañac. Mert
 ugyan azon dolgokat akarni, es vgan a
 font nem akarni az, az igaz baratság.
 De en az mely dolgokat magamban gon
 doltam mindnyaián azokat eggenkent
 annak elötte hallottatoc. Mert az en si
 uem naprol napra inkább inkább geried, mi
 koron meg gondolom miczoda életünk
 nec allapattya kóvetkezendó legén, hog
 ha magunkat az szabadságba megnéss
 dabadttyuc. Mert minéc utanna az er
 sag eg nehany hatalmasoc birodalmabá
 iuta: az vltá mindenkör az kiralioc es fe
 yedelmec ado fizetóc kezdenec nekic lē
 ni, minden nepec es nemseisegec adot fi
 zetnec vala, az több emberec mindnyaiá,
 akar minemű erősec, iamboroc, nemese
 es nemtelenec volnanakis, chak parazt
 embereknec tartattunc: minden kedv, es
 meltságnelkül azoc ala vettetuen, kik
 nec felelmekre lehetnenc, hogy ha az
 ország túlóc meg szabadulhatna. Azon
 kaert minden bóczület, hatalom, melto
 sag, gazdag sag, ú nalloc vagyon, auagy
 à h.

á hufúk akariác. Minekűnc csak az ves
sedelmeket, tisztúntúl való megfoztat,
róruenben való hiuast, es segenseget
harrac. Meddig senueditet el ezeketű
erős vitezet? Nem tiztessegesbe kezűn
kón meghalni, hog nem mint illyen nyo
morult, es gyalatos életűntúl galazato
son megfoztatnunc, minec vtanna ege
bec keuelysege által megczufoltaranc?
De az Istenre mondom hog kezűnkben
vagon az gózedelem, iffiac vagunc, me
rešec vagunc: višontag az mi ellēseginc
az venseg, es kazdagfag mia el crētele
nettec. Czak az el kezdes keuantatic: á
többit az dolog mutattyá meg. Mert mi
czoda ember senuedheti azt el, az kinec
ferfiui termešeti vagon, hog ű nekic ana
ny kazdagfagoc legyen, mellyet tengereke
nec gatolasara, es á hegek nec egenlitesere
kölczenec, minekűnc penig csak mindē
napi költsēgűnc se legyen űű kšeges dolga
inkrar: hog ű nekic ket auág három palo
taiokis legyen eg vebē: mi nekűnc penig
csak ahol lehaytzuc feiűnkētis se legyen
mikorō irt kepeket, ki meczetkepeket, šep
faragot šeršamokat vešnec, v y alkotmaa
nyokat

LVCIVS CATILINANAC

kat le ront nac, es mast czinalnac helyette:
vegezetre minden modon a penzt vesztic
fűllyeztic: megis mind az laltal az ő kaze
dagfagokat illyen tekozlalsalis elnem
költhetic. Minekűnc penig hazunknal
segensegűnc vagyon, kiűl adossagunc,
gonos allapatűc de remensegűnc sokkal
gonozb, vegezetre mi marat meg minec
kűnc az mi segen lelkűnc kiűl. Nē se
kenteke hat fel: lhon amaz amaz szabado
sag, a kit gyakran kiuantatoc. Annakfele
te a gazdagfag, tiztesseg dicziret szemee
tec elot vadnac. Az io szerencze mind
azokat nyeresegűl adga az győsedelme
seknec. Summa, a dolog, az alkolmatos
sag az veszedelem, segenysseg, es ennec a
hadnac nagy nyeresegi inczenec titóket
inkab, hogy nem mint az en beszedem.

Auagy teiedelemsegben, auagy kato
na sagban, akariatoc ellyetec az en muna
kammal: sem testel sem lelekcel, nē lesec
tauol tulleterec. Ezeokról á mint remen
lem eggút ti veletec polgarmestersegem
bennis beşellec, hog ha az en remen
sem engemet meg nem czal, es ha tuis
inkab akartoc vralzkodni, hognem mint
rabs

rabfogban esni. Minec vtahna ezeket
az ű tarsai hallottac volna, kie gonofsag
gal búuólkódnec vala, de sem iofagoc
sem io remenfegec nem vala, iollehet nag
nyeresegec laczik vala azoknac, hog ha
az országot meg haboritharnac: mind a z
altal többire mindniaian kiuanac eſt, hog
meg ielentene, miczoda allapattya lenne
az hadnac, miczoda nyerefeget akarna
nac ezzel keresni, miczoda segítfegec a
vag remenfegek lehetne. Akcoron az
Caſilina kezde igerni nekic adoflagrul
valo meg menekedest, kazdagoknac ha
lala valo ſzankiuctefeket, tiſteket, Papi
feiedelēfegeket, ragadomanyokat, es m
nd egebeket, valamellyeket az had es a
győzedelmefeknec akarattia kiūāna. An
nakfelette hog az innetſő Spaniol orſag
ban az Pifo, Affricabanis haddal volna
az Pub: Sitius, kik rezeſec uolnanac ebbē
az tanaczban, es hog az C. Antoniu
ſis polgameſterfeget kiuanna, kit reme
lene hog ű neki tiztbeli tarſa lenne ű, ki
neki igen baratia, es minden ſogorſag
gal kőrniūl veterót volna, ű vele egygy
akarna az polgameſterſegben az hadhoz

LVCIVS CATILINANA

kezdeni. Annac felelte szidalommal illet
 vala minden iamborokat, es az őuei köze
 zúl mindeniket neuén neuezuen diczi
 vala, es nemellyeknec az szeginseget, ne
 mellyeknec kiuanfagat, sokaknac a vesse
 delmet, galazatot, es az Sylla hadet iutate
 tyá vala, ekekben, az kic akcoron sokat
 predaltac vala. Minek vtanna penig lata
 hog mindnyain kekes a dologra, intuén
 űket, hog az ű polgarmesterseg keresere
 gondot viselnenec, el boczata űket. Vol
 tanac akcor az ű dóben ollyac, kic azt mó
 danac, hog az Catilina az oratio vtan, mi
 koron az eskűesre kenkeritene. ebbē az
 arultatasban valo tarsait, ember vért bor
 ral elegituen, itatot volna meg veleksellye
 gekben, es mikor az magoc atkozasa
 vtan abban ittak volna (a mint az aldo
 zatokbā sokot lenni) vğ ielentette volna
 meg tanaczat, es azert mondotta volna
 meg akcor a dolgot hog inkab hiuebbec
 lennenek egymashoz ha magoc közöt
 tudnac az dolgot. Nemellyec penig azt
 itilicuala, hog ezeket estőb effeleket, a zoc
 gódoltac volna, kic azt itilic vala, hog az
 Cicerora valo harag a mely azutan ű elte
 n.

ne tamadot, meg czelestit nec azoknac
 vetek nec nag' voltaual, az kiker u' meg
 buntetet volna. Mi azt az dolgot bizo-
 nioson nem tudgiuc, miuel hogy hihe-
 tetlen. De abban az arulasban volt eg Q. 23
 Curius neuu io rendē valo nemes ember
 kit az orşag rouoi a tanaczbol galazato-
 soki vetettek vala. Ennek az ember nec
 nem keueseb hiaba valo termeseti, mint
 vakmerosegeis volt, sem el nem halgattya
 uala, a mellyeket hallot, se penig meg az u'
 maga verkeitis el ne titkolhattya vala, tel-
 lyesseggel sem şouaual se czelekedetiuel
 semmit nem gondol vala. Vala u' neki eg
 Fulvia nemes az şonnyal paraznasag al-
 tal valo nyaiafsaga, kinel mikor nem an-
 nyera kedues volna, miuel hog az şegen-
 segert ne igen adhat vala neki, nag' herie-
 len diczekedni, es nag' dolgokat igirni, es
 seguerrelis kezdi neha fenyegetni, hog ha
 keduet ne tellyesirene, summa, keuelybul
 kezdē magát viselni, hog ne mint şokta
 vala. De az Fulvia az u' keuelysegenec
 okat meg ertuen, az orşagnac illye uesze
 delmet nem titkola el hanem neuet kitol
 hallotta el halgatuan, az CATILI
 C a nanac

LVCIVS CATILINANAC

nanac arulasa felől mindēnemű dolgo-
 kat, az mikeppen hallotta volna, sok ka-
 nac meg beſelle. Ez à dolog indita fő-
 keppen az embereket, hogy az Cicerot
 tennec polgarmesterre. Mert annac előt-
 te többire az egész nemes rend irigkedic-
 vala à nemtelenekre, es azt hiſi vala, hog-
 à tizt meg rutittatnec, hog ha arra nem-
 telen ember iutna, ha ſinten meg erdeme-
 leneis. De minec vtanna ez veſedelemre
 iutanac, az irigſeget es keuelyſeget hatra-
 hagyac. Azert orſzag güleſe leuen, orſzag-
 biroiua tetetenec az M. Tullius Cicero,
 es C. Antonius. Mely dolog leg előſör
 az arulokat meg rettentette vala. Mind
 az által az Catilina diűſſege nem kiſe-
 ſebbedic vala, hanem naponkent több-
 re igyekezic vala, ſegyuereket keſit va-
 la alkolmatos helyeken az orſzagban,
 es penztis, mellyet auagyű maga, auagy-
 barati hűti alat kölczön kert vala, Feſu-
 læ varosban hordattya vala, egy Man-
 lius neuű emberhez, ki annac vtanna el-
 fő lön à hadnac kezdeseben. Akkor az
 időben mondgyac, hogy minden ſde-
 embereket igyekezet volna hozza kap-
 czolni

czolni kic kózzúl voltanac egy nehany
 affonyallatokis, kic előőr nagy sume
 ma penzt gyűjtöttenece vala parazna
 eletekkel: Az vtan peniglen mikor az ű
 ideiecczak keresetekben nem buiasagok
 ban fogyatkozattat volna meg űket,
 nagy adossagban estec vala. Azoc al-
 tal gondollya vala az CATILINA,
 hogy fel tamaſthatna az varosban leu-
 rabokatis, es hogy a varost fel gyuyt-
 hatna, auagy ferieket meg őletteiher-
 ne velec. De ezec kőzöt vala egy Sem-
 pronia neuű affony, mely gyakorta fer-
 siuhoz illendő gonozsagokat cheleke-
 det vala. Ez az affonyallat nemzetsege-
 uel es ſep abrazattyauul annac felette
 ferieuel, es fiaiuul, eleg bodog volt, mind
 Görög es Deaknyeluen bölcz volt, mind
 enekleni ſ-mind tanczolni ekesben tu-
 dor hogy nem mint iambor affonyal-
 lathoz illendő, es ſoc egyeb dolgokatis
 tudor, mellyec az buiasagnac eſkőzi.
 De ű neki minden egyeb dolgoc ked-
 uesbec voltac mindenkor, hogy nem
 mint az tizteſſeg es ſemermecetſſeg. Nem
 könnyen itilhetted volna meg, hogy ha

Az Sem-
 pronia
 affony-
 nac ter-
 meſzett
 es erkő-
 lcz.

LVCIVS CATILINANAC

penznec keduezneie keuefebbet auagy
 tižteſegenec. Olly buia termeſerú uolt,
 hogy gyakrabban ſorgalmaztatna az
 ferfiakat buiaſagra hogy nem mint ű
 ſorgalmaztatnec. De gyakorta an-
 nac előtteis hitit meg ſegte vala, na-
 la le tót marhat el eskút vala, emberha-
 lban reſes lőt vala, buiaſaga es ſe-
 genſege mia ſegeny allapatra iutot va-
 la, de az ű elmeye dicziretes vala ver-
 ſeket ſerezhet vala, trefat indithat va-
 la, beſede neki lehet vala, auagy tižte-
 ſeges, auagy lagy, auagy faitalan. Tele-
 lyeſſeggel nag trefaſag es nyaiaſſag va-
 la benne. Ezeket az dolgokat el ue-
 gezuen az CATILINA mind az által
 az polgarmeſterſeget kiuannya vala az
 ióuendó eztendóre, azt remeluen, hog ha
 Conſulla tetetet volna, könnyen az AN-
 TONIVST az ű akarattyara haita-
 hatna. De azon kőzben nem nyugha-
 tic vala, hanem minden módon, az Ci-
 cero vtan leſekedic vala. De az Cl-
 CERONAKIS az el tauoziataſra
 rauaſſaga vala. Mert az tižtinec kezde-
 ſeben ſoc dolgot igiruen, az Fulvia ala-
 tat el

tal'el vegezte uala, hogy az Curius, ki ^{Az C}
 felőlennec előtte álltec az Catilina ta ^{cero}
 naczat ű neki meg jelentene. Annac fe ^{na az}
 lette az ű tistbeli tarsat az ANTONI ^{arulo}
 VST az orſagnac neki valo igireti ^{ellen u}
 uel el hitette vala, hogy az orſag ellen ^{lo uig}
 ne tamadna, es ő maga melletis barati ^{az a}
 nac es hozza tartozoinac sereget visel
 vala alattomban. Minec vtanna az or
 ſag gyűleſenec napia el iőue, es az Ca
 tilinanac sem az tizt keuanas, sem az le
 ſeskedes, à mellyet az Cicero vtan ve
 tet vala, nem kedue ſerent leuenec, el
 vegeze hogy hadat tamazſon, es min
 den veszedelmeket meg keſeriften, mert
 à mellyeket tirkon probalt vala, mind
 kedue ellen lőttec vala. Azokaert az
 C. MANLIVST Fefulæ varasban
 es Hetrurianac refzeben, az C A
 MERTIVM varosbol leuó Sepru
 miust Picenum tartományban az C. Lu
 liust penig Apullyaban: Annacfelette e
 gyebeket egyebűue boczata, az kit hol
 gondol vala, hog alkotmatos lenne ű ne
 ki. Azonközben ſoc dologban uala egy
 C 4 ſerf-mind

LVCIVS CATILINANAC

Serf mind foglalatos, az Cōsul vtan les-
 ekedic vala, az varos giuytasara kezül
 vala, alkalmas helyeket fegyueresek-
 kel foglal vala, ű maga feguerrelia-
 la. Annac felete az több tarsaitis inti vala,
 hogy mindekoron keſſe volnanac, eyd
 nappal ſiet vala, vigiaz vala ſem niugha-
 tatlanſaggal, ſem munkaual meg nem ſa-
 rad vala. Vegezetre minec vtāna ſok in-
 ditafa vtan ſemmi kedue ſerint nē lönvő
 ſzontag eczaka, elő alomkor az M. Por-
 tius Lecca által ő zuehiua az ſű arulokat,
 es ſokat panazolkaduan az ű tuniaſa-
 goc felől, meg ielente, hogy az Manliust
 előlel külte volna, ahoz a ſokafaghoz, az
 kiket kezitet volna az hadra. Annac felet-
 te hogy egyebeketis egyeb alkalmas
 helyekre el boczatot volna, az kic az ha-
 dat el kezdenec. Ezert ű is az ſeregekhez
 akarna menni, ha előzőr az Cicerot meg-
 ölhetne, miuel hogy az Cicero az ű rana-
 ezanac igen artana. Azokaert meg ſjed-
 uen es ketelkeduen a többi, egy Corne-
 lius neuű Romai nemes es ű velle egy-
 gyűt eg L. Vargunteius neuű tanaczbe-
 li vr, igituen arra magokat ei vegezec,
 hōb

Az aru-
 loknac
 Cicero
 meg öle
 ſereua-
 lo ſzan-
 dekoc.

hog vgyan azon eyel, egy keuesse az va-
 tan, feguerefekkel, vg mint vduarhoz az
 Ciceronhoz be mennene, es nag bertelen
 az u maga hazanal utet által verne. De
 mihelyen az Curius meg erte, mely nagy
 vesedelem koutkezne az Ciceronra,
 nag hamar az Fulvia által az Ciceronac
 meg ielente a lest, a mely u ellene szerezte-
 tic vala. Ig azok az aruloc az alton ki-
 rekesztuen, heiban vottec vala mago-
 kra ilyen nagy gonos dolgot. Azon *Hetrur-*
 kőzbē a Manlius szorgalmaztaty vala a *riaban*
 kőseget Hetruriabā, mely nep vy dolgo *ualo kő*
 kat kiuan vala, az szegenseg es az bozzu. *rőstős,*
 sag mia, miuel hog az Sylla kegetlenfege *bad.*
 mia mindē ióságokat el ucsittec uala: an-
 nac felette minden fele toluaiokat szorgal-
 maztat vala, a kie abban a tartománybā
 bōuon valanac: nemellyeket a Sylla által
 kiuul valo varosokbā helyezetttec kő-
 zūlis, a kiknek a buiasag es tekozás mia,
 semmiec nem marat vala az sokragado-
 manybol. Azokat mikoron a Ciceronac
 meg izentec volna, ket fele vesedelemtūl
 feluē, miuel hog az varost sem oltalmaz-
 hattya vala touab leselkedestūl az u ma-

LVCIVS CATILINANAC

ga tanaczaua, sem peniglē azt nem tud-
hattya uala menye uolna à Manlius hada,
auag míchoda tanaczoc volna, à dolgot
tanacz eleiben vete, mely immar annac
előtte el hirhedet vala. Azokaert (mely do-
log mindenkor valami nag veszedelmek-
ben sokot leni) à tanacz ezt vegeze, hog
à Consuloc azon lennenec, hog az orſag
valami kart ne vallana. Ez à fő hatalom
adattatic az tanacztul, à tiſt viſelőknec
Rimai mód ſerēt, tudni illic hog ſereget
gyűythessenec hadat viſelheſſenec, min-
den modō fenytokban tarthassac, az or-
ſag friges tarsait es varasiakat, es hogy
ſabad birodalmoc es itiletec lenne, mind
hón f-mind hadban. Mert az orſag ve-
gezefenekül az polgarmesterek nec ha-
talmoc ezekre Romaban nem vala. Ke-
ues nappal az vtan az L. Senius neuū ta-
naczbeli vr, az tanaczban egy leuelet
magyaraza el, mellyet mond vala, hogy
Fefulæbol hoztac volna ű neki, melyben
az vala irua: hog C. Manlius mind ſent
hauanac huſon hatodic napia elôt, nagy
ſokasaggal hadat tamaſtot volna. Egy-
ſerf-mind penig vgyan akcor, (az mint
effele

effele dologban sokot lenni) nemellyec
 jegyeket es chudakat jelentne vala, ne-
 mellyec penig azt mondgyac vala, hogy
 partosoknak gyúlesec volna, Capua-
 ban fegyverec készítenenec, es Apulia-
 ban kereates had tamadna. Azokaert
 az tanacznac vegezeseből az Q. Mar-
 tius rex Fesulában, az Q. Metellus Cre-
 ticus, Apuliában, es az körül valo helyek-
 re küldetenec. Ezc mind ketten az va-
 rosön kiúúl Fejedelmi készüllettel vala-
 nac, egy nehany keues emberek nec par-
 uarkodasoc miat, kic mindē tisztelleges es
 tisztellegielen dologot arulni soktac vala,
 meg tiltatua hog triumphussal az varos-
 ban ne iúnenec. De az itilē Birac közzú-
 lis az Q. Pompeius, Rufus Capuabā, az
 Q. Metellus Celer, Picenū tarto many bā
 küldetenec, es ezek nec meg engettec,
 hog az idónec es az vezedelē nec mi vol-
 ta serent, nepet gyúytenenec. Annac
 felette, ha ki az arulast meg jelentene, *Az aru-
las telē*
 mely az ország ellē indult vala, iutalomul *tő inec*
 igirenec Rabnac szabadsagot, es szaz Sef- *iutala*
 terciomot, az az, harmad felezer aranyat *moz.*
 szabad ember nec penig ez dolog miat va-
 lo

LVCIVS CATILINANAC

Ország
rötte-
nefe.

lo büntetetlen seget es ketszaz ezor sefter
tiomot. Vegezek aztis hog az halarto
sok Capuaban es egyeb körül valo va-
rosokban, kinec kinec az u erteke serent,
el oztattatnanac: Romaban ez egez va-
rosön vigiazok rendeltetnenec, es azoka-
nac, az also rendön valo tizt viselóc pa-
ráciiolnanac. Mely dolgokkal az ország
fel indittatec es az varosnac sine meg-
valtozec: a nag örömböl es huiafagbol
mellyeket a sokcaig valo czendesseg ser-
zet vala, nagy hertelen somorusagban
eset vala, sietnec vala rettegnece vala:
sem helyhez, sem semmi emberhez nem
bizhatnac vala, sem hadat nem visel-
hetnec vala, sem bekefegben nem le-
hetnec vala, ki ki mind az u veszedel-
met az u felelme serent iteli vala. Eze-
felót az aszony nepec, (kiknec a birodal-
omnac nagy voltaert az hadtul valo fe-
lelem sokatlan vala) magokat gyötir-
vala, kezeket az égre fel emelic vala, ki-
czin fiokon banakodnac vala, az isten-
nec könyörögnec vala, mindenekiül ret-
tegnec vala, a keueyseget es negedseget
elhagyuan, mind magoc f-mind haza-

loc felől kersegeben estece vala. De az Ca-
 tilinanac kegyetlen elmeie megis vgyan
 azon dolgokat forgattya vala, iollehet
 ellene valo oltalmoc szerezetnec vala,
 es úis Plautius törvénye által az L. Pau-
 lustul rea kerdetet vala. Vegezetre ez do-
 lognac el titkolasaert, auagy maga ment-
 segeiert mint ha feddessel ingerlettetet *Az Ciceronae*
 volna erre, az tanaczban mene. Or a M. *catilinae*
 Tullius consul, auag az ű ielen volta mi- *ellen uo*
 at feluen, auagy peniglen haragiaban i- *lo orati*
 gen szep, es az orszagnac hasznos oratio *oia.*
 monda, mellyet az vtan iruais ki ada. De *Az Ciceronae*
 mikoron az Cicero le űlt volna: az Ca- *tilinae*
 tilina (mint hogy mindē dolgoknac iet- *naccice*
 tetesere kez vala) feiet le függesztuen *ro ellen*
 nagy könyörgő beşeddel kezdé az ta- *ualo*
 naczelieket kerni, hogy semmit ű felől- *mentse*
 leoknelkül el ne hinnenec: Oly nemzet- *ge.*
 ből valo volna ű, es eletet iffiusagatul
 fogua vgy rendelte volna, hogy minden
 iot kellene ű felölle remenleni: Ne itila-
 necazt, hogy ű neki vri nemzetből le-
 uó ember nec (ki mind ű maga, mind
 az ű elei soc ioual lótt volna az R O-
 M A I kőşleghez) orszag veszedelmen
 kellene

LUCIUS CATILINANA C.

kellene, holot azt à M. Tullius olta-
 mazna, ki à Roma varosanac czac sel-
 lyeres lakoia volna. Ezekhez az fidala-
 makhoz mikoron többeketis adna: kezs-
 denec mindnyaian zörgetni es útet ellen
 segnec es hazaia aruloianac neuezni. Ot
 az Catilina, vg mint meg dúhóduen: mi-
 uel hogy vgymond az en ellenségitül
 kóru vetetuen, vezedelemre üzettetem
 haniat homloc az en fel gyuladasomat
 az tú romlastokkal, oltom meg. Az v-
 tan nagy hamarfaggal à tanaczhasbol
 haza mene. Ott sokat gondolkoduan,
 magaban, miuel hogy sem az polgarmes-
 ster vtan vetet les nem mehet vala eló, az
 varostis erti vala, hogy vigiazasokkal
 meg erőssitetet volna, ltiluen leg iobnac
 lenni, ha neper meg öregbitene, es minec
 előtte az ország nepe óžue gyúlna soc dol-
 goknac eleit uēne, mellyec à hadbā has-
 nosoc lennenec: keső etsaka keuefed ma-
 gaual az Manlius taboraba mente. De az
 Cethegusnac es Lentulusnac, es à többi-
 nec, kiknec vakmerősegeket meg ismerre
 vala, meg hága hog ualamiuel lehetne az
 el kezdet partolast erőssitenec, à Cicero
 vtan

vtan vetet leffel sietnenec, öldöklesre, e-
getesre, es egyeb hadi dolgokra keşulne-
nec: úys róuid nap nag haddal à varosra
iúne. Mikoron ezec Romabā vifeltetne-
nec: az C. Manlius az ú hozza tartozoc
közűl, à Q. Marciushoz kóueteket kül-
de ilyen könyörgessel. Az Istent es em-
bereket hiuc bizonsagul te feiedelem,
hog mi hadat sem hazanc ellen nē tamaz
tottunc, sem penig hog egebeknec vesse-
delmet şerezne, hanem hog magunkat
az bozzusagtul meg oltalmazsuc, kic şe-
genyec es şűkőlkődóc leuén, az vfora-
foknac erőşakoc es kegetleşegec mia, töb
bire mindnyaiā hazanktul, de mindnya-
tan hirünk tul es ioşagunk tul meg foştat-
tunc. Egőkünk nec sem volt kozzűlunc
şabad az mi eleink nec şokasoc şerēt, sem
törüēnyel elnūnc, sem ioşagunk tul meg
foztatuan restūket şabadşagban tarta-
nunc: annyra nag kegetleşegec volt az
vforafoknac, es az Itűlő bironac hozzāc.
Gyakorta az mi eleinc à Romai kőşseget
meg şanuā, kőzönşeges uegezesekek az ű
şűkőlkődeset meg segitettec, es vegezetre

A: Mā-
lius ma-
gamēta
sege.

(az

LVCIVS CATILINANA C.

(az mint csak mys emlityűc) az adosság
 nac nag voltaert minden io emberek
 nec akarattjokbol az ezűst adossagot
 rezzel fizetec meg. Giakorta akösségis a
 uağ vral koda fra valo şandekbol, fel indí
 tatuan, auag az tizi viselőknec kevely se
 gec mia fellegyerkezuen, á tanaczbe
 liektűl el hasonlotac. De mi nem birodal
 mat, sem penig kazdagsagot nem kere
 sűnc: Mely dolgokert minden hadac es
 viaskodasoc şoktac az emberek kőzi len
 ni, hanem şabadagsagot keresűnc, mellyet
 egy iambor sem akar, hanem ha cleteuel
 eggyűt el vesstent. Azert tegedet es az ta
 naczot kerűc, hog ez nyomorult varo
 stokbeliekre visellyetec gondot, az tőre
 uennec oltalmat (mellyet az lűlő Biro
 nac hamisfaga tűlőnc el vőt) adgyatoc

Az Mar meg, es ne kenşericzetec minket arra,
 tiusnac hog ebben kellyen keresűnc modot, mia
 az aruo keppen az mi verűnket bozzu allással
 loknac onczuc ki. Ezekre az Q. Martius azt
 şauok felele: hogy ha valamit a tanacztul kerni
 ra ualo akarnanac: az hadat şallitanac le, es Ro
 feleleti. maban mennyenec kőnyőrgeni. Oly
 şelidsege, es kegelmeşsege volt volna
 minden

mindenkor a tanaczna és az Romai kő-
 segnec: hogy soha senki ű töllőc heaban
 segetseget nem kert volna. De az Catili-
 na vtabol többire minden polgarmester
 seg viselteknec és fő fő embereknek leue-
 let küldte, hog ű hamis vadolasokkal gő-
 zettetet volna meg, és miuel hog ellenfegi
 partolasanac, ellene nem alhatot volna, ű
 a Serenczenec keß volna engedni, és Mas-
 siliaban sãankiuetesre menne, nem hogy
 ű ilyen nagy vetekben reßes volna, de
 hogy az ország czedesssegen maradna,
 se penig az ű vizssa vonasabol haborusag
 ne indulna. Ezektül sokkal külömböző
 leuelet magiaraza el a tanaczban az Q.
 Catulus, mellyet mond uala, hogy az Ca- Az Ca-
 tilina neueuel attak volna neki anac mas tilina-
 sa ilyen modon vagion. Az L. Catilina nac Ca-
 Q. Catulusnak kőßönetit mondga. Az te tulus-
 ieles hűseged, mellyet valoban meg esmer hoz u-
 tem, és mely ennekem, sok veszedelmimbē lo leue-
 kedues volt, az en keresemre bizodalmat le.
 ada ennekem. Azokaert magam mentest
 nem akarek ez vy tanaczban keßitenem:
 hanem semmi bűnőmnec lelki ismererből
 valo magam mentest akarek elő hozni,

D

mellyet

LVCIVS CATILINANA C.

mellyet igaznac lenni bizonyyal el hida-
ged. Mert en bozsfusagtol es gyalazattol
indittatuan, miuel hog az en munkama-
nac, es serensegem nec hasznatol meg fos-
tatuan elöbbi meltofsagomat nem oltal-
mazhatom vala, az nyomorultaknac kö-
zönseges igyet szokasom szerint magamra
vöttem, nem hogy az adofsagot magā
iofsagabolis meg nem fizethetnem, holot
egyebeknec adofsagatis ez Aurelia Ores-
tillanac adakozo volta, az ű maga es lea-
nya penzeuel meg fizethetne: hanem hog
meltatlan embereket latoc vala: tiűiekre
fel emeltettek nec lēni es hog az ēberec ha-
mis gyanusag mia tülle el idegenittetec
volna. Ezokaert az en nyomorufagō űe-
rint az en meltofsagōnac megtartasara es
legriűsefseges remenseget lattatō kōvet-
ni. De mikoron többet akarnec irni, ielē-
tec ennekem, hog meg akarnanak fogni.
Mostan az Orestillat te neked ayanlō, es
ötet te readbizō az te fiaidra kerlec tege-
det, hog ötet mindē bozsfusagtol meg ol-
talmazzad: legégessegbē. De az Catilina
egnehany napig mulatuā az C. Flamini-
nal az Reatū neuū uarosbā. csak ā mig az
Flaminiūstul még annac előtte el hitetol

varast fel foguerkeztetne, tizenket kőcs
vezetővel es egyéb fejedelmi ekecssegekkel
az Manliushoz a taborbā mene. Ezeket
mihelyen Romabā megérték: az tanacz
mindgyart az Catilinat es az Manliust,
ország aruloinac itile, az több sokasagnac
penig bizonyos napot hāga. Mely nap es
lőt büntetefnelkül az partos hadbol el
mehtnenec mindenec, az halakra itiltet
teckőuul. Annac felette vegeze az ta
nac ez tis, hog az polgarmesterec sere
get gūytenenec, es az C. Antonis haddal
az Catilina vitan sietne: Az Cicero penig
az varos oltalmara hōn maradna. Abbā
az idēben az Romaiaknac birodalmoc
igen nyomorultnac laczo ennekē, mely
nec holot nap kelettul fogua nap nyugot
ig minden haddal meg gőzettetet nēzet
segec engednenec: honnis bekefegec es
gazdagfagoc volna (mellyeket az embe
rec fő ioknac itilnec) mind az által talat
tattanac kőzzuloc oly emberek kic mind
magokat, mind országokat nag vakmerő
keppen akartac volna el vesíteni. Mert
az tanacz nac ket vegezefere enny sokas
sag kőzzul sem iutalōra nezue az arulast

LVCIVS CATILINAE

senki meg nē jelentette vala, sem az Catilina taborabol el nem ment vala. Annyszera nag erős partolas es ugy mint ragado betegség által vala többire minden embereknek űiuere. Es nem eziak azok ualának az orűaghöz idegē űiuel, az kik az partolasban reűesec valanac: hanem még az egeű kőűsegis vy dolgoknac keuanűagabolaz. Catilina el kezdet dolgot auallia vala. Azt penig lattatic vala az kőűseg az ű regi űokafa űerint czelekedni. Mert mindenkoron az orűagban az kinec sem mi kazdagűagoc ninczen az űo emberek re irigkednec: az gonűokat penig, dicziric: az regi dolgokat gūlóllic: vyiakat kiuanac: az ű magoc allapattyanac meg unaűabol, mindē dolgoknac változafara iűgekez nec: haborusaggal, es part űtesekkel, gondnelkül taplaltatnac mert az űeginűget kőniū karnelkül akar kinekis birni. De főkeppē az varosbeli kőűseg űo okokert az partolafra hailando vala. Előűor, mert mindnyaiā valakic auagy gyalazatosok auagy faitalanoc valanac, auag az kic gyalazatosűaggal, attyoktol marat iűűagot el veűtettet nec vala, vegeűetre mindenec az kik

Az kőű
seg kez
az par
tolafra.

kiclatorfogok es gonoszsagok mia hazok-
 bol ki űzetenec uala, mind ezek Romabā
 mint egy latroknac barlangiaban ōűue
 gűltec vala. Masodűor sokan az Sylla gű-
 zedelmerűl meg emlekezuen, miuel hog
 lattyak vala, hog soc kűzűnsűeges katonak-
 bol tanacz vrac lűttec uolna, nemellyec-
 vgy meg gazdagottac volna, hog kiraly
 modra elnenec es ruhaznac magokat: kiki
 mind maganac, ha had tamadna, az gűze-
 delebűl illyeneket remel vala. Annac
 felette az iffiusag, mely az mezűkűn kezi
 munkaiual taplallya uala űgegűseget, ki-
 ualtkeppen es kűzűnsűeges keppen ualo
 igiretekcel fel inditatuan az varosi hiual-
 kodast az nehez munkanal inkab űeretik
 vala. Azokat es mind egyebeket az kű-
 zűnsűeges nyaualya taplal vala. Mennel
 keuesbekel czudalnunc, hog illyű űeginy
 es gonosű erkűlczű emberec leuen, nagre-
 menűsegekhez kepest mind az orűagra, ű-
 mind magokra akartac gondot viselni.
 Ezek felet az kiknec attyok halakra iűűte-
 tet vala, iűűagoc el vetetet es űabadűagok
 meg kűűűebbiteret vala, az Sylla gűzedel-
 meuel: nem kűlűmb űiuel variak vala en-

nehadnac veget. Sőt azok is, az kik az
 tanaczal egi ertelemben nem valanac
 inkább akariac vala, hog az orſag habo-
 rodne meg, hog nem mint ű nekic bõ-
 czúlltec nem volna. Az penig az go-
 noz dolog ſoc űdõ muluã iõt uala iſmet
 be az orſagban. Mert minac vtanna az
 Cn. Pompeius es Marcus Craſſus pol-
 garmelterſegebẽ, az kõfſeg otalmazoia-
 nac hatalmoc heliere allattatec: az fel ſer-
 dült ifiac nag meltoſagra iutuan, kik nec
 mind ideiec ſ- mind elmiec ſene uala, ke-
 dec az kõfſeget az tanacznac vadolaſa-
 ualizgatni, annac felette adomaniokkal
 es igiretekkel is. inkább gulyaztani, es ug õ-
 kis hire neuet es hatal not magoknac kere-
 ſni. Azok ellẽ nag erõuel tufakodic vala
 tobire mind az egeſz nemes rēd, a tanacz
 heliec otalmazalanac ſine alat, valoſag-
 gal penig az ű maga õregbũ leſekert. Mere
 (hog rõu idedẽ az igazat meg mōd gã) az
 zoc az űdõc utã valakic az kõfſeget ha-
 borgattac, tiſteſſeges ſin alat, nemelliec
 mint ha az kõfſeg igazſagot otalmaznac,
 nemellyec hog az tanacznac meltoſaga
 õregbe dnec, az kōzõnſeges iõt teteruẽ
 ki ki

ki ki mind az ű maga hatalmaert viasko-
 dic vala: sem embersegec sem az vetelke-
 desben valo modgoc nē vala. Mindenic
 fel az gőzódellemmel kegetlenűl ei vala.
 De minec vtanna az Cn. Pompeius az
 tengeri, es az Mitridates kiraly ellen va-
 lo hadra küldetec: az kősség allapattya a-
 zonnal meg kűssebbedek az gazdagok-
 nac hatalma meg neuekedēc. Ezek bir-
 nac vala az tistekkel, orşagokkal, es min-
 den egeb dolgokkal: űk bűntetes es fele-
 lenekűl leuén io allapatban elnec vala.
 Egyebeket törvényekkel ijegetnek vala,
 hogy az kősseget az tist viselők şiligyeb-
 ben birnac. De mihelyen az orşag valto-
 zasara valo remenség adatek az regi viz-
 şauonas az ű şiueket fel indita. Hogy
 ha az első harczon az Catilina gőzódell-
 met veheter volna, auagy csak az ellen-
 kőzőkkel egy arant valo lehetet volna is:
 bizony az egész orşagra nagy vesede-
 lem kővetkezet volna: sem aroc az kie-
 győzedelmesc lőttec volna, az győze-
 delemmel sokaig nem elhetec volna, vğ
 hog egyk fel ki faraduā, az masic az ki-
 nec tőb ereie lőt volna, az biroadlmat es

LVCIVS CATILINANAC

szabadfagot erővelis az mas feltúl ki teker
 te volna. Voltac mind az által az aru-
 las kiuúl nagy fokban, kic először az Ca-
 tilinahoz mennikeztec volt. Ezecköz-
 zúl volt az Fulvianaczbeli emberne-
 fia, kit az vitbol vízsa hozatuan, az ú-
 Attya meg ölete. Vgyan akcor Roma-
 ban az Lentulus (mikeppen az Catilina
 meg paranczolta vala) kiket erkölcsel-
 auagy állapottal híhet vala, hogy az or-
 sag vytafara alkolmatosoc volnanac,
 mind ű maga s-mind mas által hítegető-
 vala, nem csak az városbelieket, hanem
 minden fele embereket, valakic az had-
 ban valami hasznót tehetnenec. Ezor-
 kaert az Publius Vmbrenusra biza, hog-
 az Allobrogesec kóuerit meg keresne, es
 azokat (ha lehetne) az hadnac tarsasá-
 gara hozna itiluen azt, mint hogy mind-
 közonseges es kiualkeppen valo adós-
 sagban volnanac. Annac felette hogy az
 Franciaiak természet szerent hadakozo
 nemzetc leuen, igen könnyen effele ta-
 naczra terithetnenec. Az Vmbrenus mi-
 uel hogy Galliaban kereskedic uala
 többire mind az városokban valo fő-
 fő eme

Az aru-
 lasnac
 az Frā-
 ciaiak-
 kal ua
 loköz-
 lesc.

fő embereknel esmeretes vala, es űys
 űket esmeri vala. Azokaert minden ke-
 sedelemmelkül, mihelyen az kőueteket
 az piaczon meg lata, rőuideden kerdez-
 keduen az orşag allapattya felől, es vgy
 mint şankoduán annac nyomorusagan
 kezde kerdezni, míczoda veget reme-
 lenec annac az nyomorusagnac. Minec
 vtānalata, hog azoc panaşolkodnanac
 az tıst vıfelőknec, fősuensegec felől, es
 vadolnac az tanaczbelieket, ezert hogy
 semmi segítseg ű bennec nem lehetne,
 es hogy az ű nyomorusagoknac czac
 az halalt varhatnac oruolşagul: de en
 vgy mond tőnektec (hogy ha emberek
 akartoc lenni) modot mutatoc, mel-
 lyel ilyen nagy nyomorusagtól meg
 şabadulhasatoc. Ezeket mihelyen mon-
 da, az Allobrogesec nagy remenség-
 ben hozattatuan, kezdec az Vmbren-
 nust kerni, hog ű raitoc kőniőrőlne, sem-
 mi nem lenne olly keşerűes es nehez do-
 log, mell yet őró mest meg nem czeleked-
 nenec, czak hogy az orşagot adolşag-
 tol, meg şabadithanac. Az Vmbrenus
 őket az Decius Brutus hazaban viue,

LVCIVS CATILINANAE

miuel hogy az, az piaczhoz közel vala,
 es abban az tanaczbanis az Sempronia
 mia resetlen nem vala. Mert az Brutus
 akkor Romaban nē vala. Annac felette
 az Gabiniustis oda hiua, hog az beşelge-
 tesnec nagyob meltoşaga lenne. Annak
 ielen leteben az arulast meg ielente, ab-
 ban valo tarsokat meg neuzeze. Annak
 felette sokakat minden rendben arat-
 lanokatis oda şamlala, hogy az kőuetek
 nec annal nagyob mereşsegek lenne.
 Annak vtanna mikor azoc az ű munka-
 iokat igirtec volna, űket haza boczata.
 De az Allobrogesec sokaig ketsegesec
 leuenec benne, mi tanaczot kőuetnene.
 Egy felől az adosag, az hadnac kiuanş-
 ga, es az gözedelemnec remenşegeben
 valo nagy iutalom vala: mas felől penig
 ű ellenec ál vala az mas felnec kazdag-
 şaga batorşagosb tanacz es az bizony-
 talan remenşegert bizonyos iutalmoc.
 Mikoron űk czekeket magokban for-
 gatnac vegezetre az ROMANIA K-
 NAC şerenczeie fellyűl fordula. Az-
 okaert az Q. Fabius Sanganac kinek pro-
 catorşagaual az orşag felette igen él-
 vala,

Az arul-
 tataş-
 nac Frā-
 ciaiac
 altalus

vala, minden dolgot, az mint ertettec va
la, meg ielentenec. Az C I C E R O az
Sanga által megertuen ezt az tanaczot,
az kőueteknec meg paronczola, hogy az
arulafra való igyekezeteket felette igen
mutatnac, az többihez is el mennenek,
magokat igen igir nec, es azon ügyekez
nenec hogy azokat valoban ki tudhat
nac. Vgyan akkor az innerfő es tulso
G A L L I A B A N, annak felette az P i
cenumban, Brutiumban, es Apuliaban
nis, nagy haborusag vala. Mert azok
az kic az C A T I L I N A annac előte
elküldöt vala modnelkül es vgy mint
meg bolonduluan czeleked nec vala
mindeneket: cycli tanacz kozasokkal,
fegyvereknec es hayto bersamoknac őze
ve hordasaua l snetuen, es minden dol
got fel haborituan töb felclmet sörzete
tec vala, hogy nem mint veszedmet.
Azok közül fokakat az Quintus Metellus
Celer tanacz vegezeseből törue ny sör
rin t meg fogot vala. Hasonlatos keppen
az innerfő G A L L I A B A N az C A I V S
M V R E N A I S czelekedet vala, akki
abban az tartományban fő hadnagy va
la.

LVCIVS CATILINANA C

la. De Romaban az Lentulus az többi
 uel eggút, kic az partolashan rebesec va
 lanac, nag sereget kebituen (az mint la
 czik vala) azt vegezte vala, hog mikor az
 Catilina Fesula varos hatarara haddal jut
 na, az Lucius Bestia ki kosszeg gondgia va
 seloie vala, az nepet ossue hiuan panafo
 kodnec az Cicero czelekedeti felol, es en
 kartac. nec az nag hadnac okat ez ieles emberre
 az aru. haritana: ezek azieggyel az koutkezene
 last ueg do eyel az tob partosoc, ki ki mind az u
 hozuin dolgahoz kezdene. De azt az dolgot ig
 mi. mondga vala, hog egy maskozot el ozo
 tottac volna: hog, az Statilius es Gabinia
 us nagy sereggel, az varost tizenkethe
 lyen egfersmind meggyuitanac hog az
 zal az czetepateual az Cicerohoz es az
 tobbihezis, kic vta leseskednec vala, kon
 niebben iutnanac. Az Cethegus az Ci
 cero aitalat allana meg es arra rohanna:
 egyebec egyebekre, de az fiak)menemu
 ek tobbire az nemcssec kozul valanac)
 az attyokat olne meg es midon mind
 nyaian az oldokles es egeb mia meg yede
 nenec az Catilina hoz ki baladnanac. E
 zek az dolgokat el kezituen es rendeltuen

az Cethegus mindenkoron panaſſolko
dic vala az ű tarsainac tunyafagarul,
hogy azoc ketelkeduen, es az idôt mu-
latuan az alkolmatofſagokat el veſte-
nec. Effele veſedelemben, czelekedet
kiantatnec inkab hogy nem mint ta-
nackozas:czak ű magais, ha egy nehane-
nyal meg ſegetetnec, egyebec el laſſode-
uanis, kez volna az tanaczhazra rohan-
ni: Mert ű termeſt ſerent kemeny, va-
ſtag es io kez ű ember vala, minden gö-
zedelmer az gorfalagban helyhezter va-
la. De az Allobrogeſec az Cicero paran-
czolattyabol az Gabinius által az többi
uelis ſemben leuenec. Az Lentuluſtul,
Cetheguſtul, Sratiliuſtul, es Caſiuſtul,
eſküueſt keuananac, mellyet peczet alatt
az ű orſzagokbeliek nec vinnenc. Mert
egyebkeppē nem igen könnyen inditat-
hatnanac illyen nagy dologra. Az többi
ſemmit nem gyanakoduan hiteket adac.
Az Caſſius arra magat igire, hogy ű ys
keues vartatua oda menne. De eg keueſe-
ſe az kőuerec elôt Romabol ki mene.
Az Lentulus ezekkel eg Crotobeli Ti-
tus Volturtius neuű embert küldē, hogy
az Al-

LVCIVS CATILINANAC

az Allobregesec minéc előtte haza men-
nenec az Catilinaual egy masnac híet
aduan az friget meg erőssittenec. Az
Lentulus az Vulturcius által az Catili-
nanakis leuelet küldé ilyen ígekcel.

Az Lē. Kélegyec attul az kit hoz zad küldöttē
Lentulus le. megerted. Meg gondold miczoda nya-
uele, kit ualaban leg, es meg emlekezzel magaa
Catili. dat ferfiunac lenni. Meg gondolt az te
nanac állapotod mit keuannyon. Segitseget
küldöt. mindenektul kery még az leg also ren-
den valoktulis. Ezec felet houalis meg
hagya, miuel hogy az tanaczbeliektul
ellenseg nec itiltetet volna, meg larna
michoda tanaczal vetette volna meg
az rabokat, es miuel hogy az varosban
mindenec kezen volnanac az mellye-
ket paranczolt vala, ne kes nec közelb-
iőni. Ez dolgoc ig veghez menuen es
bizonyos eczakat redeluen, mellyen
el mennenec, es az CICERO min-
denekrul kőuetece által bizonyossa terete-
uen, az LVCIVS Valerius Faccusa-
nac, es Caius Promptineusnac, kie az
varosban törüenteuóc valanac, meg pa-
ranczola, hogy az Miluius neuu hida-
nal

nal lesből az Allobrogeseket meg foge
 nac. Minden dolgot mellyet küldere
 tec vala, nekic Cicero meg ielente, es e
 gyeb dolgokatis, hogy az mint az fuka
 seg kiuanna vgy czelekednenec, reaioc
 biza. Io vitez embereketis ada melle
 iec. Ig czatepatenelkül órizóket veto
 uen lesben, az mint nekic hagyua va
 la, titkon az hid ala allanac. Minec va
 tanna az kóueretec Vulturciussal oda az
 helire iutottac uolna, es eggerf-mind min
 den felől fel kiáltottac volna: az FRAN
 CZ VZOK mindgyarast ertuen az
 dolgot kesedelemnelkül magokat az
 ország birainac meg adac. Az Vultur
 cius előőr egyebeket az harcra int
 uen, fegyuerrel kezde magat az foka
 sag ellen oltalmazni. De mihelyen az
 kóuerektül el hagyatec, foc boual eleb
 elete felől az PROMPTINIVS
 NAK könyöróguen, miuel hogy ű na
 la ismeretes vala, vegezetre nagy fe
 lelemmel elete felől kessegben esuen,
 az ország birainac vgy mint ellensegek
 nec ű magat meg ada. Mely dolgokat
 veghez viuen mindeneket nagy ha
 mar

LVCIVS CATILINANAC

mar kőuetec által az Ciceronac meg ie-
 lentenec. De ű ebből az dologbol egy-
 űferűmind igen nag gondban es őrómben
 esek. Mert őróul vala ertuen azt, hog az
 arulas ki ielentuē az orűag ilyen nag ve-
 űedelemtől űabadult volna meg. De bu-
 űul vala viűontag gyanakoduā ezen, mit
 kellene czelekedni, holot ilyen nagy
 vetekben talaltatanac volna enni orűag-
 beliek. Mert tudgia vala, hog azoknac
 bűntetesc ű neki nehezeűegere, bűntetec-
 lenűegec peniglē orűag veűedelmere len-
 ne. Ezokaert magat meg erőűsituen ha-
 gia, hog menten ű hozza hīnac az Lentu-
 luf, Cetheguf, Statiliuf, Gabīniuf, es
 az Tarrakcobelī Quintus Cepariuf, ki
 Apulyaban keűűl vala az raboknac fel-
 tamaűtasaert. Az tőbbi menten iőuenec:
 az Cepariuf eg keuelűe az előt hazabol
 ki menuen mikoron az dolgot meg er-
 tette volna, az varosbol ki futot uala.
 Cīcero az Lentuluf, miuel hogy orűag
 biroiā volna ű maga kezeuel foguan az
 tanaczban viue, az tőbbi őriűőkcel az
 Concordia neuū űentegyhazban vītete.
 Oda gyūyte az tanaczot es midēn nagy
 sokan

fokan abból az rendből oda' gyűtéc vol-
na, az Volturcius, az kőüetekkel, be vi-
ue. Az Flaccusnak is, ki itilő biro vala,
paranczola, hog az ladat az levelekkel
eggyűt, mellyeket az kőüetekről el vót
vala vgyan oda hozna. Az Volturcius
megkerdetuen az vtról es az levelec felől
annak felette mi tanaczoc es mi okoc löt
volna: először kezdé egyéb dolgokat tet-
tetni, es mindeneket az arulas felől el tit-
kolni. De minéc vtanna közönseges hit
alat kenőerittetec őllani, mindeneket az
mint löttec volna, meg ielente, tudni illik
hog ű egynehány nappal az előt az Ga-
binius es Ceparius által annac az dolog-
nac tarsafagara köteleztetuen ű sem-
mit egyebet nem tudna, hanem az mit az
kőüetec, csak hog az Gabiniustól hallot-
ta volna, hog az Pub. Antonius, Seruius
Sylla, az Lucius Vargunteius, es fokan
egyebek is volnanac abban az arultatas-
ban. Vgyan azonokat vallac az Fran-
czuzok is. De az Lentulus mikoron
kezdene tagadni: az ű levelei kiűl azok
kalis a őókcal kezdé czafolni, mellyeket
az ű Sibilla, könyueből őókot volna mő-
E dani

LVCIVS CATILINANAC

dani, tudni illic hogy az bírodolom, Ró-
 mabāket Corneliusnac igirtetnec, az cā-
 lót az Cínna es Sylla, most ű volna az har-
 madic, kí az Istenneć vegezese berint az
 orszagot maganac foglalna. Annac fe-
 lette hogy az az estendő volna huszadik
 az Capitoliumnac megégese vtan, mel-
 lyet az ióuendő mondoc czodakbol ióuē-
 dő Istenec volna, hogy orszagbeli haddal
 veszedelmes lenne. Azokaert el oluafuā
 az leueleket, mikorō eleb minniaian az ű
 peczeteket meg esmertek volna, vegeze-
 azt a tanacz, hog tistekrűl meg foztatūā,
 az Lentulus es a többi szabad őrizet alatt
 tartatnānac. Ig az Lentulus az P. Lentu-
 lus Spinterre, ki akkor eghazsiu vala: az
 Cethegus, Q. Comificiusfra: az Statilius,
 Iulius Czařarra: Gabinus Marcus Cra-
 susfra, Ceparius (mert az is eg keuessel az
 elót az futasbol vizřa hozatott vala) az
 tanaczbeli Cneius Terentiusfra, bizat-
 tatānac. Azonközben az kőssleg az aru-
 last meg tuduan, kí annac elōtte vy dol-
 gokra valo űgyekezetekbē, az hadat ia-
 uallya vala, akkor elmeiet meg valto-
 tatuan kezde az Catilina tanaczit a kōr-

Az aru
 loknac
 meg foz-
 gasoc.

ni, az Cicerot penig éigig magasztalni.
 Mint ha rabfagból szabadult volna meg
 nem külömben örül es öruendez vala.
 Mert egeb hadi dolgokat praedanac iül
 vala inkább, hog nem mint karnac, de az
 égest, kegeilēnec iſonyunac, es főkeppē
 ű magoknac veſedelmēnec tart vala ug
 mint kiknec mindē gazdagſagoc, az min
 den napi taplataſokban es teſtnec ruha
 zattyaban al vala. Azon nap vtan eg Lu
 cius Tarquinius neuú ember hozattatec Az
 az tanaczban, kit mondnac vala, hogy *Crassus*
 az Catilinához valo menteben hozattat *ra ualo*
 tot volna vizſa az virul. Az az ember *ualla.*
 mikor ő mondotta volna, hog űis az aru
 laſt meg ielentene, ha kőzőnſeges hűt a
 datnec ű neki: minec vtāna az Cicero pa
 ranczolta volna neki: hog az mit tudna
 elő mondana, többire ugan azonokat az
 mellyeket az Vulturcius mōdot vala az
 egetes felől, az fő fő ēbereknec öldōkleſe
 felől, es az ellenſegnec vta felől ielente.
 Annac felette hog ű az M. Crassustul kűl
 detet volna, ki az Catilinanac azt izenne
 hog az Lētulusnac, Cethegusnac es a több
 arulasbā leuō knec ki ielēteſe, űtet megne

LVCIVS CATILINANAC

tenehanem annyeual inkább, sije ne az u
 rasra, hog az többinec siuöket meg erőf
 sitene, es azokis könnyebben az vezede
 lemből meg szabadulnanac. De mihelye
 az Tarqinius az Crassust neueze, ki ne
 uenezetes kazdag es hatalmas ember
 uala: nemellyec azt az dolgot hihetetlen
 nec itiluen, nemellyec penig, noha igaz
 nac velic uala, mind az által, miuel hog
 illyen üdőben az ü haragiat inkább kel ua
 la enyhiteni, hog nem mint giulastani
 sokac kiualkeppen ualo dolgokert az,
 Crassusnac keduezuen, fel kialtanac, hog
 az, az bizonyag hamis volna, es keuanac,
 hog az a dolog tanaczbol menne ki. Igy
 az Ciceronac tanaczlasabol az tanacz
 nac nagio b reße azt vegeze, hog az Tar
 quiniusnac bizonyaga hamisnac lacza
 nec, es hog ü tet meg kellene fogni, es ad
 dig el ne kellene boczatani, az mig meg
 nem ielentene, kinek tanczabol hazudot
 volna illyen nagy dolgot. Valanac ab
 ban az üdőben, kik azt itilnek, hog az az
 bizonyag az Pub. Antoniustol gondolta
 tot volna, hog az Crassust neuezuen ve
 bedelemnec tarsasaga által az többie
 annyeual

annyal könnyebben az Crassusnac hatalma meg oltalmazna. De egyebec azt mondgyac vala, hogy az Tarquinius az Cicerotul rendeltetet volna arra, hogy az Crassus az ű sokasa szerent, az gonosoknac oltalmat fel veuen, az orságot meg ne haboritana. En magamis hallotam ű maganac az Crassusnac szaiabol az vtan, hogy ez az nagy gyalazat az Cicero által lôt volna ű raita. De vgan azon időben az Quintus Catulus, es Cn. Piso, sem könyörgessel, sem keduel, sem penzel az Cicerot arra nem vihetec, hog az Allobrogesec, auag egyeb bizosag által az Caius Caesar hamissan az aruloc közze neueztetnec. Mert azoc között mindenic nagy gyűlölseget visel vala ű vele: az Piso ezert hogy egy Galliabeli embernec megtatlan halalaert töruenben hiuattatot uolna az Cesartul: Az Catulus peniglen az papi feiedelemsegneckeuanasabol gyűlölsegre geriedet vala, miuel hogy vtolso vensegeben nagy tiszt viselésec vtan, az Caesarul, holot még az Caesar iffiu volna, meg győzettet vala. Ez pedig az dologal-

LVCIVS CATILINANAC

kalmatosnac laczik vala, miuel hog az
 Cefar mind kiualkeppē ualo adakozással
 mind penig kő zónseges keppē ualo aian
 dekozással nag adolsagbā vala. De mi-
 koron az Cicerot illyē nag dologra nem
 kenferithettek volna: ó magoc egyyēkent
 körül iaruā es hazudozuan, mellyeket
 mōdnac vala hog az Vulturciusstól auag
 az Allobrogesektől hallottac volna, nag
 gúlólseget szerzetec vala neki, annyera
 hog nemely Romai nemes emberec, kik
 oltalōnac okaert az Concordia sēnecg-
 haza körül fegyuerrel valanac auagy
 az vesedelemnec nagysagaiert auagy
 elmeieknec alhatatlansagaiert, hogy
 az ű io akarattyoc az orsaghoz inkab
 meg teczenec az Cefart mikor az ca-
 naczbol ki iōue fegyuerrel fenyegetec.
 Mikoron ezek az tanacz beliektől igr
 viseltetnenek es az még az Allobrogesec
 kōuetinec es Titus Vulturciusnac bi-
 zonsagokat helyen hagyuan iutalmat
 rendelenec nekik: az szabadosoc es az
 Lentulushoz tartozok közül egnehanya
 külömb külömb utakon az nemes em-
 bereket es rabokat az yczakon az ű
 meg

meg szabadítására ingerlenec vala. Nem
 mellyec, enny sokasagnac, hadnagyokat
 keresnec vala, kik penzert szoktak vala
 az orszagot haborgatni. Az Cethegusis
 kóueret által kerit vala, az ű haza nepet
 es valagator szabadosit, hogy vakmerő-
 keppen meg feregeluen fegyuerrel ű
 hozza berohannanak. Az C I C E R O
 mikoron erte, hogy ezek kezittetnenek:
 vigyazokat oltuan az vczakon, az mint
 az űdó es az dolog kiuannya vala, es az
 tanaczot őšue gyütuen tanaczra bocza-
 ra, mint kellene czelekedni azokkal az
 kik őrizet alá vettetenec volna. De egy
 keueffel az elót egyenlő akarattal az e-
 gez tanacz azt itilte vala, hog azok az or-
 szag ellen czelekedtec uolna. Akcoron az
 Decius Iunius Sillanus leg előőr kerde-
 uen, miuel hog akcor tetetet vala pol-
 gar mesterre, olly sententiat monda, hog
 mind azok, kik őrizetben tartatnac uala,
 s mind peniglen az Lucius Cassius,
 Publius Furius Pub. Vmbrenus, Quintus
 Annius, ha űket meg foghatnac, meg o-
 letnenec. De vgyan azon Sillanus az Ca-
 ius Caesar oratioiaual indittatuan ielen

LVCIVS CATILINANAC

tette vala, hog' ű az Tyberius Nero sententiaira allana, ki azt mondta vala, hog' arrol az dologrol oltalom alat kelle ne tanaczkozni. De az Caesar mikor az űer ű reia iuta, sententiat kerdetuen az Cicerotul igr űolla.

Az illu- Minden emberek nec, akkik ketseges
lius Ce- dolgokrol tanaczkoznac űukseg tanacz
sartaz- vrac, hog' gyulolseg, baratsag, harag, es
naczba- irgalmasag nelkul legyenec. Nem kon-
ualo- nyen lattya meg az ember nec elmeye
oratio- az igazat, ahol azoc vralkodnac, es senki
ia.

egűersmind kiuanfaganac es hasznanc
nem engedhetet. Ha elmedet gyakorlod
ereye vagion de ha azt az keuanfag meg
biria ez vralkodik, elmednec semmi ere-
Nemkel ie nem lezen. Soc peldakat űamlalhata-
horag- nec en elo mely soc kiralyoc es nepec ha-
bolta- ragiokban, auag könyoru letesegekben
naczot hituan tanaczotkouettek; de azokat aka-
adni. rom inkab mondani, az mellyeket az mi
eleink űiuoknek fel geriedesec ellen, igas-
zan es io rendel czelekettek, Az Mace-
doniai hadban, mellyet az Perfes kiraly
lyal viseltec, az Rhodusbeliec nagy es
fris varosoc, mely az mi gazdaglagun-
kal

kal neuekedót vala, arulón c ellenségün-
 c lón minekűnc. De minec vtanna az had-
 el vegezóduen, az Rodiusoc felől ta-
 naczkozas lón, az mi eleinc űket bűntea-
 tesnelkül hága c, hog senki azt nē monda-
 hatna, hogy gazdasagert inditrottunc
 volna inkab hadat ellenec hogy nem
 mint boz zusagert. Azonkeppen mind
 az ket Africai hadban mikoron gyakor-
 ta az Chartagobeliec bekefegkor es frig-
 nec ideien, soc modnelkül valo dolgo-
 kat czeleketiec volna, soha a mi eleinc ha-
 sonlo bozbusagot raitoc nem czeleketi-
 ec, es inkab gondollyac vala azt meg,
 mi illenec magokhoz, hog nem mint mit
 erdēlenenec meg azoc. Hasonlatos keps-
 pen erre kel nekűnkis víga znunc tanacz-
 vrak, hog többet nalatoc az P. Lentulus-
 nac es az többinec vetkene hasson, az tū
 magatoc meltosaganal, es hogy nem an-
 nira haragotokra, mint hiretekre visel-
 lyetec gondot. Mert hogy ha az ű czele-
 kederek nec melto bűntetetése talaltatha-
 ticiauallom az vy tanaczot. De ha en-
 nec az vetők nec nag volta mindenec el-
 meiet fellyűl haladga: azt iū lem hog oly
 E s bűna.

LVCIVS CATILINANAC.

büntetésekkel ellyűnc, melyeket az tör-
 ueny szab előnkben. Nag sokan azok
 közzűl, kic en előttem sententiat monda-
 nac, igenűepen es könyörűletesen sam-
 lalac elő az ország veszedelmet mely ke-
 gietlen dolog volna, az had, es miczo-
 dac esnenec az győzetteken, tudni il-
 lik hog az űű zec es gyermekek tistatala-
 sagra ragattanac, az fiak űűleiők ke-
 beleből el uonattanac, az az űűni alla-
 toc erő űűakat űűenednenec, űűtegyha-
 zac es kinec kinec hayleki meg dulattae-
 nanac öldöklesek es egetések lennenek,
 vegezetre fegyuerrel, holt testel, verrel,
 es sirassal iaigatassal minden helyec be-
 telnenec. De az istenert mire neze, azok
 nac oratioja? Arrae, hog tűűtőket haragita-
 na az arulok ellen? En hűűsem akkit ilyen-
 nag es rettenetes dolog fel nem inditot,
 azt az ēbert űűo indithattya fel? Nem vgy
 vagyon: Senkinec az űű bozűűsaga ki-
 ezinnec nem laczik. Sokan azt feletteb-
 valonakis itilik lenni, hog nem mint kelle-
 ne. De egebeknec egyeb űűabadsagoc va-
 gion. Akkik magoknac valo eletet el-
 nec, ha valamit vetnec haragiokbol azt
 keuesen

keuefen tudgiak meg. Mert affelek nec
mind hirec s-mind allapattyok egenlők.
De az kic nag birodblomra valasztatuan
nag meltosagban elnec: azoknac czele-
kedeteket minden emberek tudgyak.
Igy az nagy allapatban leg keuefeb sa-
badfag vagyon. Mert azoknac sem
keduelni sem gyúlolni senkit nem kel de
haragunni valakire tanaczban leg keuef
be illik. Az mi egyebeknel haragnac
mondatic, az, az iustis viselőkben keuelyseg
nec es kegetlenség nec neueztetic. En bi-
zoni azt itilem tanacz vrac, hog minden
kinec kússebbec azoknac czelekedetek-
nel. De sokan az emberec az violsokrol
emlekeznec meg, es az istentelen embe-
rekben az ű verkekről el feletkezuen az
büntetetről vetekednec, hogy ha az va-
lamennyeucl folyosb leend. Tudom
bizonnyal, hogy a z mint ez ieles Decius
Syllanus alhatatos ember monda, azt
orszagunkhoz valo io akarattyabol mon-
da, sem penig ilyen nag dologban barat
sagbol, auag gúlólsegbol nē szolot: oly er-
kölcszet es iāborfagat ismertē. De mindaz
alcal az ű sentētiaia ennekē nē kegetlēnec
(mere

LVCIVS CATILINANAC.

(mert miczoda kegyetlenseg lehetne ilyē
embereken) hanem az mi orſzagunk alla
pattyahoz illetlennec laczik. Mert bi
zony auagy az felelem auagy az bozſu
ſag keſeritet teged Syllane ki moſt tetettel
polgarmesterre az iōuendō eztendōre,
hog vy bñntetesnec nemet gondolnal.
Az felelem felōl heaban valot ſollanom,
fōkeppen holot az ieles ember nec az Ci
ceronac gongia viſeleſebōl enny fegyue
res nep legyen vigyazasban. Az bñntes
tes felōl azt mondhatom, az mi az dolog
hog az nyaualyakban es nyomoruſagoka
ban az halal ſemmi nem egieb, hanem ke
noktol valo nyugodalom, nem bñntetes.
Mert az halal az ember nec minden nyo
moruſag nac veget vet, azutan ez vila
gon ſem ōrōmnec ſem banatnac helye
ninczen. De az Iſtenert kerlec, miert
nem teued eztis hozza az te ertelmed
hez, hogy előſōr ūket vereseggel bñn
tetnec meg? Azertē hogy az Porcia tōr
ueny tiltya azt, auagy egeb tōruenyec?
Mellyec azt paranchollyac hog az halal
ra itilt ember ec ne ōletteſenec meg, ha
nē ſankiuetteſenec? Azertē, hog nāgob
meg

meg veretni hog nem mint meg öletni? Milehet auagy keferues auag sulyos il-
 lyen nag vetekbē talaltatot emberekne? Ha penig kōnyeb: mint illic kūsseb do-
 logban az tōruenyiul felni, holot azt na-
 gobb atal hagta? De kiczoda hat az
 akki nem iauallya azt, az mi orſagunc a
 ruloira vegeztec? Az idō, az nap, az al-
 lapat, kic minden nēzetsegen vralkod
 nac. Meltan esic azokō, valami esic. De *Minde*
 tū, tanacz vrain iol meg gondollyatoc *neket*
 mit vegeztec egebec ellen. *Mindē* gonos *tōruen*
 peldac io kezdetekbōl erettenec. De *mi* ny *se*
 korō az tistec tudatlan auag gonos *em* *rent kel*
 berekre iutnac, az az v y pelda az meltok *būntet*
 rul es az alkolmatosokrul az meltatlanok *ni.*
 ra vitetic. Az Lacedamōbeliec meg gōz-
 uen az Athenabelieket 30. embert vete-
 nec reaioc kic orſagokat igazgatnac. E-
 zec mennel gonosb es mindeneknel gū-
 lōlſegesb embereket talalnac vala, azo-
 kat kezdec elős tōruennelkül meg ö-
 letni. Azon az kōlſeg örul vala, es meltā
 lenni mondgya vala. De minec vtanna
 z ū ſabadſagoc meg öregbedec, keſde-
 nec mind iokat, ſ-mind gonosokat az
 ū keuan

LVCIVS CATILINAE

ű keuanfagoc űerent űldűkleni, az tűbe
 bic felelemmel űjegerni. Ig az rabfagban
 efer varas az ű bolond űrűmenec melo
 to bűntereset valla. Az mi idűnkben
 nis az gyűzedelmes SYLLA mikűo
 ron az Damasippust, es egyeb hasonlo
 kat, kic orűagunc nyaualyaiaual neue
 ketec vala, kezde űletni, ki nem diczű
 ri vala? Mindnyaian azt mondgyac va
 la, hog effele gonűű es partos emberc,
 meltan űlettetenec meg, vgy mint kic
 part űtesekkel az orűagot haborgattac
 volna. De az az dolog nagy vesedelem
 nec lűn kezdeti, Mert akki mint valaki
 nec vagy hazat, vagy maioriat, vagy
 edeniet vagy ruhait kiuanta vala meg
 azon igiekezik vala, hogy az az ember,
 az partosoc kűzze űamlaltatnec. Ig
 vgyan azonoc, kic az Damasippus ha
 lalan űrűlnec vala, eg keueffel az vran
 halatra vonatratnac vala, es elűb vege
 az űldűkleűnec nem lűn, az meg Sylla
 minden ű hozza tartozokat gazdag
 saggal be nem tűltűt volna. De en etrű
 nem az Marcus Tullius Ciceroban, űer
 ebben az űdűben nem űelec. De az na
 orűagban

országban fő és külömb külömb elmee
 vadnac. Meg történhetic mas időben,
 mas ország hadnagyságában, kinec hason
 lökeppen birodalmában legyen az ország
 nepe, hogy valami hamis dolgot hig-
 gyón igaz gyanant. Midőn ezzel az
 példattal tanacz végezese által az kar-
 dot az tífűt viselő ki vonnya, ki rendel
 ű neki veget abban? Auag ki fogia ű-
 tet igazgatni? Az mi eleinc, tanacz ve-
 rac, sem tanacz sem batorfagnelkül so-
 ha nem űük ölköttec sem az keueység
 űket meg nem tartoztatta, hogy egye-
 bek nec io rend tartafokat, czak hogy iok
 löttec legyen, nem köuet nec. Az feguere-
 ket es vitezlő űerűamokat az SAM-
 NITSEKT L: az tífűt viselőknec
 penig legyeket az Thuscufoktul vöttec.
 Vegezetre kit hol alkotmatofnac talál-
 tanac az ű friges tarsoknal, auagy meg
 ellenűegőknelis, nag igyekezettel viűic va-
 la hön veghez. Inkab akariac vala az io-
 kat köuetni hogy nem azokra irigyked-
 ni. De vgyan azon időbē az Görögök
 nec űokafat köuetuen vereseggel büntet-
 tetic vala meg országokbeli embereket:
 az ha-

LVCIVS CATILINANAC

az halálra ítelt embereket halállal büntet-
 nec vala. De minec vtanna az birodal-
 lom meg neukedek: es az emberek nec
 sokasaga mia partol: a soc tamadanac: kez-
 dec az artatlanokat el vesteni, es egieb-
 ez fele gonoz dolgot lenni: akkor szerez-
 tetec az Porcia törveni es hasonloc egye-
 bek, mellyec által szankiuertes engedtetec
 az halálra íteltet emberek nec. Ezt en
 elegseges oknac itilem lenni, tanacz vra-
 im hog vy tanaczot magunknac ebben
 az dologban ne fogiunc. Bizonyara töb-
 biozag es több bölcseseg volt azokban, kik
 kiczinből naggia töttec az orszagot, hog
 nem mint mi bennunc, kik azt az iol kere-
 set birodalmatis alig tarthattyuc meg.
 Mondhatnad: hat az te zike, hog űket el-
 boczassuc, es hog az Catilina hada örög-
 hedgiek? Semmi keppen nem. De az en
 itiletem ez, hog az ű iozagokat orszag szar-
 mara foglalluc, ű magokat fogfagra ves-
 sük az szabad varosokon, az mellyek leg-
 erősbek, es hog soha senki ezekert se a tan-
 naczban sem az kösslegnel ne törekedgec.
 Ha ki külömben czelekednec, az tanacz-
 uegezese ez legyen, hog az az ember min-
 orszag

Sagunknac, mind penig mindnyaiunk
 meg maradasanac aruloia. Minec vtana
 na az Caesar Bauat el vegeze nemellyec
 Boual, nemellyec egyeb modon az ő sen-
 tentiaiat iauallyac vala. De az Marcus Az Celo
 Porcius Cato az ő értelmeről meg kerdet tonac
 uen ilyen oratioual Bolla. Ennekem tanacz
 peniglen tanacz vrac, sokkal külömb ban uas
 itiletem vagyon, midőn az mi dolgunkat lo szola
 es veszedelmünket meg gondolom es ne- lasa.
 mellyeknek sententiaiokat magamban
 meghanyom verem. Azoc ennekem vg
 lattatnac, mint ha azoknac büntetesc
 felől vetetkettec volna, akkic hazaiok, es
 Búleiek, es hazok, Istenőc ellen tamaBrot
 tac hadat. Az dolog penig arra int, hog
 inkább tanaczkozzunk azon, mikeppen
 otalmazhasuc meg azoktol magunkat,
 hogy nem mint mikeppen büntetsuc.
 Mert egieb gonoz czelekedetet akkor
 büntethecz meg, az mikor meg leßen.
 Ennek ha eleit nem veszed, heaban folya-
 modol az töruenire, ha lazomban meg
 esik. Ha az varos ellenszeg kezeben iut,
 semmiek nincz az meg győzetteknec.
 De az hatalmas Istenert titőket kerlek en
F kie

LVCIVS CATILINANAC

kic mindenkor hazakat, maiorokat, őttöt
 es irot kepeket nagjობnac bóczüllőtec
 orşagunknal, ha azokat, valamenem ick
 immar azoc, kikhez ug ragazkottoc, meg
 tartani ha az tú gőnyőriű segtek nec ezen
 desseget akartoc keresni, serkennyetec fel
 valaha es visellyetec gondot az orşagra.
 Né jóluc most a adokrol, sē az mi friges
 tarsainknac bozşusagirol: hanē az mi
 szabadsaguc es eletünk vagon, ketsegbē.
 Giakorta tanacz vrac, sokat şollouā itt
 ez helyen es giakorta az mi orşagbeli em
 berinknec buiasagirol es fősuenysagerol
 sokat panaşolkottā es azertaz ēberēk köz
 z il foc ellēsegimis vadnac. Mert ē ki ma
 gānac es magā akarattyānac semmi fele
 vetekre şabadşagot nem attam volna, nē
 könnyen boczathatō vala meg egebek
 nec gonos czelekedetit Deiollehet tú az
 okat, keuesnec bóczüllitec valamind az
 alral, az orşag erős vala, az gazdagşag az
 tunyasagot el şenuedi vala. Most penig
 nē arrol vagon az şó, toē vag gonos er
 erkőczbē ellyűnc, sem penig mely nag a
 uag mily bóczülletes birodalmoc legien
 az Romaiaknac, hanē ezec valamenem
 ueknec laczanac mienke auag magukal

eggút az ellenfele fogianac lenni. Itt mer
neie valaki szilíseget es irgalmaságot
élegetni: Bizoniara mi meg regen az dol
goknac igaz neuezet el feleltuc. Mert
mas ember iouanac tekozlása adakozás
nac: es gonosz dolgokbā valo vakmerős
seg erősege nec hiuattatic. Azert iutot az
ország ez vtolso nyaualyara. Am bar lege
nec adakozoc az friges tarsainknac iósa
gokbol (miuel hog illiē sokasuc kezdet
immar lenni. Am legyenec irgalmasoc az
ország kēzenec lopoishoz: csak hog űk a
mi verunket ne adgac el, es midon eg ne
han latornac keduez nec, minniaiunkat ne
uefessenec el. Igē iol es sēpē sōla ez elót a
C. Cesar az eletrul es halalrul, en hisē ha
míslaknac itiluen azokat, melliek az po
kolrul mōdatnac, tudni illic hog a gonos
sóc mas vton mennene az ioktul kiellē,
vndoc es felelmes helyekre. Azert ada ta
naczul hog az partosoc ióságokat ország
samarakelene foglalni, űmagokat penig
az sabad varosokban őrizet alatt kellene
tartani. En hisem hog azon fel, hog ha
Romabā lennenec, auag az partosoktul
auag arra fogadot sokasagtul erőuel meg

LVCIVS CATILINA NAC

ne szabadíthatnanac. Mint ha az gonos-
 sóc es az latrok csak it Romaban es né-
 ez egész olasz országban volnanac, auagy
 mint ha nagjoberie ott az vakmerőséga-
 nec nem volna, ahol az otalomra keveseb-
 tehetseg vagyon. Azokaet, ez az tanacz
 hiaban valo, ha ezekert fel az veszedelem-
 től. Ha penig mindnyaiunknac, ilyen
 nagy felelmeben ű egiedül nem fel: an-
 nyeual inkább sűkség, hog en magamat es
 tútóket felczelek. Azert midőn az Pub.
 Lentulusrol es az többiről vegezzunc:
 azt bizonnyal el hidgiotec, hog túegisere-
 s-mind az Catilina feregeről es mind az
 több partosokrol is vegeztec. Menyeuel
 sorgalmatosban tú ezt czelekeditec an-
 nyeual az ű sűuók erőlemb lešen. Ha
 lattyak, hog valamenyere el lankattatoc,
 mingiart mindnyaian nag batorfaggal
 raitunc lešnec. Ne vellyetec azt, hog az
 mi eleink az oršagot kiczinből feguerrel
 töttec volna naggia. Ha az vgy volna:
 sokcal sēb oršagunc volna mi nekünk.
 Mert mi több frigyes nepekcel es orša-
 gunkbeliekcel, annac felette több hahi sē-
 samokkal, es louakkal birunc, hog nem
 mini

mint azoc. De egyeb dolgoc voltac,
 mellyec azokat nagga töttec, mellyekcel
 mi nem birunc, tudni illic ithon seren-
 seg, kiuül igaz bírodalom. Annac felette
 tanaczkozaskan valo szabados elme,
 mely sem veteknec sem gonoskíuanfa-
 goknac nem szolgálna. Ezek helyen va-
 gyon mi nalunc buiasag, es fősuenyseg,
 közönseges keppen segenseg, kiualtkepe-
 pen gazdagfag. Dicziriük az gazdagfa-
 got: kőuettyük az restseget: az iok es go-
 nos emberek közöt semmi külömbfag
 ninczen. Minden iamborfagnac iutal-
 mit az tisztesség kiuanas foglalta el: mely
 nem czoda, holot ki ki mind közülletec
 maganac tanaczot fog, es holot hazatok-
 nal az gionyórúsegeknek, ite az tanacz-
 ban penznec auag barátagnac szolgál-
 tac. Ezert vagyon hog az úres orsára
 rohannac az partosoc. De ezeknec en-
 bekethagyoc. Mostan igen fő emberek
 esküttec ójue hog hazankat meg egeffec
 es az Gallusokat (mely nemzetseg az Ro-
 maiaknac nagy ellensegec) erre az hadra
 fel indiczak. Ellensegünctefiedelme had-
 dal feiünk felet vagyon. Es megis ketle-

LVCIVS CATILINAE

es gianakottoke benne, mit kellien cze-
lekednetek az városban talalt ellenfe-
gekkel? Am küniorúllietek ráitoc. Mert
en hizem valami lffiu emberec tisztelleg
kiuanasbol vekeztenec. Am bar feguere-
sen boczaßlatokjel. De bizony ez az sili-
seg es irgalmassag tñnektec, ha ñk ha-
dat tamazthatnac, Nyomorusagokra
fordul. En hizem ez az dolog kegyetlen:
De tñ mind az által nem féllec attol. Bi-
zony igenis féltec; de restsegből es tunia-
sagbol eggítec az mastokat varuā keftéc
en hißem az halhatatlan Istenben bizi-
toc, ki ezt az orßagot nagy veszedelmek-
ben giakran meg tartotta. Bizony nem
csak keuanfaggal es Azßony emberhez
illendő iaigataßsal sereztetic az Istennek
segítsege, hanem vigiazassa, munkalko-
dassa, io tanaczoknak kőuete feuel leßen
mindē dolog szerenczes. Ha magadat az
restsegnec es tuniasagnac adādot hiabā
hiuod segetsegül az Ißtē. Mert vgy meg-
haragut, es nē hlgat meg. Az mi eleinko-
nel az Aulus Mālius Torquatus az Galli-
ay hadkor fiat meg ölete vala, csak ezért
hog az Autia parāczolatua ellē harczoit

Az kő-
nierges
munka-
ual baz-
mos.

volna meg az ellenfelet. Így az az ieles
 iſſiu nem gonofſagaert, hanem feletteb
 valo erőſſegeiert fizete halallal. Hat t i
 gianakottoke megis ezön, mit vegezze-
 rec orſzagūknac kegyetlen aruloiroi? En
 hízem azoknac előbbi eletec fedezi el
 az ū vetkeket. De am bar keduezzetec az
 Lentulus meltoſaganac, ha ū valaha ſe-
 mermetefſegenec, ha hirenec neuenec, ha
 Iſtēnec es valami emberek nec keduezet,
 Engedgiefec meg az Cetegufnac vetket
 Iſſiuſagaert, hogy ha immar maſodic ha-
 dat nem tamaz tot hazaia ellen. Mert mit
 ſoliac en à Gabiniuſrol, Statiliuſrol es Ce-
 pariuſrol, kic hogy ha iamborac voliac
 volna valaha bizony illien tanaczot az
 orſzag ellen nē tamaſtottac volna. Vege-
 zetre, tanacz vrac, ha az vetek nec helye-
 volna, kōnnien meg engednē, hog az do-
 log tanitana meg tūóket, miuel hog az en
 bezedemet meg vtalliatoc. De mindē fe-
 lől kōrniul vetettūnc: az Catilina ſerege-
 uel torkunkō uagyon: az tób ellenſeg az
 kó falō belől à varas kebeleben vadnac:
 ſem nem keſülhetūnc, ſem nem tanacz-
 kozhataunc ſemmit tūkō. Meniuel inkab

LVCIVS CATILINANA'Œ

kel sietnűnc. Azert az en sententiam ez,
 miuel hogy országunc egnehany gonos
 embereknek tanacza miat nag vesede
 lemre iutot, es ezek az Titus Vulturcius
 nac es az Allobroges kőueteknek ielen
 tefből meg vallottac, hogy űk hazanc
 ellen, es abban leuók ellen öldöklese,
 égetese, es egeb rut es kegetlen dolgok
 ra igekeztenec volna, az mi eleinknek so
 kasoc herent vallasoc vtan meg ölettesse
 nec, vgy mint kik nyiluan valo keppen
 meltoe legenee az halakra. Minec vtan
 na az Cato le üle mindnyaian az polgar
 mesterseg viselt emberc es az tanacz
 nac nag rese az ű sententiaiat diczirec,
 es az ű siuenec batorfagat éig magast
 lac. Egebec egebeket felelmesekeknek mód
 nac vala, az Catot nages hires embernek
 itilie vala. Azokaert az tanacz nac vege
 zese á herent lön az mint ű mondra vala.
 De ennekem sokat oluasuan es sokat hal
 uan, mellyeket az Romaiac hón es had
 ban földön es vizen dicziretessen czele
 kedtenec teczec hog meg ielentenē mi
 czoda jēuedhetet volna enny dolgokat
 el. Tudō vala hog gakorta az Romaiac
 keucs

Az aru
 loknac
 halakra
 valo se
 tentia
 xasoc.

keues neppel soc ellenseget meg vertec
 volna: erttettem vala, hog kiczin neppel
 nag hadat viseltec volna eg nehany gaz-
 dag kiraliokcal. Annac felelte hog gakor
 ta gonos herenczet senuedtec volna, es
 ekesen valo szollással az Görögóktul had-
 ban valo diczirettel az Gallusoktul meg
 gőzettetec volna. De en sokat gondol-
 koduan ezekrül azt itiltem magamban,
 hog mind ezeket eg nehany szamos embe-
 rek nec iofagos czelekedetec vitte veg-
 hez, es azert löt, hog az gazdasagot az
 segēseg, az sokasagot az keucsis meg gőf-
 te legyen. De minec vtanna az orszag bu-
 iasag es tunyasag mia meg vesse, visőtag
 az birodalō az ű nagysagaua, az feiedel-
 mek nec, es tišt viselőknec verkeket el sē-
 uedheti vala, es vg mint el venheduē soc
 idótul fogua Romabā iofagos czeleke-
 dettel hires neues ember nem igen volt.
 De az en idōmben ket kilōmbőzō erköl-
 czū ieles emberec voltanac, az M. Caro,
 es C. Cæsar. K ket miuel hog az dolog
 hoza elő nem akaram el mulatni, hogy
 mindeniknec terinehettes erkölczet, az
 mint elmemmel fel erhetnem, meg ne ie-
 lentenem.

LVCIVS CATILINANA.

Az Cae
sarnac
es Cato
nac öße
ue ha
sonlita
sa.

Azokaert ezeknec nem zetec ideiec, es
kesen valo szollasoc többire egenlóc, vol
tanac. Söt elmeieknec nagy volta is, es dic
czireti egenlóc, de mindeniknec kilomb
kilomb volta. Az Caesar nagnac boczul
teric vala io tetemenyeiert is, es bókölcz
geiert. Az Cato pedig eletenec iambor
sagaiert. Amaz szelígséggel es irgalmas
sággal löt vala hírese, ennec az kemen
seg szerzet vala meliosagot. Az Caesar
aduan, segituen, es sokaknac meg kegyel
mezuen: Az Cato pedig semmit nem ad
uan, niert vala dicziretet. Eggyikben az
nyomorultaknac oltalmoc vala: az ma
sikban az gonoszoknac büntetese. Amā
nac nyaiassaga, ennec alhatatofsaga dic
czirtetie vala. Vegezetre az Caesarnac
szokasa vala, hog munkodnec vigazna,
barati dolgaira viseluen gödot, magac
el hadna, semmit meg nem tagadna, az
ini aiandekra melto uolna. Maganac nag
birodalmat, sereget, es vy hadat kiuan va
la, a hol embersege ki jelentethetnec. De
az Cato embersegre es tisztsegre, es fő
keppen kemenssegre ígekezic vala. Nem
gazdaglással az gazdaggal sem partol
lással

lással az partossal, hanem az serennyes
 serenséggel az embersegeessel semermes-
 tesseggel, az attatlannal, maga meg tar-
 toztatással verelkedic vala. Inkab akar
 vala io lenni, hogy nem mint lattatni.
 Azokaert menyuel keuesbe kiuannya
 vala az dicziretet: annal inkab azt meg
 nyeri vala. Minec vtanna az tanacz az
 Cato sententiaiat helyen hagyta: az Cice-
 ro ionac iteluen lenni hog azt az eczakat
 az meli kôvetkezic vala elöl venne, hog
 azonközben valami ne tamadna: Az ha-
 lalbol valo büntetefre rendeltetet tizt-
 belieknek meg paranczola. hogy az meli
 liec azoknak meg ôlesere süksegelec vol-
 nanac, elö kefitenec. Eo maga ôrizôket
 oſtuâ az vezakra az Lentulus az tóma-
 leczen viue, hasonlatos keppen aztôb-
 bitis az ország itilô mesteri. Vala eghely
 abbâ az tómolczbê mellyet Tullianûnac
 neuez nec vala bal kez felöl, vg mint xii.
 lab nyomnira eg keuesse alaczóban. A
 körül kô falac vadnac, felette penig kô-
 boltas: de felette fetet es rettenetes bû-
 dós. Oda az helyre minec vtanna az
 Lentulus le boczatatec; arra rendeltetet
 embe-

Az arua
 loknac
 meg
 büntete
 seces ba
 laloc.

LVCIVS CATILINANA C.

Az Ca-
tilina-
nac ba-
da;

emberec az kiknec hagiua vala, kóttell
 űtet megfoitac. Igaz vri nemzetből es
 az neuezetes Corneliusoknac házabol
 valo Lentulus, ki Romaban consulsago-
 tis viselt vala, erkölczéhez es czelekedé-
 sihez melto halalt senuede. Az Cethegus,
 Statilius, Gabinius, es Ceparius hasonla-
 tos keppen meg őletenec. Mikoron az
 azok az dolgoc Romaban viseltetnenec:
 az Catilina az egeš sereg kózzúl, mellyet
 űis gyűitót vala, es az Manliussalis vala,
 ket legio sereget szerze, es az louag sere-
 geketis, à mint lehete, sam szerint ki tölte.
 Annac felette az mint ki ki mind szabad
 akarattyabol az friges nepes kózzúl az
 taborban iót vala, azokatis eg arant el
 ošta, es rövid údon az legio seregeket em-
 bereknec samauval be tölte, holot előőr-
 ket ezernel többen vele nem voltac vol-
 na. De az egeš sereg kózzúl neged reze
 az nepnec alig vala iol fel fegyuerkez-
 tetue, az többi, az mint ki ki mind magát
 törtenerből fel fegyuerkezteshetie vala,
 haigalo szer samokat, auagy lanczakat, a-
 uag meg hegiezet karokat viselnec vala.
 Deminec ytanna az Antonius kezde az
 sereggel

sereggel elkerezni: az Catilina is kezdé
 az hegyeken menni: es neha Roma neha
 Gallia fele teringetni az tabort, hog az el-
 lensegnec harczra valo alkolma toffagot
 ne adna. Mert azt reméli vala, hog róuid
 nap nagy serege lenne, ha Romaban az
 partosoc az el kezdet dolgot veghez vi-
 hetnec. Azonköz bē az rabokat az hadba
 be nem fogadgia vala, kic leg előőr ű
 hozza nagy sereggel mennec vala,
 azt penig ű czelekedti vala bizuan az
 partolasnac nagy voltrahoz, es aztis
 itili vala, hogy illetlen volna ű hozza,
 hogy az orşagbelieknek űgyet az fu-
 tot rabokkal közlene. De minek vtan-
 na az taborban hír iőue, mikeppen Ro-
 maban a partolas ki tudatot uolna es az
 Lentulus es Cethegus az többiuel eggút
 meg őlettec volna: többire mindnyaian,
 kic az hadban nyeresegnec remensege-
 iert, auag vy dolgoknac kiuanfagaert iőt
 tec vala, ideftoua el őflanac. Az többit
 penig az Catilina erdős hegyeken es nehez
 vtrakon, az Pistoriā mezőre hoza, oly ta-
 naczal, hog által vtakon titkon az houa-
 sonul valo Galliaban futnanac. De az
 Q. Metel

LVCIVS CATILINANAC

Q. Metel: Celer, ki harõ legio sereggel az Picenum mezeien taborban vala, el latt vala az Catilinanac nehez allapattjabol, hog u azokra igekeznek, mellyeket most megmondanc. Azokert midõn az u utat az pribekc által megerte: mingyarast taborat el indita, es az hegek alatt meg salala, melyre az Catilinanac kel vala ala iusi, ha Galliaban akarna lietni. Az Antonius sem mezse vala onnar, vgy mint ki nag haddal ier helyeken u zi vala oket. De az Catilina mincc vianna lara hog az hegektol es az ellensegnecc seregitol korul vetet volna, es hog az varosban gonos serenczeiecc lot volna, es sem az el saladafrol sem egeb segitsegrõl semmi remensege nem lehetne: iuluen hasznosnac lenni ha illyen sükfegben az serenczet meg probalna, vegeze azt hog az Antoniusal menel hamareb lehetne megharczolna. Azokaert az sereget õsue huan illyen oratioual solla. Meg probaltam en azt, vitezec, hog az sõ nem orõgbiti meg az emberseget, sem penig az tunyabol sereny, es az felenkbõl erõs vitez, az hadnagynac batoritasual nem sokot lenni.

Az Ca.
tilina-
nac az
harczra
ualo ba-
soritasa

Met

Mert kinec kinec elmeiben az menyé
 bátorlag vagon, auag természetből auag
 szokasbol, csak annyi szokot lenni az had-
 bannis, Valakit sem az dicziret sem az
 veszedelem fel nem indit, hiaban fogod
 azt intení. Mert az felelő nem hadgia az
 batoritast halgatni. De en tütőket azert
 hittalac, hog róuidedón inczelec, es egşer
 s-mind az en tanaczomnac okatis meg ie-
 lenczem. Tudgiatoc vitezec, az Lentua-
 lusnac restsege es tunyasaga menemü
 nag veszedelmet şerşet, mind ü maganac
 s-mind minekunc, es mikeppen, midön
 az varosbol segitseget varoc, Galliaban
 el nem mehetec. Most peniglen miczo-
 daallapatunc legen velem eggüt mind-
 nyaian iol ertitec. Az ellensegnec két ta-
 bora al ellenunc eggic az varos felöl, ma-
 sik Gallia felöl. Touab itt ez helyen ha-
 şinten igen akarnankis az buzanac es es-
 geb dolgoknac süksége maradnuc nem
 engedi. Valahoua akarunc menni seg-
 uerrel kel vttat nytnuc. Azokaert titüket
 intlec hog erős es bator şiuellegetec es
 mikoron harczolni kezdetec, arrol meg
 emlekezzetec, hog az gazdasagor tiş
 telşget

LVCIVS CATILINANAC

esseget, dicziretet, annac selette szabad-
 sagtokat es hazatokat az tú iob karoto-
 kon veselítec. Ha giózedelmesc lesűnc
 minden dolgoc batorfagosoc lesűnc mi
 nekűnc, eledelűnc bőuen lezē es mind
 az szabad varasoc, mind az Romabol
 szaparadot nepec nekunc engedni fog-
 nac. Ha pedig felelműnkben hatra allā-
 dűc mind azoc mi ellenűnc lesznec, sem
 à hely, sem senkinec baratia azt meg nē
 oltalmazza az kit az ű maga fegyuerre
 meg nem oltalmaz. Vegezetre, viuezec,
 nem azon űű kseg kenşerit minket à mely
 űket. Mi hazankert szabadfagunkert, ele-
 tűnkert, viaskodunc: űk heiaban vinac
 egy nehany embereknec haralmaiert.
 Mennel inkab batorfagosban kel rea-
 ioc rohannotoc, meg emlekezuén eleb-
 bi embersegtekrűl. Meg lehetet volna
 tűllűnc, hogy eletűnket şankiueresben
 vittűc volna altal gyalazatunkal. Ne-
 hettēc nemellyec kőzzűlletec Romabā
 az mas ember gazdagfagat, maga iofa-
 gat el vestuen. De miuel hog azoc rut
 es tűrhetetlen dolgoknac laczanac vala
 ferfi embereknec, ezt az tanaczot aka-
 ratoc

A n n o
 molitoris
 Tomás

De murek 17. 11

LVCIVS CATILINANAC

viuan, siralmas es veres győsed elmet hag
 19 giatoc az ellensegnec. Ezeket mihelyen
 monda ég keufet varakoduan hagia hog
 trombitat fuyanak, es sereget őšue ren
 deluen tér helyre állla le. Az utan min
 deneknec, louait onnet elkülde, hog az
 az vitezeknec az vésedelem egyenlő leuē
 Az Ca nagyobb batorfagoc lenne, es ű magais
 ulina se gialogserben álluan seregét az helynec
 reg ren es az nepnek miuoltahoz kepest el ren
 delese. dele. Mert mint hogy az tér hely hegiek
 kőzöt vala es bal kez felől es iob kez felől
 nagy erős kő őikla vala: nyolcz zászló ala
 lya nepet elől állata, az többit segítő sere
 gúl őorosan helyheštete. Eze kőz zúl
 minden valagatot es hazoknal lako őazas
 dosokat, annac felette az kőz katonac
 kőz zúllis az leg iob fegiuerešeket az első
 harczra valogata, az C. Manliust iob kez
 felől: egy nemű nemű Fesulanust bal kez
 felől hagia. Eo maga őabadosíual es fi
 zetet nepeuel az fő Zászló melle állla mel
 lyet az Cymberek hadaban mongiac,
 hog az C. Marius vífelt volna taborabā,
 Mas felől penig az Caius Antonius, ki
 tabaual beteg vala, miuel hogy az har
 czon

ezon nem lehet vala, az Mar: Petreus ^{Az An}
 fő hadnaggiara biza az sereget. Az az had ^{tonius}
 nagregi latot seregeket, mellyeket ezert ^{bada}
 az haborusagert gyűitő vala, elől allata. ^{nac, ren}
 Az tób nepet azoc vitan segítő seregül ^{delese}
 helyheztete. Eo maga louan körüljárva
 es mindeneket neuen neuezuen int es kér
 vala, hog meg emlekezzenec hog ok feg
 uertelen latroc ellen, hazaiokert, szabadsa
 gokert, Istenekert, es hazokert vinanac.
 Miuel hog fő hadakozo ember leuen, har
 mincz estendőnel touab forgot vala ha
 dakban es tist viselesekben nagy diczi
 rettel, többire mindnyaiait esmeri vala az
 vitezeknec es kinec kinec vitezseget iol
 tugga vala. Azokat elő samlaluā az vitez
 zeknec siueket batoritya vala. De mihe
 lyen mindē dolgokat meg latogatuan az
 Petreus tróbitat fuuata, hāga, hog az sere
 gek lassabban indulnanac. Azont kezdē
 czelekedni az ellēsegnec seregeis. De mi
 nec tanna oly közel iutanac eg machoz ^{Az par}
 hog az kopiasoc meg harcolhainanac: ^{tofoctio}
 nag kialtással mind az ket fél őšueroppa ^{kőzet}
 nates el hāguā az haito sersamokat kard
 ra kelenec: Az regi katonac előbbi em
 berse

LVCIVS CATILINANA C.

bersegekről meg emlékezuen kezdenec
erőssen forgodni az ellenfeg körül. Azon-
kis minden felelőnekül ellenec alnac es
nagy erőssen harczolnac. Azonközben
10 had, az Catilina valagatot vitezekkel az első
nagy harczon forog vala, az el farattakat sege-
tí vala, es vyakat allat vala az sebese he-
lyere, mindenekre gondot visel vala, ű
magais igen harczol vala, es gyakran
vagia vala az ellőseget, es egybőf mind
erős vitez nec es io feiedelem nec tistet
czelekeši vala. A Petreus mikoron lata,
hogy az Catilina az ű remensége kiöl
nagy erőssen viaskod nec, az kőrnő lette
valo zazlo allia nepet az ellenfeg kőzibő
boczata es azokat meg szaggatuan, mő
korőeggűttis masuttis kezdenenec vize-
sa allani mind meg őlete es le vagata.
Az vtan mind az ket odal felől az tőbő
bire rohana. Az Manlius es Fesulanus
Az Ca. az első harczolokkal el celenec. Az Catilina
silina ha lineais minek utāna lata, hogy az ű hada,
lala. meg veretett volna, es ű maga csak ke-
vesed magauat maradot volna, meg em-
lekezuen fű nemzetsegeről, es előbbi
meltosagarol az sűrű ellenfeg kőze fue-
sama des

tamadec, es ott harczoluan által verette-
 tec. De az harcz el vegezóduen akkor
 latrad volna meg, minemú nagy vakme-
 róseg es főnec batorfaga lótt volna az
 Catilina hadában. Mert az meli hellien
 kiki mind elteben az harczra meg allot
 vala, vgian ottan halala vtannis az útes-
 tec fekciz vala, keuesen egy keuesse az
 többtől eltaozuan talaltatanac, kiket
 az fő zazló allia közepben meg főaggat-
 tac vala, de mind az által azokis mind-
 nyaian arczul sebesítettec vala meg: Az
 Catilina peníg mezse az őueitől az ellē-
 segnec testei közót talaltatec meg, ki meg
 akkoris valamenyere lelket vehet vala,
 es az mely kegyetlenség meg eltebennis
 benne vala azt abrazattában meg tartia-
 vala. Sūma, az egeš sereg kőz zúl, sem az
 harczon sem az futasban czac eg főaba-
 dos orzagbeli ember sem fogatathatec
 meg. Annyera egy arant kedueztec vala
 mindnyaian az ű magoc es ellēsegec ele-
 tenec. Mind az által az Romaiaknac sem
 lón őruendetes auagy vernelkül valo-
 gőzedelmec. Mert az kik mennel erősb
 vitezec voltanac auagy az harczon meg

LVCIVS CATILINANAC

halanac, auag nag sebesen maradanae
 meg. Sokan penig len kik az Taborban
 latafnac uag foztasnac okaert iottet va-
 la az ellensegnec testeket forgatuan, ne-
 melliec baratiokat nemelliec gazdaiokat
 nemeliec rokonokat talalliac vala meg:
 lönec ollyakis, kic ellensegeket esme-
 rec meg. Igez egez taborban ki-
 lomb kilomb fele, viagasag,
 banat, siralom es ó-
 róm vala.

Az par
 gos had
 macbass
 na.

